

eoss-conf.com

ISSUE
Nº2

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

1st INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

GLOBAL DIRECTIONS
IN SCIENTIFIC RESEARCH
AND TECHNOLOGICAL
DEVELOPMENT

SEPTEMBER 16-18, 2024, VALENCIA, SPAIN

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
**"Global Directions in Scientific Research and
Technological Development"**
September 16-18, 2024
Valencia, Spain

Collection of Scientific Papers

Spain, 2024

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Global Directions in Scientific Research and Technological Development» (September 16-18, 2024. Valencia, Spain). European Open Science Space, 2024. 172 p.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №473 dated 02.09.2024).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

CONTENT

Section: Agricultural Sciences

Ховзун Р.В., Задорожній А.Л.

ВИКОРИСТАННЯ ПАБК В ДОСЛІДЖЕННЯХ З КАРТОПЛЕЮ..... 8

Section: Chemistry

Мельник О., Мельник Р.

АНАЛІЗ ХІМІЧНИХ ЗАГРОЗ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХІМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 13

Section: Economy

Зайцева А., Тріщенко М.

РИЗИКИ В МІЖНАРОДНІЙ ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 16

Поплавська О., Костюкова П.

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ..... 18

Верховод І., Ткачук Л.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ОРГАНІЗАЦІЇ..... 21

Сімків Л., Білоус М.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ
У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 31

Калініченко З.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ..... 33

Запісоцький І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ..... 37

<i>Гльчишин М.</i> ФОРМУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	41
<i>Матвієвський Н.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ НЕОБХІДНОГО ОБСЯГУ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	45
<i>Підлісна О., Федина А.</i> АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВИБІР НАПРЯМУ ОСВІТИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	48
<i>Прокопів М.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	57
<i>Белій М., Сімкова Т.</i> ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	62
<i>Мустеца І., Георгіян А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТОРГІВЕБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	64
<u>Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering</u>	
<i>Коцур Н., Коцур Д.</i> НЕБЕЗПЕКИ ВПЛИВУ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ....	71
<u>Section: International Relations</u>	
<i>Євдоченко О.О.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЙ БІЗНЕС- КОМУНІКАЦІЙ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	77

Section: Jurisprudence

Берч В.

ДО ПИТАННЯ ПРО ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРИСЯЖНИХ..... 79

Section: Management, Public Administration and Administration

Вершигора Ю.З.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ..... 81

Zhykhor B., Zhykhor O.

THE SYSTEM OF COUNTERACTION TO THE LEGALIZATION OF
INCOME OBTAINED THROUGH CRIMINAL MEANS..... 84

Клочан В., Клочан І.

ГРОМАДИ МИКОЛАЇВЩИНИ: ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ
ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ..... 86

Миколайчук І., Корчевський Д.

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ
ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА..... 88

Мовчаниук А.

CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT FOR THE FORMATION OF PUBLIC
ADMINISTRATION GOALS..... 93

Іваницький І.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛОБАЛЬНОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ..... 94

Section: Marketing and Advertising

Авраменко Р.

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОПИТУ НА НАСІННЯ
ГАРБУЗІВ ТА ПРОДУКТИ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ..... 98

Section: Medicine

Dvoiashkina Ju., Yakovenko O., Novokhatnia A, Yarantseva N.

THE ROLE OF THYROID HORMONES IN THE FORMATION
MECHANISMS OF MOTOR-SECRETORY DISORDERS IN
PATIENTS WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE WITH
CONCOMITANT AUTOIMMUNE THYROIDITIS..... 102

Чурилін Р., Коломійченко Ю., Ковальова О.
РЕНТГЕНОГРАММЕТРИЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ПЕРЕБІГУ
ГОСТРОГО АБСЦЕСУ ЛЕГЕНЬ У ДОРΟΣЛИХ..... 104

Сузанська А.В., Давиденко О.М.
НОВІТНЯ МЕТОДОЛОГІЯ ЛІКУВАННЯ ГЕПАТИТУ В ТА
ЗАПОБІГАННЯ ГЕПАТОЦЕЛЮЛЯРНОЇ КАРЦИНОМИ (ОГЛЯД
ЛІТЕРАТУРИ)..... 107

Опачко І.
ПРОТИШЕМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДИХАННЯ ГЕЛІЙ-
КИСНЕВИМИ СУМІШАМИ..... 113

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Довженко Т., Шагодіна Є.
СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО
ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ..... 119

Дейкало Є., Вільхова О.
ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 124

ṽaulean M.
“STUDENTS-TEACHERS-AI” COLLABORATION IN THE EFL
CLASSROOM..... 125

Starosta O., Kostiuk Yu.
TEACHING EUPHONY IN UKRAINIAN AS A FOREIGN
LANGUAGE COURSE FOR BEGINNERS..... 133

Kvasnytska O., Yavorska V.
EXPERIENCE OF DISTANCE LEARNING AS A FORM OF
ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN TEACHING
THE BASICS OF INTERNAL MEDICINE..... 135

Омельяненко Г., Кириченко Н.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
УНІВЕРСИТЕТУ..... 137

Section: Physical Culture and Sports

<i>Овчаренко С.В., Соловей Д.О., Яковенко А.В., Александров С.А.</i> РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ У ПІДГОТОВЧОМУ ПЕРІОДІ.....	140

Section: Psychology

<i>Шошина Н.М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	145

<i>Стонога О., Пучина О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЖІНОК ВПО.....	147

<i>Слинько А.В.</i> ФЕНОМЕН ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ.....	151

<i>Крючкова Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ ОСІБ СТУДЕНСЬКОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ.....	153

<i>Михайленко О.О.</i> СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	157

<i>Пушкар А.С.</i> МІЖОСОБИСТІСНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	160

Section: Technical Sciences

<i>Новак Є.В.</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ВПЛИВУ СЕЗОННОСТІ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ.....	163

Section: Agricultural Sciences

ВИКОРИСТАННЯ ПАБК В ДОСЛІДЖЕННЯХ З КАРТОПЛЕЮ

Ховзун Руслан Володимирович

аспірант 4 курсу

ORCID: 0009-0001-7035-3771

Задорожній Артур Леонідович

аспірант 4 курсу

Спеціальність 201 «Агрономія»

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

The use of 4-Aminobenzoic acid in studies with potatoes

Анотація: Актуальність теми використання ПАБК у дослідженнях з картоплею обумовлена необхідністю підвищення врожайності, покращення якості продукції, забезпечення стійкості до хвороб, а також економічними та екологічними вигодами. Розробка та впровадження нових методів вирощування картоплі із застосуванням ПАБК має значний потенціал для сталого розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: пара-амінобензойна кислота; синтез; коферменти;

Виклад основного матеріалу:

Картопля є однією з найважливіших продовольчих культур у світі, забезпечуючи мільйони людей основними поживними речовинами. Наукові дослідження, спрямовані на підвищення врожайності, стійкості до хвороб та поліпшення якості бульб, мають велике значення для аграрного сектору. Один із сучасних методів покращення росту та продуктивності картоплі — використання пара-амінобензойної кислоти (ПАБК).

4-амінобензойна кислота, або пара-амінобензойна кислота (ПАБК, англ. PABA, $\text{NH}_2\text{-C}_6\text{H}_5\text{-COOH}$), є частиною фолієвої кислоти (вітаміну B9) і бере участь в утворенні коферментів, необхідних для синтезу нуклеїнових кислот та інших важливих речовин. Вона стійка до нагрівання і зберігає свою активність при тривалій тепловій обробці. У рослинах і тканинах тварин ПАБК зазвичай зв'язана з білками та амінокислотами, а також може бути у вигляді ацетильного похідного. Також відома як вітамін B10. ПАБК є важливим фактором росту для багатьох мікроорганізмів. Завдяки структурній схожості між ПАБК і сульфаніламідними препаратами, останні використовуються в медицині як антимікробні засоби на основі конкурентної взаємодії [3].

У рослинах ПАБК сприяє формуванню коферментів, що беруть участь у важливих біохімічних процесах.

Одним із ключових впливів вітаміну B10 на рослини є його роль у фотосинтезі. ПАБК впливає на активність ферментів, які беруть участь у перетворенні світлової енергії в хімічну, що забезпечує рослини енергією для

росту та розвитку. Крім того, ПАБК впливає на синтез амінокислот і білків, що є основними будівельними блоками клітин.

ПАБК і стійкість до стресових умов

Пара-амінобензойна кислота (ПАБК) відіграє важливу роль у підвищенні стійкості рослин до різних стресових умов, таких як посуха, низькі температури та інші несприятливі фактори навколишнього середовища. Ця властивість ПАБК є особливо важливою в умовах глобальних змін клімату, які стають усе більш непередбачуваними і екстремальними.

ПАБК і посухостійкість

Посуха є одним із найсерйозніших стресових факторів, що негативно впливають на ріст і продуктивність рослин. ПАБК сприяє підвищенню посухостійкості рослин шляхом участі у регуляції водного балансу та активації захисних механізмів. Зокрема, ПАБК може сприяти синтезу осмотично активних речовин, таких як пролін, які допомагають утримувати воду в клітинах і захищають рослини від зневоднення.

ПАБК і стійкість до низьких температур

Низькі температури можуть призводити до пошкодження клітинних мембран і зниження метаболічної активності рослин. ПАБК сприяє стійкості до холодного стресу, активуючи синтез антиоксидантних ферментів і захисних білків, які допомагають захистити клітини від пошкодження. Крім того, ПАБК може впливати на регуляцію генів, відповідальних за адаптацію до холодних умов, підвищуючи таким чином виживаність рослин при низьких температурах.

Метаболізм та синтез біологічно активних речовин

ПАБК бере участь у метаболізмі та синтезі різних біологічно активних речовин, які відіграють ключову роль у адаптації рослин до стресових умов. Ці речовини включають антиоксиданти, фітогормони та інші вторинні метаболіти, які допомагають знижувати негативний вплив стресових факторів. Наприклад, антиоксиданти нейтралізують вільні радикали, що утворюються під час стресу, захищаючи клітини від окисного пошкодження.

Адаптація до змін навколишнього середовища

Завдяки участі ПАБК у регуляції біохімічних і фізіологічних процесів, рослини можуть краще адаптуватися до змін навколишнього середовища. Це включає підвищення стійкості до різних стресів, що дозволяє рослинам зберігати продуктивність і виживаність в умовах несприятливих кліматичних змін. Адаптивна здатність рослин є критично важливою для забезпечення стабільних урожаїв, особливо в умовах змін клімату, коли частота і інтенсивність стресових факторів зростають.

Вплив ПАБК на ріст картоплі

Пара-амінобензойна кислота (ПАБК) є важливим фактором росту не тільки для багатьох мікроорганізмів, але й для рослин, зокрема картоплі. ПАБК є структурною частиною фолієвої кислоти, яка відіграє ключову роль у синтезі нуклеїнових кислот. Нуклеїнові кислоти, такі як ДНК і РНК, необхідні для клітинного поділу і росту, що робить ПАБК критично важливою для нормального розвитку рослин [2].

Структурна схожість з сульфаніламідними препаратами

Завдяки структурній схожості між ПАБК і сульфаніламідними препаратами, останні використовуються в медицині як антимікробні засоби. Вони діють на основі конкурентної взаємодії, блокуючи синтез фолієвої кислоти у мікроорганізмах і таким чином зупиняючи їх ріст. Ця ж властивість ПАБК використовується в рослинах для стимуляції синтезу коферментів, які є необхідними для багатьох біохімічних процесів.

Коферменти — це малі небілкові молекули, які активно співпрацюють з ферментами для здійснення каталітичної активності. Вони не є постійною частиною ферментів і відокремлюються в процесі реакційного циклу. Це відрізняє їх від простетичних груп, що є стійкими частинами складних білків. Коферменти важливі для передачі груп та окислювально-відновлювальних реакцій у обміні речовин. Вони часто залучаються у реакції з АТФ, НАД⁺ та іншими молекулами, і постійно перероблюються у процесі обміну речовин [1]

Формування коферментів є критичним процесом у рослинах, особливо в контексті фотосинтезу та метаболізму. Один із ключових коферментів, який утворюється під впливом ферменту ПАБК (пара-амінобензойна кислота), це тетрагідрофолат. Цей кофермент відіграє важливу роль у перенесенні одноуглеродних груп, що є критичним для синтезу пуринів і піримідинів — основних будівельних блоків ДНК і РНК [5].

Особливо активний процес формування коферментів спостерігається в кореневій системі рослин та нових пагонах, таких як у картоплі. Це забезпечує необхідний рівень коферментів для забезпечення правильного ходу клітинного поділу і росту рослин, що є критичними аспектами їхнього життєвого циклу та розвитку.

Дослідження показують, що високий рівень ПАБК у рослинах корелює зі збільшеною стійкістю до різних хвороб. Це може бути пояснено тим, що полісахариди допомагають активувати імунну систему рослин, збільшуючи їхню здатність до швидкого і ефективного відповіді на інфекційні атаки. Наприклад, вони можуть сприяти продукції специфічних антибактеріальних або антигрибкових речовин, які допомагають рослині утримувати або нейтралізувати патогени.

У контексті картоплі, яка є важливою культурою з точки зору світового виробництва їжі, висока стійкість до хвороб є критичним фактором. ПАБК сприяє забезпеченню збереження врожайності, оскільки рослини, які мають підвищену стійкість до хвороб, менше схильні до втрат урожаю через інфекційні захворювання.

Отже, використання ПАБК як способу підвищення стійкості рослин до хвороб є перспективним напрямком в сільському господарстві, спрямованим на забезпечення стійкого виробництва продуктів харчування в умовах змінюваного клімату та інтенсивних агротехнологій.

Дослідження і перспективи використання природних агробіологічних каталізаторів (ПАБК) у агрономічних дослідженнях є ключовим напрямком для покращення врожайності та якості картоплі. Використання методів підвищення

ПАБК відкриває нові можливості для оптимізації процесів вирощування, зокрема за допомогою підвищення стійкості рослин до стресових умов, покращення усвоєння корисних елементів, та забезпечення збалансованого росту та розвитку.

За даними американських джерел за основу використання ПАБК в дослідженнях з рослинами покладено метод відбору для інженерії біокатализаторів через направлену еволюцію. Основна ідея полягає в тому, що замість традиційних методів відбору, які базуються на використанні азотистих або вуглецевих джерел, автори пропонують використовувати п-амінобензойну кислоту (РАВА) як метаболіт, що необхідний росту, але лише в малих кількостях. Це дозволяє досягти надзвичайної чутливості методу [4].

РАВА використовується як прекурсор фолатів, і його присутність в середовищі зростання забезпечує умови для виявлення активності амідази. Автори показали, що для зростання ауксотрофних штамів *E. coli*, які не можуть синтезувати РАВА самостійно (штам Δ раВА), достатньо лише 1 нМ РАВА [4].

Цей метод є особливо корисним для складних проектів, наприклад, для підвищення активності естераз з низькою проміскуїтною активністю. Чутливість методу може бути легко налаштована за допомогою різних систем експресії та застосування антиметаболітів, що дозволяє адаптувати його до конкретних потреб проекту [5].

Також існує можливість використання цього методу для направленої еволюції біокатализаторів і скринінгу бібліотек метагеному. Вказується на можливість виявлення фальшивих позитивів і методи їх уникнення, а також на можливість перенесення позитивних результатів на інші скринінгові методи для підвищення ефективності досліджень [5].

Можна побачити інноваційний підхід до відбору біокатализаторів, який забезпечує високу чутливість, швидкість та ефективність в різноманітних дослідницьких задачах.

Висновок

Подальші дослідження мають фокусуватися на вивченні оптимальних методів застосування ПАБК з метою досягнення максимального ефекту. Це включає дослідження впливу ПАБК на різні сорти картоплі та реакцію рослин на різні умови вирощування, включаючи кліматичні умови, ґрунтовий склад та агротехнічні практики.

Такі дослідження дозволятимуть виробникам визначати оптимальні стратегії використання підвищення ПАБК для забезпечення стабільно високих врожаїв картоплі при мінімальному використанні хімічних пестицидів та добрив, що є важливим аспектом сталого землеробства.

Список використаних джерел

1. Губський Ю.І (2000). Біологічна хімія: Підручник (PDF). Київ-Тернопіль: Укрмедкнига. ISBN 966-7364-41-0. Архів оригіналу (PDF) за 9 квітня 2016. Процитовано 27 березня 2016.

2. Demir, D., Eken, C., Çelik, E., & Alkan, N. (2021). Effect of *Rhizoctonia* spp. on polyphenol oxidase enzyme activity in alfalfa seedling. *Research Journal of Biotechnology*, 16(11):47–50.
3. Sarsenova, A., Demir, D., Çağlayan, K., Abiyev, S., Darbayeva, T., & Eken, C. (2023). Purification and properties of polyphenol oxidase of dried *Volvariella bombycina*. *Biology*, 12(1):53.
4. Sevindik, E. (2019). In silico analysis of putative polyphenol oxidases in olive using bioinformatic tools. *Bangladesh Journal of Botany*, 48(1):17-24.

Section: Chemistry

АНАЛІЗ ХІМІЧНИХ ЗАГРОЗ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ХІМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мельник Ольга

к.т.н., с.н.с.

Кафедра фізико-хімічних основ розвитку та гасіння пожеж

Мельник Руслан

к.т.н., доцент

Кафедра організації заходів цивільного захисту

Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля

НУЦЗ України

В умовах війни продовжує існувати можливість хімічної загрози, причинами якої можуть бути не лише техногенні аварії на підприємствах, обстріл їх ворогом, а й можливе цілеспрямоване використання противником хімічної зброї – артилерійських хімічних снарядів, хімічних фугасів, ручних хімічних гранат, авіаційних бомб, керованих авіаційних пристроїв, ракет тощо. Дія даного виду зброї ґрунтується на токсичних властивостях деяких хімічних речовин, що здатні уражати людей та тварин на великих площах, а також проникати в будівлі та споруди, заражати місцевість та водойми.

Хімічна зброя вважається зброєю масового знищення, а її використання у збройних конфліктах є порушенням міжнародного права. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення [1] – міжнародний договір в рамках ООН в галузі контролю озброєнь, що має на меті повну заборону виробництва і використання хімічної зброї з огляду на її шкідливість для довкілля і здоров'я людини, а також визначає зобов'язання держав-учасниць у цій сфері.

Кожна держава-учасниця Конвенції зобов'язується:

- не розробляти, не виробляти, не придбавати іншим чином, не накопичувати або не зберігати хімічну зброю або не передавати прямо чи непрямо хімічну зброю будь-кому;

- не застосовувати хімічну зброю та не проводити будь-які військові підготовки до її застосування;

- не допомагати, не заохочувати або не спонукати будь-яким чином будь-кого до будь-якої діяльності, яка забороняється державі-учасниці Конвенцією [1].

Але попри всі заборони міжнародними угодами, небезпека застосування хімічної зброї проти України є досить реальною. Більшість отруйних речовин, що входять до складу хімічної зброї, застосовується у вигляді аерозолів, але також можуть вражати і парою. Небезпека рідких та твердих отруйних речовин перед газами полягає в тому, що вони здатні спричинити тривале та стійке

зараження місцевості, в той час, як гази зазвичай легко розсіюються та здатні спричинити лише короткочасне зараження.

За тактичним призначенням і характером вражаючої дії отруйні речовини, що входять до складу хімічної зброї, поділяються на три групи:

- смертельні або летальні;
- інкапаситанти (отруйні речовини психохімічної дії, що викликають тимчасову недієздатність);
- ірританти (група речовин, що викликають сильне місцеве подразнення слизових оболонок, шкіри та розташованих в них нервових рецепторів).

За фізіологічною дією розрізняють такі групи бойових отруйних речовин в складі хімічної зброї:

- нервово-паралітичної дії (зарин, зоман, табун, циклозарин, етил-зарин, амітон, новичок);
- загально-отруйної дії (хлорціан, ціановодень, синильна кислота);
- шкіро-наривної дії (іприт азотистий та кисневий, люїзит – L);
- задушливої дії (хлор, фосген, дифосген, хлоропікрин, фосгеноксим);
- подразнювальної дії (CS, CR, хлорацетофенон, адамсит);
- психотропної дії (BZ, LSD) [2, 3].

Важливим етапом у зменшенні наслідків ураження хімічною зброєю є створення безпечних або робочих зон для зменшення випадкового поширення небезпечних речовин із забруднених територій до чистих. Поділ на зони безпеки повинен враховувати: тип операцій, що відбуватимуться в кожній зоні та ступінь небезпеки в різних місцях в межах осередку хімічного забруднення.

На сьогодні одними з провідних цілей державної політики у сфері забезпечення хімічної безпеки є унеможливлення розроблення, виробництва, імпорту й використання хімічної зброї та запобігання терористичним актам із застосуванням хімічної зброї або небезпечних хімічних речовин, диверсій у суб'єктів господарювання галузі хімічної промисловості, запровадження контролю за використанням прекурсорів хімічної, вогнепальної, запалювальної, ракетної та самохідної підводної вибухової зброї [4].

Прийняття Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» відповідало євроінтеграційним прагненням України. Завдяки цьому закону Україна зможе:

- побудувати національну систему управління хімічними речовинами за європейським зразком;
- імплементувати базові технічні регламенти REACH та CLP, які діють в ЄС;
- запровадити міжнародну класифікацію небезпечних хімічних речовин;
- створити єдину базу даних небезпечних хімічних речовин;
- ефективно управляти хімічною продукцією на ринку, прораховувати всі ризики й оцінювати загрози;
- надати українцям доступ до інформації про рівень небезпеки речовин і хімічної продукції.

Список використаних джерел

1. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13.01.1993 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення 06.09.2024).
2. Хімічна зброя: основні небезпеки та правила поведінки. Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/c/d/550687_0.pdf (дата звернення 06.09.2024).
3. В.В. Дядченко, С.Ю. Петрухін, О.І. Новіков. Бойові токсичні хімічні речовини: підручник у 3 т. Т. 1. Хімічна зброя. Х.: ФОП Бровін О.В., 2018, 532 с.
4. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією: Закон України від 01.12.2022 р. № 2804-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text> (дата звернення 06.09.2024).

Section: Economy

РИЗИКИ В МІЖНАРОДНІЙ ЛОГІСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Зайцева Анна

к.е.н., доцент

Тріщенко Михайло

здобувач вищої освіти магістерського рівня

ОП «Міжнародні економічні відносини»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У системі зовнішньоекономічної діяльності підприємства важливу роль грає процес дослідження впливу на неї невизначеності і ризику, логістична галузь не є виключенням.

Неоднозначність швидких змін та тенденцій економічного розвитку, яка спостерігається в даний час в Україні, і нестабільність механізму ринкового регулювання вимушують компанії, підприємства розробляти програми подолання цієї невизначеності в процесі своєї діяльності.

Сучасні теорії управління ризиком має на меті реалізацію полідовних завдань, пов'язаних з ідентифікацією, оцінкою, аналізом та обмеженням ризику.

Проблема управління ризиками у міжнародній логістичній діяльності набуває ще більшої значущості в контексті досліджень економічної науки, оскільки логістичний ризик багатограний, різні соціально-економічні умови його виникнення, складний процес адаптації до зовнішнього потійно мінливого ринкового середовища.

Розуміння важливості ситуації невизначеності і випадковості, що давно увійшло до масової свідомості в західних країнах, є неодмінною умовою функціонування ринкових інститутів, існування суспільства в цілому. Багаторічний досвід вивчення проблематики управління ризиками у логістиці на Заході представляє собою певний інтерес.

Багато країн світу, займаючись проблемами ризиків, шукають потійно нові способи надання їм оцінки і методам управління. Визначення ризику в різних галузях є багатобічним і трудомістким процесом [1].

Комплекс реалій сучасного економічного життя на Україні свідчить про гостру потребу у фахівцях і експертах з оцінки і управління ризиком, обґрунтованих методиках, які б дозволили менеджерам логістичної сфери професійно управляти ризиками у міжнародній логістиці та ЗЕД в системі служб і підрозділів підприємств.

Кризові явища в Україні сприяють посиленню виникненню ризиків підприємницької діяльності. Збільшується кількість збиткових підприємств. Актуальність проблеми управління ризиком у міжнародній логістичній

діяльності та при здійсненні ЗЕД підтверджує і той факт, що в новій стратегії економічного і соціального розвитку держави наголошується, що політика економічного зростання може стати результативною за умови поглиблення ринкової трансформації економіки, затвердження необхідної для цього нормативно-правової бази, подолання деформації ринкових відносин попереднього періоду, завершення процесу формування в Україні ефективної ринкової інфраструктури, підготовки кадрів, здатних працювати в нових умовах, активного формування ринкового світогляду населення.

Під ризиком у міжнародній логістиці та безпосередньо у зовнішньоекономічній діяльності варто розуміти імовірність одержання додаткового прибутку чи збитків у сфері специфічної, строго регламентованої управлінської діяльності, зв'язаної з визначенням можливих відхилень від поставленої мети, які можна якісно і кількісно охарактеризувати.

Такий підхід до визначення є універсальним і вимагає розробки і впровадження заходів для мінімізації негативного впливу ризиків на результати усіх видів підприємництва в логістичній сфері.

Логістична діяльність підприємств вимагає особливої уваги з боку ризик-менеджменту з наступних причин:

1) угоди і реалізовані проекти відрізняються великим масштабом. Тому з фінансової точки зору для організації міжнародних поставок у зовнішньоекономічній діяльності ризик найчастіше носить критичний (при якому загрожує втрата виручки) або катастрофічний (при якому виникає неплатоспроможність) характер;

2) підвищений ризик міжнародної логістичної діяльності пов'язаний з відмінностями правових систем держав, у яких діють організації-контрагенти, обмеженим обсягом інформації про підприємство-контрагента, можливістю негативного впливу третьої сторони і підприємств-конкурентів, неповнотою знання ділових звичаїв, бюрократичних особливостей, ринків іншої країни, кліматичних умов і ін.;

3) географічною роз'єднаністю окремих елементів виробничої, транспортної, торгової і інших видів діяльності, що є елементами міжнародного ланцюга поставок, що підвищує ризик несприятливих природних і інших видів впливів при реалізації проекту і т.п [3].

Ризиками у міжнародній логістичній діяльності можна управляти, тобто використовувати різні виміри, що дозволяють деякою мірою прогнозувати настання ризикової події і вжити заходи по зниженню чи запобіганню ризику. В основі ризику-менеджменту логістичного підприємств повиненно бути цілеспрямований пошук і організація роботи по зниженню ступеня ризику, одержання і збільшення доходу в невизначеній господарсько-логістичній ситуації [2].

Таким чином, враховуючи те, що ризик є обов'язковим елементом будь-якої економіки — нестабільність, мінливість середовища, в якому здійснюються логістичні операції на зовнішніх ринках, є однією з головних причин, що викликають у реальному житті ризик логістичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В. В. Концептуальні засади моделювання та управління логістичним ризиком підприємства / В. В. Вітлінський, В. І. Скіцько // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 246–253.
2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія / В. В. Вітлінський., Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2014. – 480 с.
3. Поліщук О.В. Теоретичні основи оцінки ризиків транспортно-логістичних компаній / О. В. Поліщук, В. В. Щербина // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – 2016. – Вип. 4. – С. 32–41. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rmegt_2016_4_5

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Поплавська Оксана

к.е.н., доцент

Костюкова Поліна

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Демографічні зміни та старіння населення, що зумовлені зниженням народжуваності та збільшенням частки людей літнього віку у загальній структурі населення, створюють ситуацію, коли зростає навантаження на працездатних осіб. У свою чергу, таке спричинило появу фінансових викликів перед пенсійною системою, адже і кількість працюючих постійно скорочується, і зменшуються обсяги надходжень у пенсійний фонд. Таким чином, нова об'єктивна демографічна реальність та сучасна світова фінансово-економічна криза стали «джерелом» і стимулом для урядів країн шукати альтернативних інструментів забезпечення наповненості цих фондів, а також підтримки гідної якості життя осіб пенсійного віку, адже конституційне право на гідну пенсію – одне є ключових зобов'язань держави. Варто звернути увагу, що роль пенсійних виплат у формуванні доходів літніх людей є ключовою, особливо під впливом економічних криз на стабільності пенсійних систем у зв'язку з початком війни в Україні з 2022 року.

Аналіз глобальних тенденцій у сфері пенсійного страхування виявляє суттєві недоліки як у теоретичних засадах, так і в практичній реалізації систем пенсійного страхування. Це обумовлює необхідність подальших досліджень та вдосконалення існуючих моделей. Особливо гостро ця проблема постає в Україні, де система пенсійного страхування знаходиться у кризовому стані. Виокремлюючи ключові виклики, слід назвати такі: зростаючий дефіцит Пенсійного фонду України, який покривається за рахунок державного

бюджету, демографічна криза (Україна є однією з країн світу з найшвидшими темпами старіння населення). Зауважимо, що стрімке зростання частки пенсіонерів у загальній структурі населення – це загальноєвропейський тренд, але питання щодо рівня пенсійного забезпечення в нашій країні – це парадоксальна ситуація: при одному з найвищих у світі рівнів пенсійних внесків, розмір пенсійних виплат залишається одним із найнижчих у Європі. Ці фактори підкреслюють нагальну потребу в комплексному дослідженні та реформуванні системи пенсійного страхування в Україні з метою забезпечення її стійкості та ефективності в довгостроковій перспективі.

В науковому просторі за напрямком пенсійне страхування доволі мало публікацій, а питання якості життя осіб пенсійного віку окремо майже не досліджено. Існуючі публікації переважно є аналітичними і не формують цілісну «картину» про ці явища, а також, не дозволяють об'єднати між собою поняття якості життя та пенсійного страхування. Наприклад, Шаварина М.П., Шаманська Н.В. вважають, що пенсійне страхування є системою убезпечення населення від соціальних ризиків та гарантією розвитку суспільства [1]. Корнеев В. В. зазначає, що пенсійне страхування дозволяє реалізувати державну функцію пенсійного забезпечення та є ключовими аспектами розвитку фінансового ринку [2]. Макаренко Ю. П., Куряча Н. В. зазначають, що пенсійне страхування є «етичним інвестуванням», тобто підкреслюють соціальну значущість пенсійних фондів для функціонування системи соціального захисту населення [3]. Лопушняк Г. С. та Леонченко О.М. пишуть, що пенсійна система, якою включає не лише самі пенсійні фонди, аде нормативно-правове забезпечення їх функціонування в Україні, є недосконалою не лише через фінансові проблеми, але й недосконалі правові інструменти [4]. Виходячи з цього, пенсійне страхування є інструментом пенсійного забезпечення. Відтак, пенсійне страхування варто розглядати через об'єктив поняття «якість життя населення».

Узагальнюючи різні нароби науковців – дослідників пенсійного страхування, варто подати авторське бачення місця та ролі пенсійного страхування в системі пенсійного забезпечення та якості життя. На нашу думку, пенсійне страхування як система акумулювання фінансових ресурсів, є інструментом виконання державою соціальної функції (тобто забезпечення реалізації соціальних прав громадян), і водночас є джерелом та «подушкою безпеки» у кризових станах (коли виникають ризики), зокрема, котрі пов'язані з доходами населення. З цього випливає, що пенсійне страхування є основою матеріального благополуччя, тобто якості життя пенсіонерів.

Аналізуючи на скільки пенсійні виплати дозволяють забезпечити гідний рівень якості життя (рис.1), можемо зробити висновок, що пенсії складають в середньому 19% середньої заробітної плати в Україні. Зокрема, у 2020 році пенсія становила 20% середньої заробітної плати, а на початку 2024 року – 19%. При цьому порівнюючи розмір середньої пенсії з прожитковим мінімумом (загальним), що і так за висловлюваннями науковців є заниженим, середня пенсія у 2020 році склала 66%, у 2022 році, коли почалася війна – становила

63%, а у 2023 знизилася до 49%. На початку 2024 року середня пенсія у порівнянні з прожитковим мінімумом становила 54%. Тобто війна вкрай негативно вплинула на матеріальне благополуччя пенсіонерів. А зважаючи на те, що Пенсійний фонд постійно відчуває дефіцит коштів, то наразі покращення не передбачається.

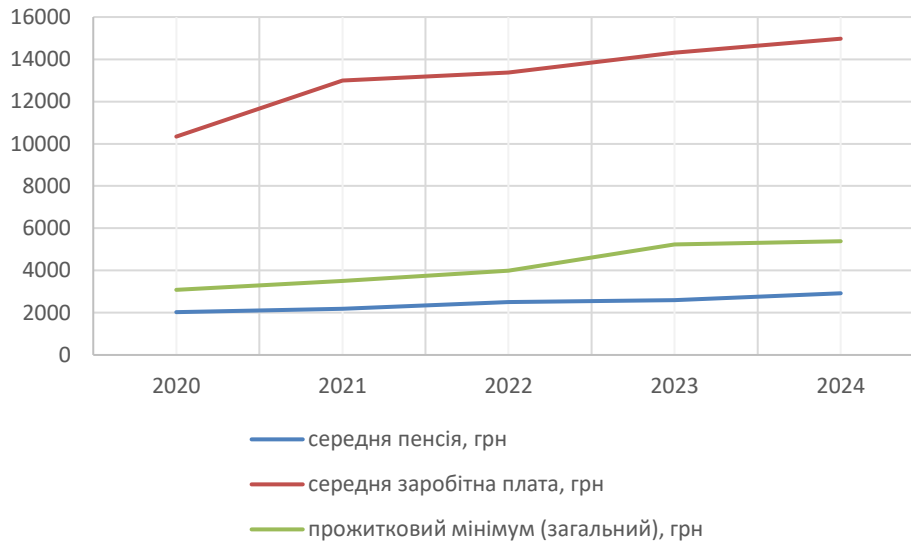

Рисунок 1. Динаміка середніх пенсії, заробітної плати та прожиткового мінімуму (загального), грн.

Таким чином, реформування пенсійного страхування задля покращення якості життя осіб пенсійного віку має відбуватися не як окрема реформа, а бути невід'ємною складовою цілісної програми відродження України. Значною мірою покращення як пенсійного страхування, так і якості життя пенсіонерів, залежить від загального сталого економічного розвитку, що вимагає активної політики на ринку праці та у сфері доходів. Крім того, Важливо не забувати про ризики втрати людського капіталу для України – міграція, особливо молоді, сімей з дітьми (тому що через кілька років це стане відчутно на ринку праці – не буде кому працювати, тож не буде звідки отримувати кошти для фонду). Водночас, орієнтація лише на робочі місця з низьким заробітком – це теж шлях в нікуди. Адже не дозволяє збільшити надходження до пенсійного фонду.

Тож, як бачимо, проблема пенсійного страхування в контексті забезпечення якості життя пенсіонерів – важлива стратегічна задача для України, що вимагає уваги. Вважаємо, що не лише уряд має дбати про пенсійне страхування, але в середовищі бізнесу також мають розвиватися непенсійні накопичувальні системи, що допоможу в сучасних умовах зробити «резерв» для підвищення якості життя.

Список використаних джерел

1. Шаварина М.П., Шаманська Н.В. Пенсійне страхування в контексті соціальних ризиків. URL: <https://pnu.edu.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2011-2/Шаварина,Шаманська.pdf> (дата звернення: 4.09.2024)

2. Корнєєв В. В. Страхування і недержавне пенсійне забезпечення як ресурсокумулятивні сегменти вітчизняного фінансового ринку. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №13. С.6-9. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2013/3.pdf (дата звернення: 3.09.2024).
3. Макаренко Ю. П., Куряча Н. В. Удосконалення засад пенсійного страхування. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2021. №4(35), С.320–327. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222146> (дата звернення: 4.09.2024).
4. Лопушняк Г. С., Леонтенко О.М. Пенсійне забезпечення в Україні: аналіз стану в умовах світових інтеграційних процесів. Актуальні проблеми економіки. 2020. №7-8 (229), С.105-115 URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2020/07/07-8.20._note_ukr_Lopushnyak-H.S.-Leontenko-O.M.-105-115.pdf (дата звернення: 3.09.2024).

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Верховод Ірина

к.е.н., доцент

Ткачук Любов

здобувач вищої освіти

ОПП Менеджмент соціальної сфери

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

Україна

Анотація. У статті систематизовано теоретичні основи соціального розвитку організації, проаналізовано основні аспекти соціального розвитку АТ КБ «ПриватБанк» та розроблено шляхи та заходи щодо удосконалення соціального розвитку організації.

Ключові слова: соціальний розвиток організації, соціальна відповідальність, соціальний захист працівників, соціальні програми.

Введення. У сучасних умовах глобалізації та зростаючої конкуренції соціальний розвиток організації набуває особливого значення. Він визначає здатність компанії підтримувати високий рівень мотивації та лояльності співробітників, ефективно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі, а також вдосконалювати соціальні аспекти діяльності. Актуальність дослідження полягає у необхідності глибокого аналізу та оцінки соціального розвитку організацій, а також розробки ефективних заходів для його удосконалення. Особлива увага в цьому дослідженні приділяється АТ КБ «ПриватБанк», який є одним із лідерів банківського сектору України, що робить його оптимальним об'єктом для вивчення.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є аналіз соціального розвитку АТ КБ «ПриватБанк» та розробка пропозицій щодо поліпшення соціальних умов праці і соціальних програм в організації.

Результати дослідження і їх обговорення. Різноманітні чинники, такі як економічний розвиток, науково-технічний прогрес та особистість науковця, сприяють формуванню різних підходів до розуміння терміну «соціальний розвиток підприємства» і його змістових перетворень. Цей погляд на соціальний розвиток підприємства почав виявлятися як важливий аспект загального ефективного управління підприємством ще з кінця XVII століття, і особливо активно закріпився протягом другої половини XX століття. У XX столітті з'явилися методологічні засади та рекомендації для реалізації соціального розвитку підприємства та забезпечення його соціальної відповідальності [1].

Розвиток підприємства характеризується неповерненими, спрямованими і закономірними змінами в господарській системі, що базуються на вдосконаленні техніки, технології та організації праці, впровадженні новацій в управлінні. Це довготривалий процес кількісних і якісних змін в діяльності підприємства, що призводить до його поліпшення через збільшення потенціалу, адаптацію до зовнішнього та внутрішнього середовища, що сприяє підвищенню його стійкості. Розвиток організації визначається як процес змін в середовищі, інтересах суспільства та людини, старіння ресурсів, екологічній ситуації, технічному прогресі та глобальному стані світової цивілізації. Головна мета розвитку полягає в перетворенні, які сприяють удосконаленню усіх процесів в організації. Індикаторами такого розвитку можуть бути впровадження інновацій, нових технологій, вихід на нові ринки, випуск нової продукції, впровадження нових систем управління, укладання нових партнерських угод і т. д. Цей процес можна розділити на еволюційний (повільний, з планованими логічними змінами) та революційний (швидкий, різкий перехід до якісно нового стану, часто шляхом реструктуризації).

З урахуванням широкого спектру роз'яснень терміну «розвиток» і різних визначень «соціальний», існує багато різноманітних підходів до визначення «соціального розвитку».

У економічній енциклопедії соціальний розвиток визначається як комплекс економічних, соціальних, політичних та духовних процесів, що відбуваються у суспільстві. Найбільш повне і узагальнене визначення, на думку авторів, зустрічається у Новікової О. Ф., яка стверджує, що соціальний розвиток – це необхідний та закономірний процес розвитку соціально-трудової сфери, суспільного життя або його складових елементів, таких як соціально-трудові відносини та соціальні інститути [2]. Отже, у вищезазначених визначеннях спостерігаються загальні риси, що полягають у розгляді соціального розвитку як змін у суспільстві, що призводять до формування нових соціальних структур.

Вплив підприємств на соціальний розвиток виходить за межі їхніх працівників та керівництва, також впливаючи на державу та суспільство через

податки, проекти та якість виробництва. Важливими аспектами є соціальна відповідальність, навчання, розвиток персоналу, оплата праці, культура та соціальна інфраструктура.

Варто відмітити, що соціальний розвиток підприємства включає в себе три основні складові: розвиток персоналу, розвиток соціальної інфраструктури та систему соціального захисту працівників. Розглянемо ці компоненти детальніше.

Соціальний розвиток персоналу можна розглядати в широкому і вузькому аспектах. У широкому розумінні це процес соціалізації, який охоплює як індивідуальний, так і колективний розвиток, спрямований на регулювання інтересів особистості, групи та суспільства. З іншого боку, вузьке розуміння означає аналіз показників соціальної сфери трудового колективу, зокрема, якість життя працівників і їхніх сімей [3].

У воєнний та післявоєнний час підтримка персоналу та соціальний розвиток мають вирішальне значення. Підтримка позитивного клімату в колективі, моніторинг умов праці, своєчасна виплата заробітної плати та гуманітарної допомоги є життєво важливими для добробуту працівників та робочих процесів.

Соціальна інфраструктура охоплює різноманітні об'єкти, спрямовані на задоволення потреб працівників підприємства та їх сімей у соціально-побутових, культурних та інтелектуальних сферах. У цей комплекс входять такі об'єкти, як житловий фонд, комунальна інфраструктура, медичні заклади, освітні установи, культурні центри, торгові та громадські заклади, а також спортивні споруди та місця масового відпочинку [3].

У післявоєнний період особливої уваги потребує забезпечення працівників, зокрема учасників бойових дій, реабілітаційними та медичними послугами, а також відновленням житлового фонду. Крім того, система соціального захисту працівників є ключовою складовою соціального розвитку підприємства. Вона включає в себе різноманітні заходи, спрямовані на забезпечення адекватного життєвого рівня працівників та їхніх сімей, а також надання соціальної підтримки та страхування [4]. Ця система спрямована на поліпшення матеріального стану та умов життя найманих працівників і максимальне зменшення масштабів малозабезпеченості.

В більшості країн світу гарантований соціальний захист забезпечується через систему соціального страхування. Останнім часом в Україні були зроблені серйозні кроки для реформування пенсійної системи з метою сприяння продуктивній зайнятості найманих працівників. Також доцільно впровадити інститут медичного страхування та інші прогресивні види соціального страхування, які вже поширені у розвинених ринкових країнах [4].

Отже, соціальний розвиток сучасного підприємства досягається завдяки керованим процесам, соціально-орієнтованим діям та ефективній системі соціального захисту, що забезпечує розвиток соціальної сфери, незважаючи на післявоєнні труднощі.

Важливим аспектом у визначенні цілей соціального розвитку є розуміння необхідних ресурсів і засобів. Суб'єкт господарювання діє в динамічному середовищі, де соціальні процеси в середині підприємства мають непостійний характер. Внутрішні та зовнішні категорії впливають на діяльність підприємства: персонал, керівництво, споживачі, держава, суспільство, бізнес-партнери тощо. Внутрішні та зовнішні чинники повинні бути враховані для правильного планування та ефективності процесу (табл. 2).

Таблиця 2 – Чинники впливу на соціальний розвиток підприємства

Зовнішні	Внутрішні
Рівень соціально-економічного розвитку країни, регіону	Система мотивації та стимулювання праці (надання соціальних благ і послуг працівникам підприємств і членам їх сімей)
Демографічна ситуація в країні та стан ринку праці	Організація праці та її оплата
Соціальна політика держави та законодавча і нормативна бази, які регламентують рівень соціальних норм і стандартів у суспільстві	Рівень розвитку соціальної інфраструктури
Духовно-моральний стан суспільства та рівень суспільної культури	Умови набору, відбору, навчання та перенавчання персоналу
Рівень розвитку науки і техніки	Можливості професійного зростання та ротації
Галузева належність підприємства, форма власності та обсяги виробництва	Соціально-психологічний клімат на підприємстві
Рівень соціального розвитку підприємств-конкурентів	Умови праці та охорона праці
Організаційна культура на підприємстві	Організація дозвілля та відпочинку працівників

*Дані сформовано: [5]

Важливо враховувати зовнішні чинники, такі як рівень соціально-економічного розвитку країни чи регіону, демографічна ситуація, соціальна політика держави, духовно-моральний стан суспільства, рівень розвитку науки і техніки. Вони можуть впливати на соціальні норми та стандарти, а також на загальні умови та можливості розвитку підприємства [5].

Внутрішні чинники також відіграють важливу роль. Наприклад, організаційна культура, система мотивації працівників, рівень розвитку соціальної інфраструктури підприємства, умови праці та охорона праці. Вони визначають умови праці, розвиток персоналу та сприяють формуванню соціально-психологічного клімату на підприємстві.

Розуміння цих факторів допомагає підприємству визначити свої соціальні цілі, розробити ефективні стратегії соціального розвитку та плани дій для досягнення їх. Такий підхід сприяє забезпеченню стабільного соціального розвитку підприємства та покращенню якості життя працівників.

АТ КВ «PrivatBank» сьогодні є універсальним банком, що зосереджений на роздрібному сегменті, активно розвиває послуги для малих та середніх

підприємств, а також частково займається корпоративним банкінгом. Банк працює на основі ліцензії, виданої Національним банком України в березні 1992 року. За 30 років своєї діяльності до кінця 2022 року банк відкрив 20 філій та 1475 операційних відділень в Україні, а також має філію на Кіпрі.

Протягом 2022 року ПриватБанк утримував лідерські позиції у сфері банківських послуг на національному рівні, збільшивши свій прибуток порівняно з 2022 роком на 10,7 мільярдів гривень, або на 44%. Успіхи банку в цей період були забезпечені завдяки розвитку бізнесу, ефективному контролю витрат, обережній кредитній політиці та ефективному управлінню внутрішніми процесами та обслуговуванням клієнтів. Це забезпечило ПриватБанку найбільше зростання прибутку серед українських банків у 2022 році, складаючи 45% від загального результату банківської системи країни.

У 2023 році банк планував продовжувати дотримуватися стратегії, започаткованої у 2022 році, у рамках оновленої Стратегії 2024, зосереджуючись на забезпеченні стабільності своєї бізнес-моделі та збереженні лідируючих позицій у банківському секторі. Однак через військовий конфлікт, що триває, зусилля керівництва банку зосереджені на забезпеченні стабільності операційних процесів, безпеки персоналу, підтримці безперервності бізнесу та вирішенні поточних завдань, пов'язаних з військовими діями. Плани банку підлягають перегляду після завершення воєнного стану [6].

Підсистема управління трудовими ресурсами АТ КБ «ПриватБанк» адаптувалася до змін, що відбувалися внаслідок політичних, економічних, технологічних та епідеміологічних чинників у період з 2017 по 2022 роки. Ця підсистема забезпечувала стабільну діяльність банку та ефективно вирішувала завдання з формування кадрового потенціалу.

ПриватБанк запровадив рейтингову систему оцінки роботи співробітників, визначивши 10% найкращих для заохочення і 10% найгірших для розвитку за допомогою зауважень, причому три зауваження призводять до звільнення.

Крім створення рейтингу співробітників, навчання та розвиток особистих навичок є сильним стимулом для сучасних працівників. Згідно з щорічним дослідженням ЕУ в Україні «Найкращий роботодавець», навчання та розвиток особистих компетентностей і можливість просування по кар'єрних сходах є одними з найбільш привабливих та важливих факторів в компенсаційному пакеті роботодавця для працівників.

АТ КБ «Приватбанк» активно створює сприятливі умови для реалізації професійного потенціалу кожного співробітника. Організація відводить значне місце навчанню та розвитку навичок працівників з метою максимально ефективного використання їх потенціалу та досягнення бізнес-цілей Банку.

Для досягнення цих цілей, використовуються передові інноваційні технології, що сприяють підвищенню компетентності персоналу. Нижче наведено деякі з них (табл. 3).

Таблиця 3 – Інноваційні технології для розвитку персоналу

№	Метод	Спосіб застосування
1	E-learning	Використання ресурсної навчальної бази "Прометей", що включає електронні книги, відеоуроки та комп'ютерні вправи для дистанційного навчання.
2	Тренінги та семінари	Організація тренінгів та семінарів у режимі онлайн з мінімальною теоретичною інформацією та максимальною кількістю практичних порад для використання. Після проведення доступ до матеріалів надається на сайті за категоріями конкретних банківських продуктів.
3	IVR-опитування	Щотижня співробітнику здійснюється дзвінок із запитанням на певну тему, яке слід відповісти в режимі IVR.
4	Адресне навчання	Система генерує персональну траєкторію навчання, враховуючи аналіз даних загальних знань по професії для кожного співробітника.
5	Гейміфікація	Використання платформи "Знаю все" для ігрового отримання нових знань та оцінки поточних.
6	Корпоративна бібліотека	Внутрішній інформаційний ресурс, що забезпечує доступ до кращих зразків світової бізнес-літератури для працівників.
7	Модульні програми	Програми спрямовані на розвиток конкретних навичок, такі як робота з Приват24 для бізнесу, робота в касі тощо, передбачаються перед посадкою на майбутню посаду, а також програми сертифікації.
8	Самоосвіта	Доступ до MOOC-платформ, таких як Coursera, EdX, Codecademy, Prometheus, 4brain, Loftblog для самостійного навчання.

*Дані сформовано автором

У АТ КБ «Приватбанк» використовується система рейтингування, яка визначає ефективність роботи кожного співробітника порівняно з іншими у межах однієї професії. Рейтинг встановлюється в порівнянні з колегами та відображається як надбавка до заробітної плати, враховуючи позицію в рейтингу.

Сучасні організації активно використовують різноманітні інструменти для мотивації свого персоналу. Це включає в себе пакет соціальних послуг та гарантій для співробітників, оцінку їх задоволеності та залученості, а також організацію різноманітних заходів для співробітників і їх сімей.

Новими інструментами мотивації персоналу стають індивідуальні пакети пропозицій для співробітників, які сприяють підтримці компанії, а також можливість віддаленої роботи для ефективних та високопродуктивних працівників.

Управління персоналом потребує системного підходу, оскільки потреби працівників розвиваються паралельно. Це означає, що найнижчі, вищі та найвищі потреби людини впливають на її поведінку, і управління персоналом має враховувати цю комплексну природу потреб.

АТ КБ «Приватбанк» стикається з проблемою високої плинності кадрів, що може бути наслідком нелояльності співробітників. Це призводить до збільшення витрат на найм та навчання нових працівників, а також до ризику витоку комерційної таємниці. Покращення ситуації можливе за рахунок

підвищення лояльності працівників, що може бути досягнуто шляхом надання їм нематеріальних стимулів і сприянням їх задоволенню від роботи [7].

Щоб підвищити лояльність персоналу, компанії використовують різноманітні інструменти, такі як передача корпоративної місії, внутрішні корпоративні ЗМІ, корпоративний тренінг – тимблдинг, спільні проекти, змагання та конкурси, а також заходи, які дозволяють співробітникам пишатися своєю компанією.

Щоб визначити рівень лояльності персоналу, можна оцінити такі показники, як зацікавленість співробітника в компанії, відданість своїй справі, бажання підвищувати свій професійний рівень, творчий підхід до пропозицій від начальства, ініціативність у поліпшенні компанії та співпадіння цілей компанії з цілями співробітника.

Забезпечуючи справедливу винагороду за працю, задовольняючи особисті потреби працівників у професійному та особистісному зростанні та розвитку, забезпечуючи чесні та відкриті взаємини між роботодавцем та працівником, а також створюючи комфортні умови на робочому місці та сприятливу атмосферу в колективі, компанії можуть формувати та підвищувати лояльність свого персоналу [7].

Зв'язок між лояльністю та ефективністю діяльності компанії стає очевидним через більш високу ефективність роботи лояльних співробітників та зменшення витрат на пошук, навчання та заміну персоналу. Ці фактори впливають на підвищення ефективності діяльності компанії в банківській сфері.

При розробці та впровадженні інформаційних технологій в систему управління персоналом необхідно звернути увагу на їхню своєчасність, можливість та результативність. Головною метою є мінімізація опору з боку персоналу і максимізація ефективності інновацій.

Працівник, з усіма його особистісними та професійними характеристиками, стає об'єктом дослідження з метою розробки та впровадження технологій, які створять оптимальні умови для розвитку його потенціалу та задоволення його потреб.

Враховуючи динамічний розвиток АТ КБ «ПриватБанк» та його потужний соціальний вплив на суспільство, розробка нових соціальних програм може стати ключовим напрямком для підвищення корпоративної відповідальності та залучення клієнтів. Наступні ініціативи можуть бути реалізовані банком для підтримки соціальної стабільності та розвитку [8]:

Соціальна програма «Фінансова освіта для майбутнього». ПриватБанк може запровадити програму, спрямовану на підвищення рівня фінансової грамотності серед молоді. Основною метою програми буде організація безкоштовних курсів та майстер-класів з основ економіки, бюджетування, інвестування та безпечного використання фінансових послуг. Заняття можуть проводитись досвідченими фахівцями банку у школах та університетах по всій Україні. Додатково, банк може запропонувати спеціалізовані вебінари та інтерактивні онлайн-курси, доступні через спеціальний портал чи мобільний додаток.

Соціальна ініціатива «ПриватДопомога». Ця програма може бути націлена на допомогу соціально вразливим верствам населення, таким як літні люди або особи з інвалідністю [9].

Основна ідея: забезпечення літніх людей та осіб з інвалідністю доступом до фінансових послуг з використанням сучасних технологій, зокрема мобільних додатків і онлайн-сервісів.

Стратегія впровадження:

- Створення освітніх центрів – в кожному регіоні, де присутній ПриватБанк, будуть відкриті спеціалізовані освітні центри. Ці центри будуть оснащені всім необхідним обладнанням для навчання, а також матимуть доступний дизайн для осіб з обмеженими можливостями.

- Набір та навчання волонтерів – ПриватБанк проведе набір волонтерів серед співробітників, які пройдуть спеціалізоване навчання з питань фінансової грамотності, основ кібербезпеки та використання мобільних додатків для банківських послуг.

- Індивідуальний підхід – програма передбачатиме індивідуальний підхід до кожного учасника, з урахуванням його потреб та можливостей. Консультації та заняття будуть адаптовані до особливостей сприйняття інформації особами старшого віку та з інвалідністю.

Очікувані результати:

1. Підвищення фінансової грамотності – учасники зможуть самостійно керувати своїми фінансами, використовувати онлайн-банкінг для здійснення платежів, переказів, контролю за власними рахунками та інвестиційними портфелями.

2. Зменшення фінансової ізоляції – літні люди та особи з інвалідністю отримають засоби та знання, необхідні для повноцінного доступу до фінансових послуг, що дозволить їм відчути більшу незалежність та інтеграцію у суспільство.

3. Покращення корпоративного іміджу банку – демонстрація соціальної відповідальності та турботи про всі верстви населення позитивно вплине на репутацію банку.

Ініціатива «ПриватДопомога» стане важливим кроком у реалізації стратегії соціальної відповідальності ПриватБанку, забезпечивши вразливі групи населення засобами та знаннями для адаптації до сучасного цифрового світу. Впровадження цієї програми зможе вирішити низку соціальних проблем, а також покращити імідж банку на національному та міжнародному рівнях.

Екологічна програма «Зелений Приват». Програма може бути спрямована на стимулювання та підтримку екологічно відповідального поведіння серед клієнтів і співробітників банку. ПриватБанк може впровадити спеціальні кредитні пропозиції для бізнесів, які реалізують «зелені» проекти, такі як встановлення сонячних панелей, рециклінг відходів або виробництво екологічно чистої продукції. Також, банк може запустити ініціативу з висаджування дерев на території, що прилягає до філіалів, і спонсорувати комуніті-проекти, спрямовані на покращення міського довкілля.

Цілі програми: сприяння переходу бізнес-клієнтів на «зелені» технології; підвищення екологічної обізнаності співробітників і клієнтів; вклад у покращення міського довкілля.

Стратегія реалізації:

- Екологічні кредити: введення спеціальних кредитних ліній для компаній, що інвестують у встановлення сонячних панелей, вітрових електростанцій, а також технологій рециклінгу та виробництва екологічно чистих товарів. Окрім низьких відсоткових ставок, клієнти отримують консультації з питань екологічних інновацій та доступ до мережі екологічних підприємств.

- Екологічні ініціативи в громаді: запуск проектів з висаджування дерев та озеленення територій біля філіалів банку. Співробітники банку і волонтери будуть залучені до регулярних акцій по благоустрою місць загального користування, сприяючи формуванню позитивного іміджу банку в громадах.

- Освітні програми: програми: організація семінарів, вебінарів та майстер-класів для клієнтів і співробітників з питань екологічної стійкості, управління відходами та збереження ресурсів. Це забезпечить не тільки розширення знань, але й мотивацію до особистої участі в екологічних ініціативах.

Очікувані результати:

1. Збільшення кількості «зелених» проектів в портфелі банку, що сприятиме зменшенню вуглецевого сліду.

2. Зростання корпоративної культури у напрямку сталого розвитку і екологічної відповідальності.

3. Покращення репутації банку як соціально та екологічно відповідальної організації.

Програма «Зелений Приват» надасть ПриватБанку можливість стати піонером у впровадженні екологічних ініціатив в фінансовій секторі України, зміцнюючи його позиції як інноваційної та відповідальної компанії. Водночас, вона дозволить банку ефективно взаємодіяти з громадами та підвищити екологічну обізнаність своїх клієнтів і співробітників, вносячи свій вклад у стійкий розвиток країни.

Висновки. Оцінювання соціального розвитку організації показало, що АТ КБ «Приватбанк» активно реалізує ряд соціальних програм, які сприяють залученню та розвитку співробітників, а також підвищенню їхнього соціального благополуччя. Тим не менше, існують напрями, які вимагають додаткових зусиль та удосконалення. Особливу увагу ПриватБанк приділив розвитку навчальних програм для співробітників, включаючи електронні освітні платформи та корпоративний університет. Ці заходи дозволяють не лише підвищувати кваліфікацію працівників, а й мотивувати їх через систему визнання та заохочень. Підтримка професійного та особистісного розвитку сприяє підвищенню загальної продуктивності та ефективності роботи банку. Ініціативи соціальних програм, такі як «Фінансова освіта для майбутнього» та «ПриватДопомога», розкривають зобов'язання банку перед суспільством, надаючи освітні та підтримуючі послуги вразливим категоріям населення. Це не тільки покращує загальне сприйняття банку як соціально відповідальної

організації, але й сприяє зміцненню довіри та лояльності клієнтів. Запропонована екологічна програма «Зелений Приват» демонструє зобов'язання банку до сталого розвитку і відповідального ставлення до природного середовища. Через підтримку «зелених» ініціатив та стимулювання екологічно орієнтованого бізнесу банк сприяє створенню більш стійкого економічного ландшафту. Ці програми не тільки сприятимуть соціальному розвитку та підвищенню рівня життя в Україні, але й позитивно вплинуть на корпоративний імідж та відносини банку з клієнтами. Успіх цих ініціатив може значно посилити позиції ПриватБанку на фінансовому ринку, забезпечивши сталий розвиток та відданість своїм корпоративним цінностям.

Список використаних джерел

1. Перезова І.В., Сторощук Х.Л. Етимологія та генеза поняття «соціальна відповідальність підприємства» / І.В. Перезова, Х.Л. Сторощук // Економічний аналіз. – 2020. – Т. 30, № 1(1). – С. 158–165.
2. Новікова О. Ф., Залознова Ю. С., Амоша О. І., Хандій О. О., Азьмук Н. А., Остафійчук Я. В., Шамілева Л. Л., Панькова О. В., Новак І. М., Шастун А. Д., Касперович О. Ю., Іщенко О. В., Красуліна Я. Є., Амелічева Л. П., Компанієць В. В. Трансформація соціально-трудої сфери в умовах цифровізації економіки : монографія / за наук. ред. О.Ф.Новікової; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – К., 2022. – 385 с.
3. Груич, С. Г. Сутність і функції управління соціальним розвитком сучасної організації / С.Г. Груич // Питання економіки і управління. – 2017. – № 1 (8).
4. Огаренко Т.Ю. Категорії «економічний розвиток» і «розвиток економіки»: суть та співвідношення. Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. [Електронний ресурс] / Т.Ю. Огаренко // – Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/uk/node/2784 (дата звернення 12.09. 2024).
5. Власенко Т. Ю. Методи і принципи мотивації персоналу на підприємстві / Т.Ю. Власенко // Young Scientist. – 2019. – №1. – С. 209–212.
6. Офіційний сайт АТ КБ «ПриватБанк». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://privatbank.ua/> (дата звернення 18.08. 2024).
7. Мішина С. В. Інноваційні методи управління персоналом / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : матеріали міжнарод. науково-практ. конф., 31 трав.– 1 черв. 2018 р.: тези допов. – Х.: ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 2018. – С. 318–319.
8. Соціальна економіка: навчальний посібник / Г. В. Назарова, С. Ю. Гончарова, Ю. В. Сотнікова, Н. В. Аграмакова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 285 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22019/1/2018%20-%20%D0%9D%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%A1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD.pdf> (дата звернення 25.08. 2024).

9. Стояненко І. В., Урсатій А. Е. Війна в Україні: наслідки для національної економіки та світу. / І.В. Столяренко, А.Е. Урсатій // Advancing in research, practice and education : матеріали конф., м. Флоренція, 11–13 трав. 2022 р. Флоренція, 2022. – С. 171–180.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Сімків Лілія

д.е.н., професор

Кафедра туризму, рекреації та регіонального розвитку

Білоус Максим

аспірант

Кафедра прикладної економіки

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Війна в Україні спричинила значні руйнування інфраструктури, змінила структуру економіки та призвела до масової міграції населення. Відновлення ринку праці в таких умовах є надзвичайно складним завданням, яке потребує комплексного та системного підходу.

Враховуючи виклики, пов'язані з війною та міграцією, держава має зосередитися на залученні як внутрішньо переміщених осіб, так і українців, які повернуться з-за кордону, до активного життя в країні шляхом забезпечення можливостей для їхньої професійної реалізації.

Основною метою розвитку ринку праці в Україні в повоєнний період є створення необхідних умов для зростання зайнятості, підвищення рівня життя населення, забезпечення конкурентоспроможності економіки та зменшення відтоку робочої сили за кордон. Відповідно до визначеної мети стратегічними цілями розвитку ринку праці пропонується визначити наступні [1]:

- зменшення рівня безробіття;
- підвищення якості праці (забезпечення адекватної оплати, безпеки на робочому місці, умов для професійного зростання та розвитку працівників);
- збільшення доступності освітніх та навчальних програм, спрямованих на перенавчання, підвищення кваліфікації та адаптацію до змін;
- формування системи соціального захисту (страхування, пенсійне забезпечення та інші соціальні гарантії для всіх категорій працівників).

Реалізації запропонованих стратегічних цілей розвитку ринку праці в Україні в період повоєнного відновлення дозволить стимулювати економічне зростання, збільшити податкові надходження до бюджету, підвищити споживчий попит, забезпечити соціальну стабільність, знизити рівень бідності та соціальної напруги. Для їх досягнення необхідно забезпечити виконання наступних завдань:

- технологічне оновлення промисловості та розвиток нових галузей економіки («зеленої» енергетики, ІТ-сектору тощо), які мають потенціал для швидкого розвитку та створення нових робочих місць з гідними умовами праці;
- створення умов для розвитку соціально-економічної діяльності в сільській місцевості, створення можливостей зайнятості в селах і громадах, розробка та реалізація програм розвитку та популяризації робочої сили в сільській місцевості [2];
- забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок на ринку праці;
- удосконалення системи оплати праці, підвищення та виведення до рівня середньоєвропейських зарплат для робітничих професій, поліпшення умов праці, розробка рекламної кампанії з популяризації та підвищення престижності робітничих професій;
- створення нових навчальних центрів в регіонах з високим рівнем безробіття або дефіцитом кваліфікованих кадрів, розширення онлайн-курсів та платформ для дистанційного навчання, що дозволить людям отримувати освіту, не прив'язуючись до конкретного місця та часу, сприятиме реінтеграції військових у цивільне життя та забезпечить їх професійний розвиток;
- стимулювання розвитку науки, спрямованість наукових досліджень на інновації, формування інноваційної інфраструктури (технопарків, акселераторів, локальних центрів науко-технологічного розвитку тощо), поширення досвіду комерціалізації наукових розробок;
- підтримка малого та середнього бізнесу шляхом створення сприятливого середовища для заснування власного бізнесу (податкові, грантові та кредитні інструменти, спрощення процедур реєстрації бізнесу, забезпечення навчання для потенційних підприємців) та виведення підприємництва з тіні;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій шляхом зменшення адміністративного тиску, спрощення податкового законодавства тощо.

Відновлення ринку праці в Україні – це довготривалий і складний процес, який потребує системного підходу та залучення всіх зацікавлених сторін (держави, бізнесу та громадянського суспільства). Реалізація зазначених стратегічних пріоритетів дозволить створити сучасний і конкурентоспроможний ринок праці, який забезпечить стабільний економічний розвиток країни та підвищення добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Сімків Л. Є., Білоус М.С. (2024). Ринок праці України в повоєнний період. Інфраструктура ринку. №78, с. 30-34. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure78-6>
2. Дашко І., Череп О., Михайліченко Л. (2023). Формування пропозиції робочої сили на підприємствах України у воєнний та післявоєнний періоди. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки № 5, с. 57-64. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-8>

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Калініченко Зоя

к. е. н., доцент

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів
та економіки міжнародного туризму
Запорізький національний університет, Україна

Стратегічним завданням України в контексті євроінтеграції стає її реальна співпраця з країнами європейського економічного простору. З метою подолання негативних явищ в економіці та створення сприятливих умов для такої інтеграції держава має розробити Глобальну національну стратегію розвитку України, яка повинна бути одночасно стратегією прориву після війни.

Одним з основних напрямів такої стратегії, спрямованої на підвищення ефективності та глобальної конкурентоспроможності української економіки, є посилення її інноваційного характеру. Стратегію оновленої економічної діяльності, подолання незбалансованого розвитку Україні необхідно розглядати як процес модернізаційних трансформацій економічної, соціальної та екологічної складової сталого інноваційного розвитку. Світовий досвід свідчить, що саме в післякризовий період відбувається формування передумов для інтелектуального та інноваційного оновлення економіки та суспільства.

Сьогодні за інноваційним розвитком Україна не тільки не наближається до європейських критеріїв, а стрімко віддаляється від них. Негативні тенденції, що склалися у виробничій та інноваційній сфері (старіння технологічного обладнання, висока ресурсо- та енергоємність виробництва, втрата кваліфікованих кадрів, падіння показників інноваційної діяльності), можуть призвести у найближчі роки до нової системної кризи вітчизняної економіки. Тому перехід до інноваційної моделі сталого розвитку – об'єктивно єдиний шанс уникнути такої кризи й досягти позитивних для всього суспільства результатів.

Враховуючи значний вплив Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України, а також виходячи з її євростратегічних напрямів, найбільший інтерес для нашої країни представляє досвід інноваційного розвитку ЄС.

Європейський Союз володіє потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, а отже – має всі перспективи перетворення на один з високотехнологічних центрів глобальної економіки. В той же час починаючи з кінця ХХ ст. країни ЄС втрачають певні позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності, що значною мірою пояснюється відставанням країн співтовариства за інноваційними показниками. Недостатній рівень розвитку інноваційної діяльності призвів до зниження динаміки продуктивності праці та

відставання за показником ВВП на душу населення, наприклад, від США та Японії, що створило системний ризик утрати конкурентного статусу європейських компаній на світовому ринку.

Саме тому у XXI ст. Європейський Союз стає одним із ініціаторів інноваційних стратегій сталого розвитку; інноваційний розвиток співтовариства стає головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС, економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть, зростає роль інноваційної політики[1].

Необхідність створення передумов довгострокового економічного зростання в умовах формування світосистеми глобалізму, особливо в умовах розгортання перманентної глобальної кризи, ставить перед Європейським Союзом завдання здійснення нової індустріалізації, базованої на інноваціях. Інноваційна політика має стати одночасно і дієвим інструментом відновлення економіки, і механізмом, що забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання ЄС у XXI ст.

Сьогодні Європейський Союз продовжує рух на створення конкурентоспроможної динамічної економіки, заснованої на знаннях, який було проголошено у 2000 р. в рамках Лісабонської стратегії. По суті йшлося про побудову ефективної інноваційної моделі економіки. Незважаючи на дещо декларативний характер та завищені цільові показники, Лісабонська стратегія зіграла роль дієвого каталізатора інноваційного розвитку країн ЄС в довгостроковому періоді.

Протягом останніх десятиліть в країнах ЄС інноваційна політика набула комплексного, системного та довгострокового характеру з чітко визначеними кількісними і якісними орієнтирами, а єдина політика ЄС, як зазначають експерти, виступає «локомотивом» для національних урядів та приватного бізнесу. Значний імпульс в цей процес внесла нова довгострокова стратегія економічного розвитку «Європа-2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання», яка передбачала забезпечення зайнятості й сталого конкурентоспроможного зростання на основі знань та інновацій.

Сьогодні для досягнення цілей передбачено низку пріоритетних як для ЄС, так і для держав-учасниць напрямів діяльності, серед яких центральне місце посідають створення інноваційного союзу та запровадження відповідних механізмів інноваційної взаємодії науки та бізнесу, нових методів і форм стимулювання інноваційного розвитку.

Стратегія інноваційного розвитку ЄС має ґрунтуватися на таких засадах: реалізації цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави та конкурентних стратегій суб'єктів господарювання, забезпечення єдності структурної та інноваційної політик; створенні сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні: законодавчого забезпечення інноваційної діяльності підприємств; запровадження ефективного пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності; удосконалення механізмів фінансування інноваційної діяльності;

послідовному збільшенні сукупного попиту, удосконаленні інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги складних, наукомістких продуктів в структурі особистого та виробничого споживання.

Таблиця 1. Характеристики бізнес-моделей потенціальних лідерів

Характеристики	Внутрішнього ринку	Вузкопрофільний експорт	Інтегровані до європейського ринку
Філософія	Повернемо довіру	Сприяти створенню більш заможного суспільства і завоювати довіру зацікавлених сторін як хорошого корпоративного суб'єкта	Ми переглядаємо мобільність. Якість і пристрась – основа роботи компанії.
Стратегія	Конструювання, виробництво та продаж найкращих у світі товарів	Будівництво високоенергоєфективного мобільного суспільства майбутнього.	Strategy 2025. Дванадцять напрямків з індивідуальними особливостями і спільною метою: мобільність.
Складові стратегії	1. Дизайн (фокусування на декількох брендах, використання глобальних ресурсів). 2. Оптимізація глобальних результатів. 3. Продажі (максимізація доходів) 4. Реінвестиції у розвиток продукції та технологій.	1. Створення та використання інформаційної платформи великих даних про зміни бізнес-середовища. 2. Співпраця партнерами в різних галузях та ІТ-компаніях для утворення нових послуг мобільності.	1. Індивідуальні мобільні рішення для наших клієнтів. 2. Обслуговування різноманітних потреб клієнтів з портфелем сильних брендів. 3. Відповідальність за навколишнє середовище, безпеку та соціальні питання.
Економічні цілі	Цільова орієнтація на глобальне лідерство	Виробництво кращих товарів	Глобальний провідний постачальник сталої мобільності.
Елементи бізнес-моделі	1. Оптимізація бренд-стратегії. 2. Стати роботодавцем, котрого обирає майбутній працівник та підвищити якість життя в компанії 3. Максимізація переваг експлуатації об'єктів організації в екологічному та соціальному плані	1. Удосконалення структури бізнесу. 2. Розвиток людських ресурсів. 3. Активізація досліджень. 4. Створення цінностей.	1. Трансформація бізнес-процесів 2. Знаходження нових рішень щодо мобільності. 3. Безпека фінансування. 4. Посилення ролі інновацій (створення організації 4.0)

Джерело: складено авторами за даними [2,3]

Системний характер інноваційної політики ЄС передбачає впровадження інновацій в усі сфери життя. Євросоюз визначає основні напрямки його діяльності та створює програми для подальшого розвитку з тим, щоб посилити свої конкурентні позиції на світовій арені. Інноваційна політика не є тимчасовою: оскільки Європа стикається з новими запитами швидко зростаючої глобалізації і конкуренції, впровадження інновацій є обов'язковим напрямком у її розвитку.

Для визначення ступеню інноваційності окремих економік експертами Паризької школи INSED, Бостонської консалтингової групи, Національної асоціації виробників розроблена методика, яка дозволяє визначити країни-інноваційні лідери та аутсайди за допомогою Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index). Фахівці у сфері інновацій вважають цей показник найбільш всеохоплюючим індексом щодо вимірювання ступеня інноваційності в країні, в якому відображаються як комерційні результати інноваційної діяльності в країнах, так і активність урядів у стимулюванні інноваційної діяльності. Глобальний інноваційний індекс слугує для визначення слабких і сильних сторін в інноваційній сфері, а також готовності країн отримати нові можливості з використання новітніх технологій та людського потенціалу[4].

Вивчення та узагальнення досвіду ЄС щодо побудови інноваційної моделі розвитку має створити ґрунтовний фундамент системних інноваційних перетворень на основі оновленої стратегії інноваційного конкурентоспроможного розвитку України. Окрім цього це надасть можливість у майбутньому стати учасником нових програм Євросоюзу. Перспективною з цієї точки зору виступала рамкова програма «Горизонт 2020», направлена на дослідження та інновації, ціль якої – максимальне використання результатів наукових досліджень, що фінансуються Євросоюзом, для стійкого розвитку Європи та вирішення проблем, що постали перед нею – зміна клімату, енергетична і продовольча безпека, здоров'я і старіння населення. Пріоритетами програми є підвищення якості науково-дослідної бази; лідерство в промислових та високоефективних технологіях; розв'язання важливих соціальних питань. Участь України в цій програмі, в свою чергу, сприятиме підвищенню інноваційності національної економіки.

За умов глобалізації інвестиційних процесів для України немає іншого вибору, як розробляти власну модель інноваційного розвитку економіки, розвивати інноваційне підприємництво, посилювати інноваційний характер виробничої діяльності.

Список використаних джерел

1. Міжнародна економічна діяльність України : навчальний посібник / за ред. В. П. Галушко, Н. Є. Голомша, О. М. Файчук, О. В. Файчук. Київ: НУБіП України, 2016. 447 с.
2. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі : електронний навчальний посібник. URL : <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/txt/ps.html>
3. Європейський Союз : навч. посіб. / А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін. ; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
4. Макаренко М., Хомутенко Л. Європейська інтеграція. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 344 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Запісоцький Іван
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Формування експортного потенціалу будівельної галузі є складним і багатограним процесом, що включає в себе різні аспекти розвитку, які потребують комплексного підходу та стратегічного планування. Будівельний сектор України має значні можливості для розширення на міжнародні ринки завдяки ряду факторів, але також стикається з численними викликами, які потребують усвідомленого і зваженого підходу.

По-перше, важливо відзначити, що будівельна галузь України має добре розвинену інфраструктуру, що є важливим фактором для розвитку та експорту будівельних послуг. В Україні функціонує потужна база будівельних підприємств, які спеціалізуються на різноманітних аспектах будівництва, включаючи великий досвід у реалізації масштабних і складних проектів. Це охоплює як комерційні, так і житлові об'єкти, промислові та інфраструктурні проекти, такі як мости, дороги, аеропорти і великі промислові комплекси.

Багато українських компаній мають значний досвід у проектуванні та будівництві інфраструктурних об'єктів, що потребують високих стандартів якості та технічної складності. Це включає розробку проектів на основі сучасних технологій і інженерних рішень, що дозволяє їм виконувати замовлення будь-якої складності. Наприклад, українські компанії брали участь у будівництві міжнародних аеропортів, високошвидкісних залізничних ліній та великих промислових об'єктів, демонструючи свою здатність реалізовувати проекти, які відповідають світовим стандартам.

Завдяки такому досвіду та інфраструктурі, українські компанії здатні пропонувати широкий спектр послуг, від початкового проектування до кінцевої реалізації та подальшого обслуговування об'єктів. Це включає архітектурне проектування, інженерні розрахунки, будівельні роботи, реконструкцію і модернізацію існуючих об'єктів, а також технічний супровід і сервісне обслуговування.

Успішний досвід в реалізації великих проектів також сприяє формуванню позитивного іміджу українських будівельних компаній на міжнародному рівні. Зокрема, можливість продемонструвати свою експертизу у виконанні складних і масштабних проектів створює сприятливі умови для виходу на міжнародний ринок. Це дозволяє українським компаніям конкурувати за рахунок своєї технічної майстерності, високих стандартів якості і досвіду роботи в різних умовах і на різних ринках.

Зокрема, українські будівельні компанії можуть запропонувати інноваційні рішення, які базуються на новітніх технологіях та методах будівництва. Наприклад, використання передових матеріалів і технологій, таких як енергозберігаючі системи або екологічно чисті будівельні практики, може стати додатковою перевагою при виході на міжнародний ринок. Це дозволяє українським компаніям відповідати на зростаючі вимоги до сталого розвитку і екологічних стандартів, що є важливими аспектами в сучасному будівництві.

Таким чином, добре розвинена інфраструктура та значний досвід українських будівельних компаній у виконанні великих проектів створюють надійну основу для успішного виходу на міжнародний ринок. Це дозволяє українським компаніям конкурувати за рахунок своєї експертизи, інноваційних рішень та здатності реалізовувати проекти будь-якої складності та масштабу.

По-друге, якість продукції та послуг є критично важливими для успішного експорту будівельних послуг. На міжнародному ринку особливу увагу приділяють не лише технічним характеристикам, але й загальному рівню якості, відповідності стандартам та надійності виконавців. В умовах глобалізації і високої конкуренції, українським будівельним компаніям необхідно зосередитися на підвищенні своєї конкурентоспроможності через впровадження сучасних технологій і дотримання міжнародних стандартів якості.

Перш за все, українські компанії повинні орієнтуватися на впровадження передових технологій, які допомагають підвищити якість виконання будівельних робіт. Сучасні технології, такі як будівництво з використанням 3D-моделювання, інтелектуальні системи управління будівельними процесами, автоматизація та роботизація, можуть значно покращити ефективність і точність виконання проектів. Впровадження таких інновацій дозволяє зменшити витрати, підвищити швидкість виконання робіт та забезпечити високий рівень якості.

По-друге, важливою складовою є сертифікація продукції та послуг відповідно до міжнародних стандартів. Наявність сертифікатів, які підтверджують відповідність продуктів і послуг міжнародним вимогам, може стати ключовим фактором для підвищення довіри до українських компаній. Міжнародні сертифікації, такі як ISO 9001 (система управління якістю), ISO 14001 (система екологічного управління) та інші специфічні сертифікати для будівельної індустрії, підтверджують високий рівень якості та безпеки продукції і послуг.

Отримання таких сертифікатів не лише підвищує довіру клієнтів, але й відкриває нові можливості для участі у міжнародних тендерах і конкурсах. Це дозволяє українським компаніям демонструвати свою компетентність і відповідність міжнародним стандартам, що є важливим критерієм при виборі підрядників на великих міжнародних проектах.

Також важливим аспектом є отримання відповідних ліцензій і дозволів, які можуть вимагатися для виконання будівельних робіт за кордоном. Це включає ліцензії на певні види діяльності, сертифікацію будівельних матеріалів і технологій, а також дотримання місцевих норм і правил. Процес отримання цих

ліцензій може бути складним, але він є необхідним для забезпечення законності та якості виконання робіт на міжнародному рівні.

Значну роль у підвищенні якості продукції та послуг також відіграє постійний моніторинг та вдосконалення процесів. Впровадження системи управління якістю, регулярний аудит і контроль за виконанням стандартів допомагають забезпечити високий рівень якості на всіх етапах виконання проекту. Це включає контроль якості матеріалів, робіт та послуг, а також швидке реагування на будь-які проблеми або невідповідності.

Успішний експорт будівельних послуг можливий лише за умови, що українські компанії забезпечать відповідність найвищим міжнародним стандартам якості. Це потребує інвестицій у нові технології, сертифікацію продукції, отримання ліцензій і постійного вдосконалення процесів. Підвищення стандартів якості та дотримання міжнародних норм можуть стати ключовими чинниками, що сприятимуть успішному виходу українських будівельних компаній на міжнародний ринок та завоюванню довіри з боку міжнародних клієнтів.

По-третє, маркетинг і стратегічне позиціонування є важливими складовими для успіху українських будівельних компаній на міжнародному ринку. Для досягнення успіху в нових країнах і регіонах необхідно розробити детальну і комплексну стратегію просування, яка враховуватиме особливості та вимоги кожного конкретного ринку.

Перш за все, ефективний маркетинг починається з глибокого розуміння специфіки кожного ринку. Це включає аналіз конкурентного середовища, вивчення локальних тенденцій, культурних особливостей, економічних умов і регуляторних вимог. Наприклад, будівельні компанії можуть зіткнутися з різними стандартами якості та безпеки в залежності від країни, що вимагає адаптації своїх продуктів і послуг до цих стандартів. Крім того, розуміння локальних культурних і соціальних аспектів може допомогти краще налаштувати комунікацію і рекламні кампанії, щоб вони були релевантними і привабливими для потенційних клієнтів.

Важливо також визначити цільову аудиторію і її потреби. Це може включати сегментацію ринку на різні групи споживачів, таких як приватні особи, комерційні замовники або державні організації. Розробка індивідуальних стратегій для кожного сегмента допоможе більш точно відповідати на їх специфічні вимоги і сподівання. Наприклад, якщо компанія намагається вийти на ринок розвинених країн, таких як США або країни Європи, вона повинна звернути особливу увагу на високі стандарти якості і екологічні норми. У той же час, на ринках, що розвиваються, може бути більш актуальною пропозиція економічно вигідних і швидких рішень.

Адаптація продуктів і послуг до специфіки місцевих умов є ще одним ключовим аспектом. Це може включати модифікацію конструктивних рішень, використання місцевих будівельних матеріалів або навіть зміну дизайну для врахування кліматичних і культурних особливостей. Наприклад, в країнах з тропічним кліматом особлива увага може бути приділена енергоефективним і

вентильованим конструкціям, в той час як в холодних регіонах важливо забезпечити високий рівень теплоізоляції.

Для успішного виходу на нові ринки також важливо налагодити ефективну систему дистрибуції та партнерства. Співпраця з місцевими дистриб'юторами, партнерами або агентами може значно полегшити вхід на ринок і забезпечити доступ до необхідних ресурсів і контактів. Локальні партнери можуть допомогти в адаптації маркетингових стратегій, налагодженні комунікації з потенційними клієнтами і забезпеченні підтримки на всіх етапах реалізації проекту.

Окрім того, необхідно постійно моніторити ефективність маркетингових стратегій і бути готовими до коригування підходів на основі отриманих результатів і зворотного зв'язку від клієнтів. Регулярний аналіз ефективності рекламних кампаній, оцінка конкурентної ситуації і врахування змін на ринку допоможуть зберігати актуальність і ефективність стратегій просування.

У підсумку, розробка ефективної стратегії просування на міжнародному ринку вимагатиме всебічного підходу, що включає детальний аналіз ринку, адаптацію продуктів і послуг до місцевих умов, налагодження партнерських відносин і постійний моніторинг результатів. Тільки комплексний і адаптивний підхід дозволить українським будівельним компаніям успішно вийти на нові ринки і забезпечити стійкий розвиток на міжнародній арені. Ще одним важливим аспектом є інвестиції в інновації. Технологічні досягнення і новітні будівельні матеріали можуть суттєво підвищити конкурентоспроможність українських компаній. Інноваційні рішення в сфері енергозбереження, екологічності та естетики можуть стати значною перевагою в порівнянні з міжнародними конкурентами. Держава також відіграє важливу роль у підтримці інновацій, надаючи фінансові та адміністративні ресурси для розвитку нових технологій та процесів.

Важливою складовою формування експортного потенціалу є також забезпечення високого рівня кваліфікації кадрів. Постійне навчання та підвищення кваліфікації працівників будівельного сектору є критично важливими для підтримки високих стандартів якості та ефективності. Співпраця з навчальними закладами і впровадження програм підвищення кваліфікації можуть допомогти забезпечити наявність необхідних знань і навичок у працівників.

Не менш важливим аспектом є забезпечення надійності та стабільності у виконанні проектів. Міжнародні клієнти шукають надійних партнерів, які можуть гарантувати якість і своєчасність виконання робіт. Українські компанії повинні продемонструвати свою здатність виконувати проекти у встановлені терміни і відповідно до високих стандартів якості, щоб завоювати довіру міжнародних клієнтів.

Загалом, для успішного формування експортного потенціалу будівельної галузі Україні необхідно вжити комплекс заходів, що включають підвищення якості продукції та послуг, адаптацію до міжнародних стандартів, розробку ефективних маркетингових стратегій, інвестиції в інновації та розвиток

кваліфікованого персоналу. Синергія цих чинників може забезпечити українським будівельним компаніям конкурентні переваги на світовому ринку і сприяти їх успішному розвитку та розширенню.

Список використаних джерел

1. Ганжа, В. В. 2017. Реалізація експортного потенціалу будівельної галузі України. Формування ринкових відносин в Україні, (12), 103-109.
2. Стоянець, Н. В., & Кудінова, Л. В. 2023. Управління експортним потенціалом підприємств будівельної галузі в сучасних умовах. Інтернет-конференції ХНУМГ ім. ОМ Бекетова.
3. Маркіна, І. А., & Марчишинець, С. М. 2019. Особливості формування інноваційно-інвестиційної політики промислових підприємств. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, (3), 58-62.
4. Козуб, В. О., & Горохова, В. Ю. 2022. Теоретичні аспекти формування експортного потенціалу підприємства. Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 661-667.

ФОРМУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ільчишин Микола
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Сьогодні, в умовах дуже динамічного глобального економічного середовища, дослідження формування забезпечення розвитку інноваційного підприємництва набуває особливої ваги. В умовах постійного технологічного прогресу та глобалізації, інновації стають ключовим драйвером економічного зростання і конкурентоспроможності. Саме тому важливо зрозуміти, як ефективно підтримувати і розвивати інноваційне підприємництво, щоб сприяти сталому економічному розвитку та зростанню добробуту.

Актуальність цього дослідження визначається кількома ключовими факторами. По-перше, сучасний світ стикається з безпрецедентними викликами, такими як зміни клімату, енергетичні кризи та глобалізація ринків. Інновації є ключовим фактором для розробки нових рішень, що можуть допомогти у вирішенні цих проблем. Наприклад, розробка нових екологічно чистих технологій або ефективних методів управління ресурсами є критично важливою для сталого розвитку.

По-друге, економічний розвиток сучасних країн багато в чому залежить від здатності впроваджувати нові технології та бізнес-моделі. Інноваційні

підприємства створюють нові ринки, підвищують продуктивність і забезпечують конкурентні переваги. Дослідження забезпечення розвитку інноваційного підприємництва дозволяє знайти оптимальні рішення для підтримки стартапів, малих і середніх підприємств, які часто є джерелом найбільших інноваційних проривів.

По-третє, ефективне формування забезпечення розвитку інноваційного підприємництва потребує глибокого розуміння того, як державні політики, фінансові інструменти та освітні програми можуть вплинути на інноваційний клімат. Дослідження в цій сфері допомагає визначити, які саме умови і ресурси є необхідними для підтримки інноваційних ініціатив, що дозволяє урядам і бізнесу краще реагувати на потреби ринку і забезпечувати сприятливе середовище для розвитку нових ідей.

По-четверте, в умовах глобальної конкуренції важливо знати, як інші країни формують своє інноваційне середовище і які кращі практики можуть бути адаптовані для нашого контексту. Дослідження міжнародного досвіду допомагає з'ясувати, які стратегії виявилися найефективнішими в інших країнах і як їх можна реалізувати на локальному рівні.

Отже, дослідження формування забезпечення розвитку інноваційного підприємництва є актуальним і важливим для розробки стратегій, які допоможуть нашій економіці адаптуватися до швидких змін, впроваджувати нові технології та забезпечувати конкурентоспроможність на глобальному рівні. Це дослідження допоможе зрозуміти, які умови є критичними для підтримки інновацій і як ефективно реалізовувати політики, що сприяють розвитку інноваційного підприємництва.

Створення сприятливого середовища для інновацій є ключовим аспектом забезпечення розвитку інноваційного підприємництва. Це середовище включає в себе правову, регуляторну та інфраструктурну підтримку. Для того щоб підприємці могли реалізовувати свої ідеї, необхідно забезпечити стабільне правове поле, яке захищає інтелектуальну власність і полегшує процеси реєстрації та ліцензування.

Правове забезпечення розвитку інноваційного підприємництва є невід'ємною частиною успішного функціонування інноваційних компаній і стартапів. Насамперед, варто зазначити, що захист інтелектуальної власності є фундаментальним для інноваційного бізнесу. Патенти, авторські права, торговельні марки і промислові зразки захищають унікальні ідеї, технології і бренди від несанкціонованого використання. Наявність чітких і ефективних механізмів для реєстрації та захисту інтелектуальної власності дозволяє підприємцям бути впевненими, що їхні інновації не будуть скопійовані конкурентами.

Важливу роль в правовому забезпеченні відіграють правила регуляції бізнесу, які впливають на ефективність інноваційного підприємництва. Сюди входять закони про реєстрацію підприємств, ліцензування, сертифікацію продукції та відповідність стандартам безпеки. Прозорі і зрозумілі регуляторні

вимоги допомагають уникнути правових проблем і знижують ризики для стартапів.

Також важливу роль в правовому забезпеченні відіграють контракти та угоди, які є ключовими для налагодження партнерських відносин і захисту прав усіх сторін. Це може бути угоди про конфіденційність, договори про спільні розробки чи інвестиційні контракти. Наявність юридично правильно оформлених документів забезпечує правовий захист і врегульовує потенційні спори.

Антикорупційні та антикризові норми також мають велике значення. Створення чітких правил боротьби з корупцією і підтримка правового порядку сприяють стабільному і прозорому бізнес-середовищу, що є критично важливим для інноваційних підприємств, які працюють в умовах швидких змін.

Таким чином, правове забезпечення створює основу для безпечного і ефективного розвитку інноваційного підприємництва, надаючи захист інтелектуальної власності, чіткі регуляторні рамки та правову підтримку, необхідну для реалізації нових ідей.

Крім того, важливо мати інфраструктуру, що підтримує інновації, таку як інноваційні парки, науково-дослідні лабораторії та кластери, де підприємці можуть взаємодіяти і обмінюватися досвідом.

Фінансове забезпечення розвитку інноваційного підприємництва є ключовим аспектом, що впливає на успіх інноваційних стартапів і підприємств. У цьому контексті фінансування включає кілька важливих складових:

1) доступ до венчурного капіталу є критично важливим для стартапів, які потребують значних інвестицій на етапі запуску та розробки нових технологій. Венчурні інвестори не лише надають фінансові ресурси, але й часто пропонують стратегічну підтримку та консалтинг, що може суттєво допомогти в досягненні успіху;

2) державні програми і гранти відіграють важливу роль, особливо для малих і середніх підприємств. Вони можуть покривати частину витрат на дослідження і розробки, забезпечувати податкові пільги або підтримувати участь у міжнародних проектах;

3) інструменти краудфандингу стали популярними для залучення фінансування безпосередньо від громадськості. Це не лише дозволяє отримати необхідні кошти, але й перевірити ринкову готовність продукту ще до його виходу на ринок;

4) банківські кредити та інші традиційні форми фінансування також можуть бути важливими, проте часто вони пов'язані з високими вимогами до забезпечення та гарантій, що може бути перешкодою для інноваційних підприємств на ранніх стадіях розвитку.

Отже, для успішного розвитку інноваційного підприємництва необхідно забезпечити доступ до різноманітних джерел фінансування, які відповідають потребам і етапам розвитку підприємства. Важливо, щоб ці ресурси були доступні не тільки великим компаніям, але й малим та середнім підприємствам, які часто є джерелом інновацій.

Також освіта і підготовка кадрів є важливим аспектом формування інноваційного середовища. Для розвитку інновацій потрібні кваліфіковані фахівці, здатні працювати з новітніми технологіями. Тому важливо інтегрувати програми з інноваційних технологій в освітні установи, забезпечувати навчання підприємців і спеціалістів новим навичкам, що відповідають сучасним вимогам ринку.

Співпраця між бізнесом і наукою є важливою для комерціалізації інновацій. Налагодження тісних зв'язків між підприємствами і науковими установами сприяє трансферу технологій і дозволяє реалізувати наукові розробки у вигляді нових продуктів і послуг. Спільні проекти і партнерства можуть прискорити впровадження нових ідей і підвищити їх комерційну цінність.

Підтримка культури інновацій на всіх рівнях суспільства сприяє розвитку підприємництва. Це включає популяризацію інноваційних досягнень, створення платформ для обміну ідеями та підтримку мережі інноваторів. Культура, що стимулює творчість і ризик, є важливою складовою для розвитку підприємництва, адже вона сприяє формуванню середовища, де інновації стають частиною повсякденного життя.

Отже, формування забезпечення розвитку інноваційного підприємництва є комплексним завданням, яке потребує зусиль у кількох напрямках. Створення сприятливого середовища, забезпечення фінансування, розвиток освітніх програм, налагодження співпраці між наукою і бізнесом та підтримка культури інновацій — всі ці елементи разом сприяють створенню динамічного і процвітаючого інноваційного середовища. Тільки завдяки інтеграції цих аспектів ми можемо досягти реальних змін і підвищити конкурентоспроможність нашої економіки в умовах глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Швиданенко Г. О., Теплюк М. А. 2018. Сучасні тренди розвитку інноваційного підприємництва. Економіка та держава. № 5. С. 89–92.
2. Зрибнева, І. П. 2021. Концепція побудови економічної політики забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційного підприємництва на макро-і макрорівні. Науковий погляд: економіка та управління, 1(71), 83-88.
3. Horiashchenko, Y., Onyshchenko, U., & Malykhina, K. (2022). Фінансування малого інноваційного підприємництва в сучасних умовах розвитку. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті, 4(81), 74-86.
4. Гринько, Т. В., Гвініашвілі, Т. З., & Морока, Д. М. (2021). Особливості та пріоритети інноваційного розвитку підприємницьких структур в сучасних мінливих умовах. Економічний простір, (175), 52-58.
<https://doi.org/10.32782/2224-6282/175-10>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ НЕОБХІДНОГО ОБСЯГУ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Матвієвський Назар
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Післявоєнний період є критично важливим для будь-якої країни, яка зазнала серйозних руйнувань. Україна, як і інші постраждалі країни, потребує системного підходу до відновлення своєї інфраструктури, економіки та соціальних систем. Важливим етапом у цьому процесі є точне визначення обсягу фінансування, необхідного для ефективного відновлення та розвитку. В цьому контексті інформаційне забезпечення грає ключову роль. Відтак, доцільно деталізувати місце інформаційного забезпечення при визначенні обсягів фінансування відбудови країни, визначити основні джерела такої інформації, методики оцінки потреб, а також інструменти для обробки даних.

Після закінчення війни країна стикається з численними викликами, включаючи відновлення зруйнованої інфраструктури, реабілітацію постраждалого населення та відновлення економічних і соціальних систем. У цьому контексті важливо мати точні дані, щоб адекватно оцінити потреби і витрати. Інформаційне забезпечення допомагає формувати обґрунтовані прогнози щодо фінансування та визначати пріоритети для відновлення.

Інформаційне забезпечення є основою для прийняття обґрунтованих рішень щодо фінансування відновлення. Воно включає збір, обробку і аналіз даних, що дозволяє точно визначити масштаб руйнувань, потреби у відновленні та відповідні фінансові витрати. Це допомагає уникнути помилок і неефективного використання ресурсів, що може призвести до затримок і додаткових витрат.

Щоб ефективно визначити обсяг фінансування для вирішення актуальних проблем, важливо використовувати різноманітні джерела інформації. Перш за все, офіційні статистичні дані і звіти державних органів є надзвичайно важливими. Ці джерела надають об'єктивні дані про масштаби руйнувань, економічні показники та соціальні потреби. Наприклад, статистика може показувати рівень безробіття або масштаби пошкоджень інфраструктури, що допомагає точніше оцінити, скільки коштів потрібно для відновлення.

Дані міжнародних організацій також мають велике значення. Організації, такі як ООН, Світовий банк і МВФ, регулярно проводять аналізи та формулюють рекомендації, які допомагають зрозуміти глобальні тенденції і специфічні потреби. Вони можуть надавати прогнози економічного розвитку та рекомендації щодо фінансування, що є важливими для складання точного бюджету і планування.

Соціологічні опитування і дослідження також відіграють ключову роль. Ці дані дозволяють глибше зрозуміти соціальні потреби і проблеми, з якими

стикаються постраждали люди. Наприклад, опитування можуть виявити основні проблеми, з якими стикаються громади, як-от доступ до медичних послуг або житла, що дозволяє зосередитися на найважливіших питаннях.

Нарешті, аналітичні звіти і спеціалізовані дослідження надають детальну інформацію про специфічні проблеми і можливі рішення. Такі звіти можуть містити рекомендації щодо впровадження нових технологій або підходів для вирішення проблем, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення та ефективно використовувати фінансові ресурси.

Правильна оцінка обсягу фінансування вимагає використання різних методик:

- Розробка моделюючих сценаріїв. Це дозволяє прогнозувати можливі витрати, враховуючи різні сценарії розвитку ситуації.

- Системи управлінського обліку. Вони допомагають контролювати витрати, відстежувати виконання бюджетів і визначати потреби у додатковому фінансуванні.

- Геоінформаційні системи (ГІС). Вони використовуються для оцінки пошкоджень інфраструктури, що дозволяє точніше визначити обсяг фінансування для відновлення.

Для ефективного управління інформацією важливо використовувати спеціалізовані інструменти, які допомагають організувати роботу і забезпечити належний контроль. Першим важливим інструментом є інформаційні системи і платформи для управління проектами. Ці системи дозволяють організувати всі процеси відновлення, контролювати їх виконання та забезпечувати своєчасний моніторинг і звітність. Завдяки таким платформам можна чітко відстежувати прогрес і реагувати на проблеми у реальному часі.

Другим ключовим інструментом є аналітичні платформи. Вони допомагають обробляти великі обсяги даних, що є критично важливим для точного планування фінансування. Аналітичні інструменти дозволяють здійснювати глибокий аналіз даних, робити прогнози і визначати найефективніші стратегії для розподілу ресурсів.

Не менш важливими є інструменти візуалізації даних. Вони дозволяють представити результати аналізу у зрозумілій і наочній формі, що суттєво полегшує процес прийняття рішень. Завдяки візуалізації складні дані стають зрозумілими і доступними для усіх учасників процесу, що сприяє кращому розумінню ситуації і швидкому реагуванню на виклики.

Прозорість у використанні фінансових ресурсів є критично важливою для забезпечення ефективності відновлення після будь-яких криз або катастроф. Щоб гарантувати, що кожен витрачений долар використовується за призначенням, необхідно впровадити системи моніторингу і аудиту. Ці системи виконують кілька ключових функцій.

По-перше, вони дозволяють ретельно відстежувати всі витрати, що здійснюються в рамках відновлювальних проектів. Це включає не лише фіксацію витрат, але й перевірку їх відповідності затвердженим бюджетам. Такий контроль забезпечує точність фінансових звітів і допомагає уникнути невикористаних витрат.

По-друге, системи моніторингу і аудиту виявляють можливі зловживання або неефективності у використанні коштів. Завдяки регулярним перевіркам і аудиторам можна своєчасно виявити й усунути проблеми, що можуть призвести до фінансових втрат або нецільового використання ресурсів. Це не лише підвищує довіру до процесу відновлення, але й забезпечує, що фінансові ресурси витрачаються раціонально і з максимальною вигодою для постраждалих.- Публічний доступ до інформації. Відкритість інформації про фінансування забезпечує довіру громадськості і дозволяє контролювати ефективність витрат.

Співпраця з міжнародними організаціями є критично важливою для забезпечення додаткових ресурсів і технічної підтримки, що значно підвищує ефективність відновлювальних процесів. Така співпраця охоплює кілька ключових напрямів діяльності.

По-перше, координація з міжнародними фінансовими установами відіграє важливу роль у залученні додаткових ресурсів. Міжнародні фінансові організації, такі як Світовий банк або Міжнародний валютний фонд, мають значні фінансові резерви та досвід у реалізації масштабних відновлювальних проєктів. Співпраця з ними дозволяє не лише отримати необхідні кошти, але й скористатися їхніми знаннями та рекомендаціями, які можуть допомогти в ефективному управлінні відновлювальними процесами.

По-друге, участь у міжнародних програмах також є важливим напрямком. Міжнародні програми відновлення і реконструкції часто пропонують фінансову підтримку, технічну допомогу і консультації, що є незамінними для успішної реалізації проєктів. Ці програми можуть включати як гранти, так і позики, а також забезпечувати доступ до сучасних технологій та спеціалістів, які можуть надати важливу підтримку в процесі відновлення.

Таким чином, тісна співпраця з міжнародними організаціями допомагає не тільки забезпечити додаткові ресурси, але й підвищити якість і ефективність відновлювальних заходів завдяки доступу до міжнародного досвіду та сучасних рішень. Для ефективного відновлення України в післявоєнний період важливо реалізувати такі заходи:

- постійно оновлювати інформаційні системи і дані, щоб забезпечити актуальність інформації для прийняття рішень;
- інтегрувати інформаційне забезпечення в процеси планування і реалізації відновлювальних заходів, що забезпечить ефективне використання фінансових ресурсів;
- розробити рекомендації для підвищення ефективності збору і аналізу інформації, що допоможе покращити процеси визначення обсягу фінансування і управління відновлювальними проєктами.

Отже, інформаційне забезпечення є критично важливим для успішного визначення необхідного обсягу фінансування у післявоєнний період. Це забезпечення охоплює збір, обробку та аналіз даних, які є основою для розробки обґрунтованих рішень щодо фінансових витрат. Важливість точності у цьому процесі важко переоцінити, адже правильна оцінка потреб допомагає

уникнути як недостатнього фінансування, так і його надмірності, що може призвести до неефективного використання ресурсів.

Інформаційне забезпечення включає в себе різноманітні джерела даних, такі як офіційні статистичні звіти, міжнародні аналітичні платформи, соціологічні опитування та спеціалізовані дослідження. Усі ці елементи разом допомагають створити повну картину ситуації, що виникла після конфлікту, і дозволяють адекватно спланувати обсяги фінансування, необхідні для відновлення.

Завдяки детальному аналізу інформації можна забезпечити ефективне управління відновлювальними процесами, уникнути нецільового використання коштів і максимально швидко реагувати на потреби постраждалих. Це, в свою чергу, є основою для стабільного розвитку країни в майбутньому. Тільки завдяки точному та своєчасному інформаційному забезпеченню можна сподіватися на успішну реконструкцію, яка сприятиме економічному зростанню та соціальному відновленню, що є критичним для відновлення довіри і підтримки населення.

Список використаних джерел

1. Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України. 2023. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichnidopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v>
2. Богдан Т. П. 2022. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. Фінанси України. № 4. С. 27–45.
3. Відбудова зруйнованого. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorityty-uriadu/vidbudova-zruinovanoho>
4. Железняк Я. 2022. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pisly_a.html

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ НА ВИБІР НАПРЯМУ ОСВІТИ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Підлісна Олена

к.т.н., доцент

Федина Анна

здобувач вищої освіти

Кафедра економіки і підприємництва

Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, Україна

Метою дослідження є систематизація статистичних даних щодо причин міграції молоді України, визначення напрямів профорієнтаційної роботи держави з метою долучення еміграційних потоків молоді до відновлення України. У роботі зроблена спроба виявити фактори вибору професій в умовах воєнного стану.

У роботі досліджено динаміку міграційних процесів молоді віком 15-18 років (освітня міграція) і 25-29 років (міграція працевлаштування). Визначено територіальні центри подальшого інтенсивного розвитку приватного малого і середнього бізнесу - Івано-Франківська, Київська, Одеська, Хмельницька області.

Дослідження показало, що станом на 2024 рік чисельність здобувачів середньої освіти за кордоном становить більше мільйону осіб. Серед осіб, які здобувають освіту в Україні, переважна більшість надає перевагу соціальним та поведінковим наукам (психологія), гуманітарним наукам (філологія) і управлінню і адмініструванню (менеджмент). Основним поясненням щодо вибору галузі знань здобувачі зазначають усвідомлення потреби у відбудові психологічного, культурного, інтелектуального стану громадян. Таким чином, молодь зазначає власне розуміння відновлення сили духу українців. Стрес від руйнації життя в умовах економіки сталого розвитку є в їх свідомості більшою загрозою, ніж фізичне руйнування суб'єктів економіки.

Зростання чисельності здобувачів освіти на таких напрямках, як воєнні науки (на 62%), цивільна безпека (на 52%) є суттєвим тільки у безпосередньому порівнянні до попередніх років. Загальна частка здобувачів освіти за цими напрямками становить 22%.. Таким чином, профорієнтаційна робота з молоддю є тільки наслідком відновлення психоемоційного стану.

Ключові слова: напрям освіти, причини міграції молоді, напрями профорієнтації.

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення росії спричинив суттєві демографічні коливання. Національний інститут стратегічних досліджень зазначає зміну статево-вікової структури українського суспільства [1], зокрема скорочення частки молоді віком до 20 років (рис.1).

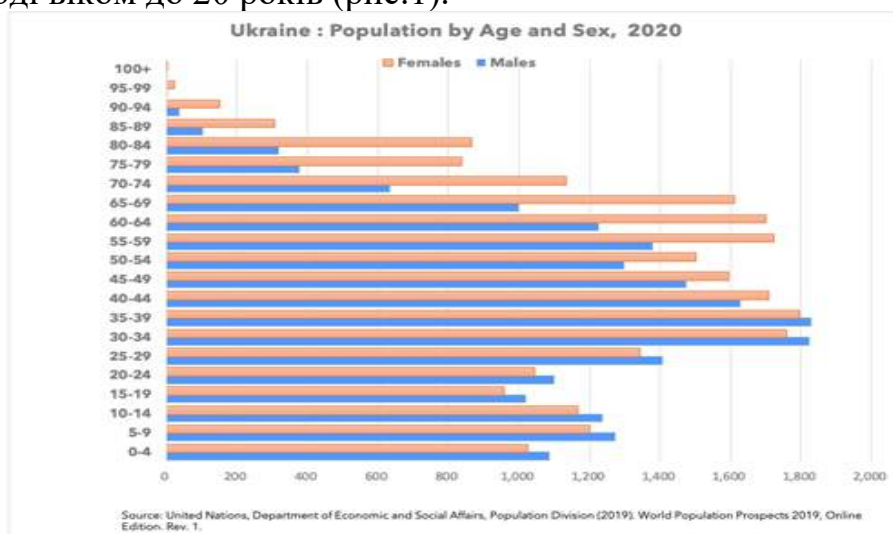

Рисунок 1 – Чисельність населення України за статтю і віком, 2020 [1]

Міністерство соціальної політики України розробило проєкт Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [2], у якому зазначили, що до 2028 року Україна буде відчувати попит на фахівців з адміністративного та допоміжного обслуговування, будівництва, інформації та

телекомунікації. Постійно зростатиме попит на інженерів, технічних фахівців, військових фахівців спеціалістів STEM, медицини, публічної політики і врядування. Ситуація є динамічною, регулюється змінними детермінантами. Стратегія і тактика неспровокованої війни на території України вже визначила специфіку організації функціонування громадянського суспільства. Як показує статистика, основним ресурсом воєнних дій все-таки є громадяни вікової категорії біля 30 років. Але в умовах економіки сталого розвитку період між 14 і 35 роками вважається періодом становлення людини в освітньому просторі. Таким чином ситуація, яка склалася в Україні, фокусує увагу її подальшого розвитку саме на зазначеній віковій категорії молоді.

Таким чином держава вже визначила власні пріоритети у формуванні освітніх спеціальностей. Оперативного дослідження потребує оцінка реального стану вибору напрямку освіти молоддю України за результатами вступної кампанії 2024 року.

Мета роботи. Систематизувати статистичні дані та виконати аналіз підстав до напрямку освіти молоддю України.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

- систематизувати статистичні дані щодо причин міграції молоді,
- визначити напрями профорієнтаційної роботи держави з метою долучення еміграційних потоків молоді до відновлення України,
- виявити фактори вибору професій в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2024 році заяви на вступ подали 189 463 абітурієнтів, що на 33% менше за попередній рік. З них 24% обрали спеціальність менеджмент, 11% інженерію програмного забезпечення, 27% комп'ютерні науки, кібербезпеку та захист інформації [3]. Аналітичні джерела визначають нові тенденції соціогуманітарного спрямування вибору напрямку освіти [4].

Викладення основного матеріалу. У 2022-ому році на території України був оголошений воєнний стан внаслідок військової агресії російської федерації. Ознакою воєнного стану стала міграція [5] населення внаслідок бойових дій на території України. Молодь змирилася із дистанційною формою навчання, що вплинуло на подальший вибір ними напрямку освіти.

Аналіз статистичних даних міжнародної організації з міграції [6] показав, що максимальні міграційні потоки були зафіксовані зі сходу України (табл.1).

Таблиця 1. - Статистичні дані міграції українців у період 9-16 березня 2022 року

Регіон України	Чисельність міграційного потоку, осіб	Частка у загальному потоці міграції, %
схід	2 344 936	36,20
м. Київ та область	1 936 839	29,90
північ	1 302 022	20,10
південь	485 829	7,50
центр	220 243	3,40
захід	187 854	2,90
Разом	6 477 723	100,00

*сформовано авторами на підставі даних [7]

Оцінка змін чисельності населення України за областями наведена у таблиці 2. Оскільки точну чисельність населення визначити станом на 2024 рік важко, дані збиралися з відкритих джерел різного характеру [8-10].

Таблиця 2. – Статистичні зміни чисельності населення України за областями внаслідок міграційних потоків за період 2022 – 2024 рр.

Область	Чисельність населення за роками, осіб		Динаміка змін, ±%
	На 1.02.2022	2024*	
Донецька	4 043 520	525 000	-87,00
Луганська	2 097 056	45	-99,99
Харківська	2 580 614	956 774	-63,00
Миколаївська	1 089 777	43 000	-94,00
Запорізька	1 635 533	758 011	-53,60
Одеська	2 338 689	1500 000	-36,00
Херсонська	998 938	162 000	-83,80

*сформовано авторами на підставі даних [8-10]

Розвиток електронної комерції у світі сформував активний прошарок молоді, який став рушійною силою світових інноваційних перетворень. Компетенції молодого покоління дозволяють йому формувати стосунки з державами у якості суб'єктів господарювання.

Якщо розглянути статистику середньорічної міграції молоді віком 15-19 років (вікова межа освітньої міграції) і віком 25-29 років (міграція працевлаштування) у довоєнний період, то отримаємо дані, систематизовані у таблиці 3.

Таблиця 3. - Міграційні потоки молоді в Україні

Регіон	Міграційний потік молоді вікового діапазону 15-19 років, осіб			Міграційний потік молоді вікового діапазону 25-29 років, осіб		
	2021 [10]	2022 [11]	2024 [12]	2021 [10]	2022 [11]	2024[12]
Україна	6 057	710000	470000	2 608	1 775 000	580000
Вінницька область	-52	Дані статистичного розподілу відсутні	Дані статистичного розподілу відсутні	-419	Дані статистичного розподілу відсутні	Дані статистичного розподілу відсутні
Волинська область	-609			2		
Дніпропетровська область	-453			68		
Донецька область	-1 959			-364		
Житомирська область	-772			-220		
Закарпатська область	-101			57		
Запорізька область	-292			-167		
Івано-Франківська обл.	98			24		
Київська область	403			2 578		
Кіровоградська область	-728			-307		
Луганська область	-924			-297		
Львівська область	1 315			-40		
Миколаївська область	-523			-238		
Одеська область	921			792		
Полтавська область	-699			-27		

Продовження табл. 3

Регіон	Міграційний потік молоді вікового діапазону 15-19 років, осіб			Міграційний потік молоді вікового діапазону 25-29 років, осіб		
	2021 [10]	2022 [11]	2024 [12]	2021 [10]	2022 [11]	2024[12]
Рівненська область	-542			-190		
Сумська область	-540			-334		
Тернопільська область	34			-46		
Харківська область	6 740			-134		
Херсонська область	-565			-186		
Хмельницька область	-867			13		
Черкаська область	-799			-153		
Чернівецька область	451			-66		
Чернігівська область	-774			-97		
м. Київ	7 294			2 359		

*сформована авторами на підставі [10-12[]

Таким чином, молодь є активним учасником міграційних процесів. Внутрішня і зовнішня міграція внаслідок обстрілів, захоплення територій країни, повітряних тривог і тривалого, у тому числі волонтерського, відновлення зруйнованих об'єктів – все це у комплексі із дистанційним навчанням у бомбосховищах лишають відбиток на майбутньому українських школярів і молоді.

Сформовані міграційні потоки у західному напрямі обґрунтовані пошуком психологічної стабілізації, відновлення точок опору і формуванням перспектив існування. Відкрита у 2015 році можливість безвізового перетину кордонів між Україною і ЄС вже на початок 2024 року сформувала прошарок населення з активним сприйняттям європейських цінностей і вільним володінням європейськими мовами.

За даними МОН частка шкільної молоді, яка здобуває освіту за межами України неухильно збільшується (табл.4)

Таблиця 4. – Динаміка змін чисельності молоді України, яка здобуває освіту за її межами

Рік	Чисельність учнів, які отримують середню освіту за кордоном	Чисельність учнів, які отримують середню освіту дистанційно	
		в українських школах	у т.ч. на домашній формі навчання
2021	5000	17669	
2022	65000	772909	64409
2024	200000	470000	60000

*сформовано авторами на підставі даних [10,13]

Після завершення шкільної освіти за кордоном України молодь стає абітурієнтами іноземних вищих навчальних закладів (табл. 5). Віддаленість територіальна і, з часом, ментальна від питань розвитку України формуватиме

інші пріоритети при виборі спеціальності. А значить, орієнтація відбуватиметься не на потреби суспільства, а на тенденції особистого профілю освіти і працевлаштування.

Таблиця 5. – Рейтинговий перелік країн, у яких здобуває освіту українська молодь

Країна	Чисельність здобувачів освіти з українським громадянством, осіб	Частка у загальній чисельності вибірки, %
Німеччина	1 000 000	89,98
Швеція	50 000	4,50
Польща	48 150	4,34
Австрія	13 149	1,18
Разом	1 111 299	100,00

* сформовано авторами на підставі даних [10,14]

Дослідження показало, що за тридцять років незалежності Україна відбулася як самостійна незалежна держава з перспективами економічного розвитку. На підтвердження цієї тези можна зазначити наступне: міграційний потік молоді віком 25-29 років обмежується внутрішньодержавним переміщенням. Основними напрямками є Івано-Франківська, Київська, Одеська області (табл. 3).

Зазначені регіони залучають молодь до виробничих процесів як на наявних робочих місцях (процес може передбачати зміну напряму освіти), так і шляхом створення нових робочих місць (у тому числі шляхом самозайнятості). Активна громадянська позиція цієї вікової категорії формує основу економічної спроможності України у війні із загарбником.

З метою визначення точки зміни уподобань молоді при виборі спеціальності було досліджено розподіл абітурієнтів за спеціальностями у динаміці останніх років (табл. 6).

Таким чином, вплив воєнного стану на психоемоційну складову населення України знайшов відображення і у виборі спеціальності абітурієнтами. Абітурієнти усвідомлюють: війна несе зло не тільки фізичне, а й психологічне. І психологічний біль минає болісно. Саме тому першокурсники у 2024-тому році обіцяють собі старанно долати перепони в процесі навчання, задля надання якісної психологічної допомоги усім, хто цього потребуватиме. Тенденція на зменшення запитів на STEM-освіту катастрофічно зменшується. Прогнозне стимулювання таких фахівців державою може дати приріст абітурієнтів у перспективі не менше десяти років – період усвідомлення потреби і підготовки викладацького складу для формування зацікавленості абітурієнтів.

Таблиця 6. – Кількісна і якісна характеристика вибору спеціальностей абітурієнтами України за роками.

Спеціальність	Кількість заяв абітурієнтів, од		Динаміка змін, ± %
	2021 рік	2024 рік	
Філологія	59202	43198	-27,1
Право	58824	26970	-54,2
Менеджмент	49929	46402	- 7,1
Комп'ютерні науки	47172	31295	-43,7
Психологія	31 362	47672	+52,0

Продовження табл. 6

Спеціальність	Кількість заяв абітурієнтів, од		Динаміка змін, ± %
	2021 рік	2024 рік	
Середня освіта	34 993	21016	-39,0
Журналістика	34 726	-	-
Інженерія програмного забезпечення	33 676	21265	-36,9
Маркетинг	28 847	28518	- 1,2
Економіка	28 128	19175	-31,9
Кібербезпека та захист інформації	-	17329	-

*сформовано авторами на підставі даних [3,15]

Однак аналіз фактичних даних засвідчив, що свідомість української молоді випереджає ефективність заходів профорієнтаційної політики держави. На початку 2024-го року Міністерство освіти і науки оприлюднило список професій, обравши які, абітурієнти матимуть особливу підтримку від держави [16]. І частина молоді, через усвідомлення особливостей розвитку України, побачила своє майбутнє місце роботи у цьому розвитку (табл. 9).

Таблиця 9. – Порівняльна оцінка ефективності профорієнтаційних заходів МОН.

Пріоритетна спеціальність	Чисельність абітурієнтів, осіб		Динаміка змін, ± %
	2019 рік	2024 рік	
Аграрні науки та продовольство	12830	15372	+ 27,0
Воєнні науки та безпека державного кордону	756	1970	+ 62,0
Електроніка телекомунікації	6173	12003	+ 49,0
Електрична інженерія	8251	9810	+ 16,0
Архітектура та будівництво	13416	15769	+15,0
Цивільна безпека	6687	13707	+52,0
Разом	48113	68631	+42,6

* сформована авторами на підставі даних [17]

Аналіз даних таблиці 9 у порівнянні із загальною кількістю абітурієнтів в вітчизняних вузів показав, що тільки 11% їх обрали напрями освіти, у яких має потребу держава. Складні технічно-орієнтовані спеціальності матимуть і у подальшому незадоволений попит у трудових ресурсах.

Висновки. В роботі систематизовано наявні статистичні дані із відкритих джерел, які показують динаміку міграційних процесів молоді віком 15-18 років (освітня міграція) і 25-29 років (міграція працевлаштування). Виконаний аналіз дозволяє виділити центри подальшого інтенсивного розвитку приватного малого і середнього бізнесу внаслідок залучення активної молоді віком 25-29 років (Івано-Франківська, Київська, Одеська, Хмельницька області). Показано актуальність профорієнтаційної роботи МОН України на територіях сформованої закордонної міграції українських школярів з метою донесення переліку спеціальностей, які дозволять майбутнім фахівцям повернутися в Україну для реалізації отриманих компетенцій.

Дослідження показало, що психологічний і емоційний стан населення суттєво впливає на вибір напрямку освіти, незалежно від інших заходів м'якого впливу на цей вибір.

Таким чином, для відновлення трудового потенціалу країни необхідно здійснювати активну просвітницьку діяльність серед української молоді за кордоном, пріоритетне формування умов для подальшого її працевлаштування в Україні. Молодь, яка навчається в Україні зараз, має певні емоційні проблеми, які позначаються на виборі напрямку освіти і прагненні подальшого розвитку.

Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України суттєва частка української молоді вимушено обрали будувати своє майбутнє за межами рідної держави. Частина молоді, що обирає навчання в Україні, потребує всебічної підтримки на шляху формування її майбутнього.

Список використаних джерел

1. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання [Електронний ресурс]: за даними Національного інституту стратегічних досліджень, 24.11.2022. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення 15 серпня 2024)
2. Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року (проект) [Електронний ресурс]: за даними Міністерства соціальної політики України, березень 2024 . — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення 17 серпня 2024)
3. Статистика вступу 2024 року [Електронний ресурс]: за даними Центру SwP, серпень 2024. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://swp.school/article/statistika-postupleniya-2024-goda#> (дата звернення 15 серпня 2024)
4. Психологія перегнала право: результати вступу 2024 [Електронний ресурс]: за даними Education.ua, 3.08.2024. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://marketer.ua/ua/psychology-has-overtaken-law-admission-results-2024/> (дата звернення 20 серпня 2024)
5. Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України [Електронний ресурс]: за даними Маріупольський університет, Міжнародний фонд відродження, Всеукраїнська асоціація компаній з міжнародного працевлаштування, 2024. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://ampua.org/wp-content/uploads/2024/02/Analiz-migraciynoi-politiki-derzhav-orientiri-dlya-Ukraini.pdf> <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/29/2024-Pyshchulina-EDNANNYA-SITE.pdf> (дата звернення 20 серпня 2024)
6. Вимушена міграція і війна в Україні [Електронний ресурс]: за даними Cedos, 28.03.2022. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznua-2022/#> (дата звернення 17 серпня 2024)
7. Міжнародна організація з міграції в Україні [Електронний ресурс]: за даними МОМ. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini> (дата звернення 20 серпня 2024)
8. Інтерв'ю голови Луганської ОВА А. Лисогора [Електронний ресурс]: за даними Liga.net, 10.07.2024. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу:

<https://www.liga.net/ua/politics/interview/rosiia-porizala-shakhty-i-zavozyt-okupantiv-simiamy-ochilnyk-luhanshchyny-artem-lysohor> (дата звернення 25 серпня 2024)

9. В ОВА озвучили скільки людей залишилося на Херсонщині [Електронний ресурс]: за даними ІНТЕНТ, ТСН 4.01.2024. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://intent.press/news/war/2024/v-ova-povidomili-skilki-lyudej-zalishilosya-na-hersonshini/> (дата звернення 20 серпня 2024)

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: за даними ДССУ — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15 серпня 2024)

11. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні [Електронний ресурс]: за даними ІОМ *in migration*, 23.05.2022. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-5-23> (дата звернення 25 серпня 2024)

12. Кількість українців та їх міграція закордон через війну [Електронний ресурс]: за даними Укрінформ. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-zakordon-cerez-vijnu.html> (дата звернення 25 серпня 2024)

13. На дистанційну форму навчання в Україні перевелись більше 770 тис школярів [Електронний ресурс]: за даними LB.ua, 19.04.2023. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: https://lb.ua/society/2023/04/19/552537_distantsiynu_formu_navchannya.html# (дата звернення 15 серпня 2024)

14. У школах Австрії вчиться понад 13 тис українських дітей [Електронний ресурс]: за даними 24освіта, 5.02.2023. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: https://24tv.ua/education/navchannya-avstriyi-dlya-ukrayintsiv-skilki-ditey-vchitsya-shkolah_n2250050# (дата звернення 15 серпня 2024)

15. Спеціальності, які найчастіше обирають абітурієнти у 2021 році [Електронний ресурс]: за даними Профспілка працівників освіти і науки України, 26.07.2021 — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/8883-stali-vdom-specalnost-yak-nauchastshe-obirayut-abturyenti-u-2021-roc.html> (дата звернення 17 серпня 2024)

16. Спеціальності, що мають особливу підтримку держави [Електронний ресурс]: за даними Міжрегіональної академії управління персоналом. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://osvita.ua/consultations/bachelor/68927/> (дата звернення 15 серпня 2024)

17. Рейтинг спеціальностей за кількістю поданих заяв [Електронний ресурс]: за даними Міжрегіональної академії управління персоналом. — Назва з титул. екрану. — Режим доступу: <https://osvita.ua/consultations/65128/#> (дата звернення 15 серпня 2024)

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Прокопів Максим
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Міжнародне співробітництво територіальних громад стає дедалі важливішим компонентом розвитку локальних і глобальних відносин. У контексті глобалізації та посилення міждержавних зв'язків, територіальні громади отримують нові можливості для розвитку, використовуючи міжнародні платформи для покращення соціально-економічних умов.

У світі, що швидко змінюється, міжнародне співробітництво територіальних громад стає важливим елементом для забезпечення економічного і соціального розвитку на місцевому рівні. Глобалізація відкриває нові можливості для спільних проєктів, обміну знаннями та ресурсами, що може суттєво поліпшити інфраструктуру, освітню систему та культурні аспекти життя громад. У цьому контексті розуміння чинників, які впливають на ефективність таких відносин, є необхідним для максимізації вигод від міжнародного співробітництва.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації до змінюваних умов міжнародного середовища. Сучасний світ характеризується політичною і економічною невизначеністю, швидкими технологічними змінами та зростанням конкуренції між регіонами. Це створює нові виклики та вимоги для територіальних громад, які повинні швидко реагувати на ці зміни. Аналіз чинників, що впливають на міжнародне співробітництво, дозволяє громадам краще підготуватися до змін і розробити стратегії, що відповідають сучасним умовам.

Міжнародне співробітництво має важливе значення для підвищення якості життя в територіальних громадах через доступ до нових ресурсів та інновацій. Міжнародні проєкти можуть включати в себе різноманітні аспекти, від покращення інфраструктури до розвитку освітніх програм та культурних обмінів. Розуміння чинників, що впливають на успішність цих проєктів, дозволяє ефективно використовувати міжнародні ресурси і досягати стійкого розвитку.

У світлі євроінтеграційних процесів і розвитку міжрегіональних відносин, дослідження чинників міжнародного співробітництва є важливим для забезпечення ефективної реалізації європейських та глобальних ініціатив на рівні місцевих громад. Громади, що беруть участь у таких ініціативах, повинні бути добре підготовлені до взаємодії з міжнародними партнерами і знати, як забезпечити позитивний результат від співпраці.

Врахування соціальних і культурних аспектів міжнародного співробітництва сприяє кращому розумінню між громадами різних країн і формуванню міцних міжкультурних зв'язків. Це допомагає уникнути конфліктів і непорозумінь, що можуть виникати через культурні різниці. Тому дослідження чинників впливу на міжнародне співробітництво також включає в себе аспект культурного обміну та взаєморозуміння.

Отже, дослідження чинників впливу на розвиток міжнародного співробітництва територіальних громад є надзвичайно актуальним у сучасному контексті. Це дозволяє ефективно використовувати міжнародні можливості для розвитку громад, підвищення якості життя їх мешканців і зміцнення міжкультурних зв'язків. Розуміння цих чинників допомагає громадам адаптуватися до глобальних змін і забезпечити сталий розвиток у швидко змінюваному світі.

Політична воля та підтримка з боку місцевих влад є ключовими чинниками для успішного розвитку міжнародного співробітництва територіальних громад. Без активної участі органів місцевого самоврядування багато ініціатив у цій сфері можуть не досягти своїх цілей або взагалі не реалізуватися. Розглянемо, чому політична воля є настільки важливою і які конкретні аспекти вона охоплює.

Політична воля – це не просто декларація намірів, але і реальні дії, що включають прийняття рішень, формування політики та виділення ресурсів. Це передбачає активну участь місцевих чиновників у розробці і впровадженні стратегій міжнародного співробітництва, що потребує чіткої планової роботи та підтримки на всіх рівнях управлінської вертикалі.

По-перше, політична воля виявляється через прийняття рішень. Місцеві органи влади повинні не лише ідентифікувати потенційні можливості для міжнародної співпраці, але й розробити і затвердити стратегії для реалізації цих можливостей. Це може включати укладання угод з міжнародними партнерами, ініціювання проектів, що отримали фінансову підтримку з-за кордону, або участь у міжнародних програмах та ініціативах. Важливо, щоб ці рішення були не лише на папері, але й активно втілювалися в життя через конкретні заходи та проекти.

По-друге, політична воля виявляється в забезпеченні необхідних ресурсів для реалізації міжнародних проектів. Це може включати фінансові ресурси, технічне обладнання, людські ресурси та інші матеріальні ресурси. Місцеві адміністрації повинні забезпечити не тільки фінансування з бюджету громади, але й шукати можливості для залучення зовнішніх інвестицій, грантів та спонсорських коштів. Реалізація міжнародних проектів часто вимагає незначних витрат на початкових етапах, але приносить значні вигоди в довгостроковій перспективі.

По-третє, місцеві чиновники повинні демонструвати справжній інтерес до розвитку міжнародних зв'язків. Це означає, що вони мають бути мотивовані та готові вкладати час і зусилля у встановлення і підтримку відносин з міжнародними партнерами. Така зацікавленість може проявлятися через участь у міжнародних форумах, делегаціях, робочих групах, а також через організацію заходів, які сприяють обміну досвідом та інформацією.

Підтримка з боку місцевих влад є критично важливою для розвитку інфраструктури, освіти, культури та економіки громади через міжнародне співробітництво. Наприклад, міжнародні партнери можуть надати технічну допомогу для покращення інфраструктури, запровадити нові освітні програми, реалізувати культурні обміни або інвестувати в економічні проекти. Місцеві органи влади, забезпечуючи підтримку і співпрацю, сприяють реалізації таких проектів, що в свою чергу призводить до покращення якості життя мешканців громади.

Таким чином, політична воля і підтримка з боку місцевих влад є фундаментом для успішного міжнародного співробітництва територіальних громад. Це включає активне прийняття рішень, забезпечення ресурсів і демонстрацію інтересу до міжнародних зв'язків. Без цієї підтримки багато міжнародних ініціатив можуть залишитися нереалізованими, що зменшує можливості для розвитку інфраструктури, освіти, культури та економіки на місцевому рівні. Тому політична воля є не просто важливою, а критично необхідною для досягнення успіху у сфері міжнародного співробітництва.

Наявність чіткої стратегії та плану розвитку міжнародного співробітництва є надзвичайно важливим чинником для успішної реалізації міжнародних проектів на рівні територіальних громад. Стратегічний план забезпечує не лише загальне бачення, але й конкретні інструкції для досягнення поставлених цілей, а також дозволяє максимально ефективно використати наявні ресурси і можливості. Розглянемо детальніше, чому стратегічний план є таким важливим і які його складові елементи.

Першим кроком у створенні стратегії є визначення пріоритетних напрямків міжнародного співробітництва. Це включає в себе:

- Економічний розвиток. Проекти, спрямовані на розвиток підприємництва, залучення інвестицій, створення нових робочих місць та підвищення економічної стабільності громади. Це може включати в себе встановлення партнерств з іншими країнами для реалізації спільних бізнес-проектів або впровадження нових технологій.

- Освіта. Співпраця в сфері освіти може включати обмін студентами та викладачами, спільні освітні програми, участь у міжнародних освітніх проектах, що покращують якість освіти і відкривають нові можливості для навчання.

- Культура. Культурне співробітництво охоплює культурні обміни, фестивалі, виставки, спільні культурні проекти, які сприяють розвитку культурних зв'язків і підвищенню культурної обізнаності серед мешканців громади.

- Екологія. Міжнародні екологічні проекти можуть включати ініціативи з охорони навколишнього середовища, сталого використання природних ресурсів, боротьби зі змінами клімату, що можуть суттєво покращити екологічну ситуацію в громаді.

- Соціальні питання. Міжнародне співробітництво може також спрямовуватись на соціальні програми, такі як підтримка соціально вразливих

груп населення, розвиток соціальної інфраструктури та покращення якості життя.

Другим важливим аспектом є розробка конкретного стратегічного плану, який включає:

- Аналіз потреб громади. Необхідно провести всебічний аналіз потреб громади, щоб визначити, які напрямки співпраці є найбільш актуальними і важливими для розвитку. Це може включати опитування мешканців, аналіз соціально-економічних показників, а також консультації з місцевими підприємцями та організаціями.

- Визначення цілей і завдань. Стратегічний план повинен містити чітко визначені цілі та завдання, які потрібно досягти в рамках міжнародного співробітництва. Цілі повинні бути конкретними, вимірювальними і досяжними, а завдання – конкретними кроками для досягнення цих цілей.

- Розробка плану дій. План дій включає в себе конкретні кроки, які потрібно здійснити для реалізації проектів. Це може включати розробку проектних пропозицій, налагодження контактів з міжнародними партнерами, підготовку і подачу заявок на фінансування, реалізацію проектів і моніторинг їх виконання.

- Оцінка ресурсів. Для реалізації стратегії потрібно оцінити наявні ресурси, включаючи фінансові, матеріальні та людські ресурси. Необхідно також визначити джерела додаткового фінансування, такі як гранти, спонсорські внески або партнерства з бізнесом.

Третім етапом є моніторинг і оцінка результатів реалізації стратегії. Це включає в себе:

- Моніторинг процесу. Постійний контроль за виконанням запланованих заходів дозволяє вчасно виявляти проблеми і вносити корективи. Це може включати регулярні звіти, зустрічі з партнерами та оцінку проміжних результатів.

- Оцінка ефективності. Після завершення проектів необхідно провести оцінку їх результативності, що дозволить зрозуміти, чи досягнуті поставлені цілі, які результати отримані, та як це вплинуло на громаду. Це допоможе виявити сильні та слабкі сторони стратегії і визначити напрями для подальшого вдосконалення.

Отже, наявність чіткої стратегії та плану розвитку міжнародного співробітництва є критично важливою для успіху міжнародних проектів на рівні територіальних громад. Це забезпечує організовану і систематичну роботу, дозволяє ефективно використовувати ресурси і досягати конкретних результатів, що в свою чергу сприяє розвитку громади і покращенню якості життя її мешканців.

Третім чинником є наявність досвіду і компетентних кадрів у сфері міжнародного співробітництва. Успіх міжнародної співпраці значною мірою залежить від рівня професійної підготовки людей, які займаються реалізацією проектів. Співробітники місцевих адміністрацій повинні мати знання в області міжнародних відносин, управлінських навичок, а також мовних знань, які

допомагають у комунікації з міжнародними партнерами. Навчання та підвищення кваліфікації кадрів є важливим аспектом для забезпечення ефективного функціонування міжнародного співробітництва.

Наявність ресурсів є критично важливим чинником для успішного міжнародного співробітництва територіальних громад. Міжнародні проекти часто вимагають значних фінансових інвестицій, тому важливо забезпечити їх фінансування. Це може включати бюджетні кошти, гранти, спонсорські внески або інші джерела фінансування.

Окрім фінансів, матеріальні ресурси також відіграють ключову роль. Для реалізації проектів необхідні спеціалізоване обладнання, інфраструктура та інші матеріали. Наприклад, для проектів у сфері екології може знадобитися обладнання для моніторингу навколишнього середовища, а для освітніх ініціатив – навчальні матеріали та технічні засоби. Тому ефективне планування і забезпечення ресурсів є основою для успішного впровадження міжнародних проектів.

Нарешті, важливим чинником є культурний обмін і розуміння між громадами. Міжнародне співробітництво передбачає не лише економічні чи технічні аспекти, але й культурний аспект. Розуміння культурних особливостей партнерів, знання їхніх традицій та звичаїв допомагає уникнути непорозумінь і створити ефективні та взаємовигідні відносини. Культурний обмін сприяє покращенню іміджу громади, розширює кругозір її мешканців та стимулює інтерес до міжнародного співробітництва.

Отже, успіх міжнародного співробітництва територіальних громад визначається комплексом чинників, що включають політичну підтримку, наявність стратегії, кваліфіковані кадри, ресурси та культурний обмін. Врахування цих аспектів дозволяє громадам ефективно використовувати міжнародні можливості для власного розвитку та покращення якості життя своїх мешканців.

Список використаних джерел

1. Губа, М. 2023. Чинники використання механізмів співробітництва територіальних громад. Наукові інновації та передові технології, (3 (17)).
2. Смачний, В. 2019. Співробітництво територіальних громад та стратегування їх розвитку: чинники співвідношення. Теоретичні та прикладні питання державотворення, (25), 92-102.
3. Панухник, О., & Янчинський, Р. 2024. Міжнародне підприємництво як чинник успіху територіальних громад України. Електронне наукове фахове видання "Соціально-економічні проблеми і держава", (1 (30)), 131-139.
4. Жук, П. В., & Сірик, З. О. 2017. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. Регіональна економіка, (2), 16-22.

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Белій Микита
аспірант

Сімкова Тетяна
к.е.н, доцент

Кафедра економіки повітряного транспорту
Національний авіаційний університет, Україна

Анотація

Вступ. Оцінка збалансованого потенціалу підприємства є важливим інструментом управління, що дозволяє оцінити не тільки фінансові показники, але й інші аспекти діяльності підприємства, включаючи клієнтську базу, внутрішні процеси та розвиток персоналу. Сучасне бізнес-середовище постійно змінюється, що вимагає від підприємств гнучкості та здатності до адаптації. Одним із найефективніших інструментів управління є оцінка збалансованого потенціалу, яка дозволяє підприємству отримати повну картину своєї діяльності, охоплюючи як фінансові, так і нефінансові аспекти. Вона допомагає формувати стратегії, які базуються не лише на економічних показниках, але й на задоволенні клієнтів, ефективності внутрішніх процесів та розвитку персоналу.

Метою даного дослідження є вивчення методики оцінки збалансованого потенціалу підприємства та визначення її ефективності для стратегічного планування діяльності підприємства. Дослідження передбачає аналіз основних аспектів впровадження збалансованої системи показників для підвищення його конкурентоспроможності.

Ключові слова: збалансований потенціал, підприємство, збалансована система показників, оцінка, фінансова складова, клієнтська складова, внутрішні бізнес-процеси, навчання і розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження використання збалансованої системи показників дозволяє оцінити стан підприємства за чотирма основними напрямками:

1. Фінансова складова, яка охоплює показники рентабельності, ліквідності, управління активами та інші фінансові аспекти. Якщо підприємство демонструє позитивні фінансові показники, проте аналіз грошових потоків показує певні труднощі з ліквідністю, особливо в короткостроковій перспективі, то це може вказувати на необхідність покращення управління активами та контролю за витратами.

2. Клієнтська складова визначає оцінку задоволеності клієнтів, лояльності, кількості нових клієнтів, а також ринкової частки. Для цього необхідно проводити опитування клієнтів щодо рівня задоволеності. У випадку, якщо задоволеність є досить високою, проте спостерігається зниження лояльності через затримки з постачанням товарів, то підприємство повинно

звернути більше уваги на підвищення оперативності виконання замовлень та розробити стратегію підвищення лояльності клієнтів.

3. Внутрішні бізнес-процеси через визначення ефективності внутрішніх процесів, їх оптимізацію, впровадження інновацій та технологій. Оцінка внутрішніх бізнес-процесів покаже, чи підприємство активно впроваджує інновації та автоматизує частину виробничих процесів або певні внутрішні процеси залишаються не оптимізованими, що створює додаткові витрати для підприємства та спричиняє проведення повної реорганізації деяких виробничих етапів для зниження витрат та покращення продуктивності.

4. Навчання та розвиток шляхом здійснення аналізу рівня кваліфікації персоналу, інвестицій в навчання, визначення рівня впровадження інновацій. Рівень кваліфікації працівників має відповідати сучасним вимогам ринку, управлінню новітніми технологіями та інноваціями, що може суттєво покращити продуктивність підприємства у довгостроковій перспективі.

Традиційні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємств, як правило, зосереджуються на аналізі фінансових показників, таких як прибутковість, ліквідність та рентабельність. Однак такі показники, хоча і відображають фінансовий стан підприємства, не враховують інших важливих аспектів його діяльності, таких як рівень задоволеності клієнтів, ефективність внутрішніх процесів та розвиток персоналу. Для цього потрібно застосовувати збалансовану систему показників, яка передбачає визначення стратегічних цілей підприємства; оцінку стану підприємства за чотирма основними напрямками за допомогою ключових показників ефективності; аналіз отриманих результатів та виявлення слабких місць і можливостей для покращення; покращити управління активами для підвищення ліквідності підприємства; впровадити нові стратегії щодо лояльності клієнтів; реорганізувати внутрішні бізнес-процеси для оптимізації витрат; збільшити інвестиції в навчання та розвиток персоналу, особливо у напрямку новітніх технологій.

Таким чином, використання збалансованої системи показників як інструменту оцінки потенціалу підприємства сприятиме підвищенню ефективності управління та досягненню стратегічних цілей підприємства.

Висновки

Оцінка збалансованого потенціалу підприємства на основі збалансованої системи показників дозволяє отримати більш комплексне уявлення про його діяльність та виявити не лише фінансові аспекти, але й інші важливі чинники, які впливають на стратегічне планування та управління відносно діяльності підприємства. Основними напрямками є стабільні фінансові показники, високий рівень задоволеності клієнтів, необхідний рівень ліквідності та кваліфікації персоналу підприємства. Для досягнення стабільного розвитку підприємства необхідно інтегрувати всі аспекти діяльності та розробити стратегію, яка дозволить підвищити ефективність у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Арєф'єва О.В., Мягких І.М. Перспективні напрями розвитку трудового потенціалу в системі споживчої кооперації. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 12. С. 147-153.
2. Бабина О.Є. Оцінка та моделювання збалансованості потенціалу транспортного підприємства: теоретико-методичний аспект. Збірник наукових праць Державного економікотехнологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління». 2014. Вип. 33. С. 9-18.
3. Бачевський Б.Є., Перепелюкова О.В. Механізм реалізації потенціалу підприємства. Регіональний зб. наук. праць з економіки «Прометей». 2007. № 2(23). С. 262-265.
4. Кукса І. М. Оцінка потенціалу інноваційно орієнтованого підприємства в умовах діджиталізації, управління змінами та якістю. І. М. Кукса, І. Т. Райковська, А. В. Іванишин та ін. Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Київ, 2022. Вип. 6 (253). С. 132-137.
5. Шолудько М.П. Економічна оцінка потенціалу підприємства. Траєкторія розвитку бізнесу, управління та права в умовах глобальних ризиків: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 травня 2024 р.). 2024. С. 102.

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТОРГІВЕЇНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мустеца Ірина

к.е.н., доцент

Георгіян Андріана

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

Чернівецький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету, м. Чернівці

Анотація. У статті розглянуто особливості оподаткування торговельних підприємств в умовах воєнного стану в Україні. Досліджено основні зміни в системі оподаткування, зокрема зміни в сплаті єдиного податку та соціальних внесків для фізичних осіб-підприємців. Проаналізовано вплив цих змін на фінансово-економічну стабільність держави та торговельний сектор. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення облікових процесів в умовах нестабільності.

Summary. The article examines the specifics of taxing trade enterprises under martial law in Ukraine. It explores the main changes in the taxation system, particularly alterations in the payment of single tax and social contributions for individual entrepreneurs. The impact of these changes on the financial and economic

stability of the state and the trade sector is analyzed. Recommendations are provided for improving accounting processes in conditions of instability.

Ключові слова: оподаткування, торгівельні підприємства, воєнний стан, податкові зміни.

Keywords: taxation, trading enterprises, martial law, tax changes.

Актуальність: Війна в Україні радикально змінила повсякденне життя і функціонування торгівельних підприємств, викликавши численні трансформаційні процеси. Негативний вплив конфлікту на економіку країни є значним, тому критично важливо забезпечити підтримку національних торгівельних підприємств для їх стійкого розвитку та ефективного функціонування. Одним із ключових кроків є перегляд і адаптація податкової системи, що допоможе підтримати ці підприємства в умовах війни. Актуалізація системи оподаткування є необхідною для збереження економічної стабільності та сприяння швидшому відновленню та відбудові країни, забезпечуючи при цьому необхідні умови для ефективної діяльності торгівельних підприємств.

Мета цієї статті полягає у вивченні викликів, з якими стикаються торговельні підприємства в процесі оподаткування під час воєнного стану. Основна увага приділяється аналізу змін у податковому законодавстві, які мають на меті підтримку бізнесу в умовах невизначеності та кризових ситуацій в Україні.

Об'єктом дослідження є система оподаткування національного бізнесу в умовах воєнного стану (2023-2024 рр.), зокрема зміни в податковому законодавстві, порядок сплати податків та вплив нових правил на фінансову стабільність бізнесу.

Предметом є специфічні аспекти змін у податковій системі, зокрема законодавчі зміни, їх вплив на підприємства, мораторії на перевірки та нові правила оподаткування.

Аналіз останніх досліджень Вивчення податкової системи в умовах війни отримало вагомий внесок від численних дослідників. Серед них, наприклад, варто відзначити роботи таких авторів, як Чернюк Т. та Юрчишена Л. [5], Гришко А. та Бетлій О. [6], Федосюк Ю. [7], Мустеца І. та Фербей Г. [8]. Напрямки дослідження зосереджуються на аналізі різноманітних аспектів змін у податковій політиці та їх впливу на підприємницьке середовище в умовах конфлікту. Ці роботи висвітлюють особливості адаптації податкової системи до нових реалій і потребують подальшого дослідження, оскільки ситуація в країні продовжує еволюціонувати. Подальші наукові розробки в цій сфері сприятимуть кращому розумінню нових викликів та розробці ефективних стратегій підтримки торгівельних підприємств у період воєнного стану. Фербей та Мустеца досліджували діяльність підприємств в умовах воєнного стану в напрямку онлайн-аудитів [8]. Проблеми і виклики для підприємств в умовах війни, а також шляхи вирішення запропонувала Мустеца І. в своїх дослідженнях [9].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Податки в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, формуючи основу як державного, так і місцевих бюджетів. Ефективне і своєчасне наповнення бюджету за рахунок податків є критичним фактором для підтримання економічної стабільності на всіх рівнях – від загальнодержавного до місцевого. Особливо важливо це стало під час війни, коли необхідно не лише підтримувати економічні процеси, а й адаптувати їх до нових реалій.

З початком повномасштабної війни та агресії Російської Федерації проти України у 2022 році, податкове законодавство зазнало значних змін. У відповідь на виклики, спричинені війною, були запроваджені нові правила та механізми, спрямовані на підтримку економіки країни. Верховна Рада України ухвалила низку змін до Податкового кодексу, які стосуються особливостей оподаткування та звітності для фізичних осіб-підприємців (ФОП) в умовах війни. Ці заходи мали на меті полегшити податкове навантаження на бізнес та забезпечити його здатність продовжувати діяльність в умовах кризових ситуацій.

Після ухвалення Закону № 3219-IX у 2023 році «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» почалося поступове повернення до довоєнного режиму оподаткування. Це дозволяє оцінити вплив цих змін на економіку країни під час війни та ефективність застосованих заходів у період з 2023 по 2024 роки. Далі ми детально розглянемо дані щодо оподаткування торговельних підприємств в умовах воєнного стану за цей період [1].

Основні нововведення, передбачені Законом, включають:

- Скасування 2% єдиного податку: Підприємці повертаються на довоєнний режим сплати податків. Для переходу на інші системи оподаткування необхідно подати заяву до 1 вересня 2023 року. Відновлюється граничний обсяг доходу для платників ЄП третьої групи зі ставками 3% і 5%, а також особливості переходу на сплату податку на прибуток і ПДВ на загальних підставах для "перехідних операцій".

- Мораторій на планові документальні перевірки: Скасовується для підприємств у сферах виробництва і реалізації підакцизної продукції, грального бізнесу, а також фінансових і платіжних послуг. Встановлено умови проведення таких перевірок та можливість незастосування штрафних санкцій при сплаті податків протягом 30 днів.

- Відновлення обов'язкової сплати ЄП: Для ФОП 1 та 2 груп з 1 серпня 2023 року, окрім тих, що зареєстровані на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій. Мораторій на застосування штрафів та пені за ЄСВ скасовується.

- Відновлення перебігу строків: Для надання індивідуальних податкових консультацій та відповіді на запити податкових органів.

- Оподаткування благодійної допомоги: Вона не підлягає оподаткуванню у певних звітних податкових роках. Компенсація за пошкоджене або знищене нерухоме майно також не оподатковується.

- Згідно з Законом №11256-2, який передбачає поетапне підвищення акцизів на паливо до 2028 року, акциз на бензин досягне 359 євро за 1000 літрів, на дизельне паливо – 330 євро, а на скраплений газ – 250 євро за 1000 літрів. Ці зміни мають значний негативний вплив на торгівельні підприємства [2].

У грудні 2023 року була прийнята Національна стратегія доходів до 2030 року [3]. Ця стратегія передбачає підвищення податкового навантаження для фізичних осіб-підприємців, об'єднання другої та третьої груп оподаткування, а також здійснить вплив на український ІТ-сектор. Очікується, що ці зміни значно позначаться на бізнес-середовищі, зокрема на ІТ-індустрії, яка є важливою складовою економічної структури країни.

Проведене дослідження показало, що, незважаючи на намір законодавства полегшити умови для бізнесу в умовах воєнного стану, ряд нововведень у податковій системі викликав суттєві проблеми для торгівельних підприємств.

По-перше, скасування 2% єдиного податку та повернення до довоєнного режиму сплати податків створює додатковий фінансовий тиск на малий та середній бізнес. Зокрема, підприємці, які вже адаптувалися до нових умов, змушені знову перебудовувати свою фінансову діяльність, що часто пов'язане з додатковими витратами та адміністративними витратами.

По-друге, відновлення обов'язкової сплати єдиного податку (ЄП) для ФОП 1 та 2 груп, включаючи підприємства, зареєстровані в зонах бойових дій, є непрактичним і несправедливим. Це рішення не враховує реальних умов функціонування бізнесу в зонах конфлікту, де підприємці часто стикаються з серйозними труднощами, включаючи фізичні руйнування та нестачу ресурсів. Вимога сплати податків без урахування цих обставин лише погіршує фінансовий стан підприємств і може призвести до їх закриття.

По-третє, хоча мораторій на планові документальні перевірки було скасовано, його обмеження стосуються лише деяких сфер. Це може створити нерівні умови для бізнесу, де одні підприємства можуть бути піддані перевіркам і штрафам, а інші – ні, що створює додаткову несправедливість.

По-четверте, підвищення акцизів веде до збільшення витрат на паливо, що підвищує ціни на логістику і, відповідно, на товари та послуги. Це негативно вплине на попит та конкурентоспроможність підприємств. Зростання акцизів може спонукати підприємства до пошуку нелегальних шляхів постачання пального, що посилює тіньовий сектор і зменшує доходи бюджету. Для бізнесів, що працюють у зонах бойових дій, підвищення акцизів є особливо обтяжливим, що може ускладнити їх відновлення та функціонування.

Враховуючи вищенаведене, Національна стратегія доходів до 2030 року, яка передбачає підвищення податкового навантаження та об'єднання груп оподаткування, може мати негативні наслідки для українського бізнес-середовища. Зокрема, підвищення податкового навантаження для фізичних осіб-підприємців і об'єднання податкових груп може зменшити мотивацію до підприємницької діяльності та призвести до збільшення тіньового сектору [3].

За даними аналітиків YouControl. Market, у першій половині 2024 року в Україні закрили свою діяльність майже 92 тисячі фізичних осіб-підприємців

(ФОП), що на 54% більше порівняно з аналогічним періодом 2023 року. Зокрема, найбільше закриттів відбулося у травні та січні, коли було зафіксовано понад 16 тисяч закритих підприємств у кожному з місяців. Лідером за кількістю закритих ФОПів є Київ, де припинили свою діяльність понад 12 тисяч підприємців. Інші міста також зазнали значних втрат: у Харкові – 5,3 тисячі, в Одесі – 3,8 тисячі, у Дніпрі – 3,3 тисячі, та у Львові – 2,8 тисячі підприємців закрилися Ці дані підтверджують серйозний негативний вплив економічної ситуації та змін у податковій політиці на малий бізнес в Україні, що наочно ілюструє рисунок 1, де представлено розподіл закритих ФОПів по місяцях та регіонах [4].

За перші шість місяців 2024 року понад 1,5 тисячі компаній припинили свою діяльність, що означає зростання кількості закриттів на 15% порівняно з аналогічним періодом 2023 року. Найбільше підприємств закрили в Києві – понад 200. Серед областей лідерами стали Дніпропетровська з 187 закритими компаніями, Львівська – 127, і Запорізька – 96.

Серед громад найбільше закритих компаній було у Криворізькій (Дніпропетровська область) – 42, Кам'янській (Дніпропетровська область) – 18 та Броварській (Київська область) – 15.

Найбільше підприємств припинило діяльність у секторах оптової торгівлі (194 компанії), операцій з нерухомістю (148 компаній) та будівництва (95 компаній).

Варто відзначити, що за перше півріччя 2024 року в Україні було зареєстровано понад 13 тисяч нових компаній та майже 148,5 тисяч фізичних осіб-підприємців, що також є зростанням у порівнянні з першим півріччям 2023 року. У той період українці зареєстрували майже 12,5 тисяч компаній та 134 тисячі ФОПів.

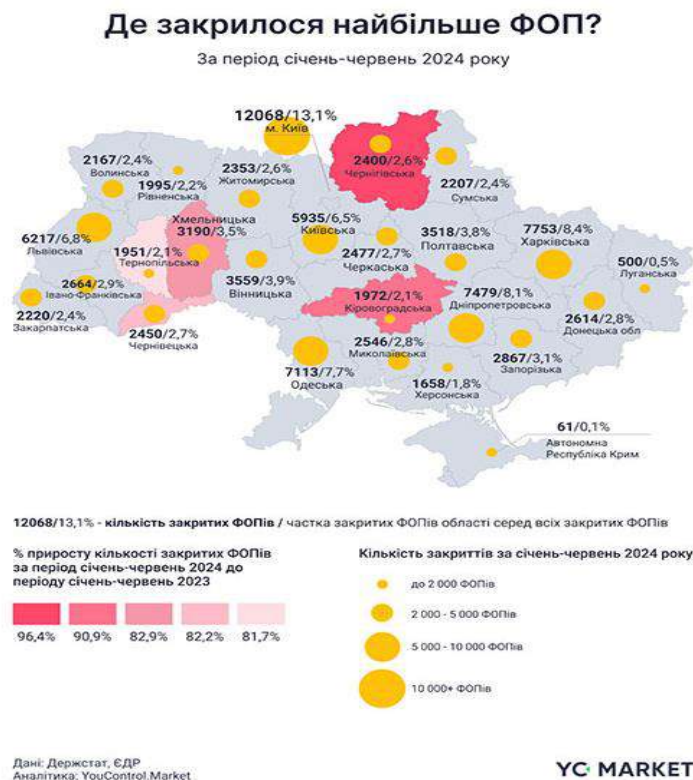

Рисунок 1. Статистика закриття ФОПів за січень – червень 2024 р. [4]

В цілому, впровадження нових податкових законів і стратегій, хоча і має на меті стабілізацію економічної ситуації, може негативно вплинути на підприємства, особливо в умовах воєнного стану. Ці зміни потребують додаткового перегляду та корекції з урахуванням реальних умов і потреб бізнесу в умовах війни.

З метою покращення ситуації з оподаткуванням торговельних підприємств в умовах воєнного стану важливо вжити комплексний підхід. Необхідно адаптувати податкову політику до реальних умов, зокрема, запроваджуючи податкові канікули для підприємств у зонах бойових дій і знижуючи податкове навантаження для постраждалих компаній. Важливо вдосконалити адміністративні процеси через автоматизацію податкового адміністрування та спрощення звітності для малих і середніх підприємств. Стимулювання бізнесу шляхом надання грантів і субсидій для компаній, що постраждали від конфлікту, а також розробка програм підтримки для підприємств, які реалізують соціально важливі проекти, є надзвичайно важливими. Поліпшення комунікації з підприємцями через чітке інформування про податкові зміни та організацію консультаційних служб допоможе зменшити невизначеність. Регулярний моніторинг впливу нових податкових правил і аналіз статистики закриття ФОПів дозволять оперативно реагувати на негативні тенденції. Забезпечення правового захисту для постраждалих підприємств та запровадження механізмів для вирішення спорів і захисту від несправедливих штрафів також є необхідними. Оптимізація витрат на пально-мастильні матеріали через впровадження альтернативних видів пального або зменшення акцизів на критично важливі товари може зменшити негативний вплив на витрати бізнесу. Ці заходи сприятимуть підтримці торговельних підприємств і допоможуть їм адаптуватися до умов воєнного стану.

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволили дійти до висновків, що оподаткування торговельних підприємств в умовах воєнного стану виявило низку як позитивних, так і негативних аспектів. Запровадження нових податкових механізмів, з одного боку, дозволило підтримати економіку країни у критичних умовах, створивши умови для збереження бізнес-активності та бюджетних надходжень. З іншого боку, повернення до довоєнних правил оподаткування, збільшення податкового навантаження та недостатня гнучкість у підходах до підприємств, що постраждали від бойових дій, призвели до значного тиску на бізнес.

Це спонукає до необхідності подальшого вдосконалення податкової політики з урахуванням реальних викликів війни та потреб підприємців. Результати дослідження підкреслюють важливість знаходження балансу між підтримкою державного бюджету та створенням сприятливих умов для функціонування та розвитку бізнесу в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Закон України № 3219-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України». Офіційний вісник України, 2023, № 12.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення 09.09.2024)
2. Закон України № 11256-2 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо акцизного податку». Офіційний вісник України, 2023, № 9. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44324> (дата звернення 09.09.2024)
3. Національна стратегія доходів до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2023 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716 (дата звернення 09.09.2024)
4. Блог UC.Market Дослідження ринку та конкурентний аналіз 2024. URL: <https://blog.youcontrol.market/zakrittia-fopiv-v-ukrayini-zroslo-na-54-a-kompanii-na-15/> (дата звернення 09.09.2024)
5. Чернюк Т.В., Юрчишена Л.В. Система оподаткування в умовах війни: правовий та фінансовий аспекти. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757>
6. Гришко А., Бетлій О. Податкові послаблення для парків, ФОПів та інших під час війни. Що залишити, а що переглянути? Економічна правда. 18.10.2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/18/692753/>
7. Федосюк Ю. ФОП під час війни: особливості оподаткування та звітності. Liga Zakon. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211513_fop-pd-chas-vyni-osoblivost-opodatkuвання-ta-zvtnost дата звернення 09.09.2024).
8. Мустаца І., Фербей Г. Діяльність аудиторських фірм в умовах воєнного стану – онлайн-аудити. 2023. URL: <http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2023/v3/6.pdf>(дата звернення 09.09.2024).
9. Мустаца І. Аудиторська діяльність в умовах воєнного стану: проблеми, виклики, шляхи вирішення. 2023. URL: <http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2023/v2/4.pdf> (дата звернення 09.09.2024).

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

НЕБЕЗПЕКИ ВПЛИВУ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Коцур Надія

д. і. н., професор кафедри
здоров'я і безпеки життєдіяльності

Коцур Дмитро

к. ф. м., доцент кафедри цифрових технологій
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Анотація. У статті висвітлено ризики для здоров'я школярів при використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Показано, що при недотриманні санітарних правил та норм щодо роботи з комп'ютерною технікою виникає низка захворювань та порушень з боку різних органів та фізіологічних систем організму школярів. Рекомендовано шляхи гігієнічної оптимізації умов та організації освітнього процесу із використанням комп'ютерної техніки та профілактики психосоматичних порушень у школярів.

Ключові слова: школярі, комп'ютерні технології, здоров'я, ризики, Інтернет, соціальні мережі, профілактика.

Актуальність дослідження. У сучасних умовах російсько-української війни, проведення навчання в онлайн та дистанційному режимі невід'ємною частиною життєдіяльності учнів стали інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), що спричиняє суттєве навантаження на їх організм. Саме тому одним із актуальних питань сьогодення є збереження психосоматичного здоров'я особистості.

Актуальність використання сучасних комп'ютерних технологій пов'язана, з одного боку, впливом їх на інтелектуальний розвиток, а з іншого – небезпеками їх впливу на здоров'я школярів. Як свідчать дослідження науковців у галузі психології, фізіології, шкільної гігієни, навіть нетривалий час масового використання комп'ютерних технологій може спричинити їх негативний вплив на психофункціональний стан організму дітей і підлітків, особливо неповнолітніх, адже їх психіка є найбільш незахищеною, порівняно з дорослими. Водночас при раціональному їх використанні та дотриманні санітарно-гігієнічних вимог щодо роботи з комп'ютерною технікою, ризики їх впливу на здоров'я школярів будуть мінімізовані.

Значимість даної теми зумовлена потребою розв'язання комплексної проблеми оптимізації умов і організації навчання і виховання дітей і підлітків із

використанням комп'ютерної техніки та проведенням системних досліджень її впливу на організм школярів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема впливу комп'ютерних технологій на здоров'я школярів була предметом дослідження С. В. Гозак, К. С. Вариводи, С. І. Горденко, Н. І. Коцур, Н. С. Польки, Л. П. Товкун та ін. Низка досліджень науковців присвячена схильності школярів до Інтернет-залежності та наслідкам впливу комп'ютерної техніки на психічне здоров'я (В. В. Грач, Л. Н. Бабанін, О. К. Тихомиров, А. Є Павловський). Вітчизняні науковці, які працювали над дослідженням впливу інформаційних технологій на психологічний розвиток школярів та молоді, запропонували комплекс психолого-педагогічних вимог щодо інформатизації освіти (Т. П. Лавренова, С. В. Гозак, Н. С. Полька). До сучасних наукових розробок, які висвітлюють наслідки впливу комп'ютера на здоров'я слід віднести дослідження Л. Д. Дихніч. Переважна більшість інформації із зазначеної проблеми міститься в інтернет-джерелах. Водночас, незважаючи на наявність значної кількості публікацій, присвячених зазначеній проблемі, залишається низка невирішених завдань щодо наслідків впливу комп'ютерних технологій при тривалому їх використанні в умовах пандемії COVID-19 та дистанційного навчання школярів під час російсько-української війни.

Метою дослідження полягає у з'ясуванні ризиків впливу комп'ютерних технологій на здоров'я школярів в сучасних умовах викликів та загроз, шляхів їх мінімізації.

Результати дослідження та їх обговорення. Розглянемо найголовніші фактори ризику для здоров'я учня під час користування комп'ютерними технологіями: комп'ютерне випромінювання, електромагнітне електричне поле; порушення мікроклімату приміщень; забруднення оточуючого середовища; робоча поза; оформлення та освітлення приміщення; час, який учень проводить за комп'ютером; порушення санітарних норм під час організації робочого місця; вплив на психіку школяра, зокрема стреси, що виникають у зв'язку зі специфікою використання сучасних комп'ютерних технологій. Більшість із чинників ризику починають впливати на організм саме в шкільному віці. Все це відбувається на фоні зниження фізичного і підвищення нервово-психологічного навантаження та інформаційного перевантаження і, як наслідок, відбивається на здоров'ї школярів. Статистичні дослідження, проведені упродовж останніх років в Україні, свідчать про погіршення стану здоров'я дітей, зменшення відсотку школярів з I групою здоров'я (практично здорові), зростання гіподинамії (багаточасове сидіння за комп'ютером, електронні ігри, соціальні мережі) тощо [7, с.28].

Як свідчать дослідження науковців, унаслідок недотримання санітарних правил та норм щодо роботи з комп'ютерною технікою виникає низка захворювань та порушень з боку таких фізіологічних систем: нервової системи (синдром фантомного дзвінка, нозофобія, кіберхвороба, кіберхондрія, Facebook-депресія, «ефект Google»), інформаційні неврози, залежність від онлайн-ігор, Інтернет-залежність); опорно-рухової системи (синдром

довготривалих статичних навантажень, кистьовий тунельний синдром, синдром «тенісного ліктя»); серцево-судинної системи (пов'язані із гіподинамією, гіпертонія, гіпертензія); зорової сенсорної системи (комп'ютерний зоровий синдром, астенопія, синдром сухого ока) [1; 4; 5].

Серед основних небезпек надмірного використання ІКТ, що з'явилися впродовж останніх років, слід відмітити комп'ютерну залежність та проблему Ітернет-агресії. Комп'ютерна залежність впливає на особистість і викликає емоційну й нервову перенапругу, астеноневротичні порушення, психоемоційні порушення, сприяє виникненню комунікативних проблем, спричиняє порушення соціальної адаптації, а в окремих випадках призводить до девіантної поведінки [2; 8].

У сучасному інформаційному світі комунікативні можливості мережі Інтернет надзвичайно широкі, але їх застосування може мати негативний ефект, зашкодити здоров'ю, фізичному, психологічному, інтелектуальному розвитку школярів. Такі негативні психічні прояви як агресія, насильство, грубість та інші форми аморальної поведінки активно проникають у мережу. Одночасно з поширенням культури і знань відбувається «промивання мізків», ведуться інформаційні війни: розповсюдження інформації поєднується з інсинуаціями і дезінформацією; зростають комп'ютерні злочини і віртуальна порнографія. Науковці безспідставно стверджують, що засоби масової інформації активно використовуються з метою маніпулювання психікою і свідомістю [6].

Упродовж останніх років науковці відмічають негативний вплив надмірного захоплення школярів комп'ютерною діяльністю і, особливо, комп'ютерними іграми. В найбільшій мірі це захоплення зустрічається серед підлітків, які проводять майже весь свій вільний час у віртуальному світі, нехтуючи навчанням, друзями, здоров'ям. При цьому виникають зміни в їх поведінці, які дають підстави називати їх комп'ютерною залежністю [8].

До найбільших поширених інформаційних загроз сьогодення відносяться так звані групи смерті «сині кити», що доводять школярів до самогубства. Зростає кількість пошукових запитів на тему ігор, фіналом яких стає спроба вчинити самогубство. У соціальних мережах такі спільноти зазвичай ведуть кваліфіковані психологи, які й схиляють дітей до суїциду за допомогою психологічного тиску і квестів. Викликає занепокоєння факт розповсюдження серед підлітків відео - та фотозображень за допомогою мобільного зв'язку із насильницьким та аморальним змістом: побиття однолітків, статеві акти, різноманітні форми приниження, так званого булінгу. Це поняття означає залякування, фізичний або психологічний терор стосовно особистості з боку групи підлітків, спрямований на те, щоб викликати в неї страх і тим самим підкорити її собі. Використання мобільних телефонів, чатів, інтернет-сайтів як інструментів булінгу отримало назву «кібербулінг» [2].

Широке використання персональних комп'ютерів та різних електронних пристроїв у навчанні та в позаурочній і позашкільній роботі дітей і підлітків різного віку та стану здоров'я поставило перед медиками ряд завдань – дослідити вплив цих технічних засобів навчання на здоров'я, функціональний

стан основних фізіологічних систем і працездатність дитини та розробити відповідні науково обґрунтовані гігієнічні нормативи та рекомендації, які б гарантували безпечне застосування комп'ютерів у навчально-виховному процесі. Зокрема, за результатами досліджень науковців Н. І. Коцур, Н.С. Польки, К. С. Вариводи, С. І. Горденко було встановлено, що робота за комп'ютером викликає ряд функціональних порушень в організмі школярів [7; 9].

На підставі досвіду, накопиченого впродовж останнього десятиріччя в Інституті громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України з експериментального та епідеміологічного вивчення негативного впливу комплексу чинників, які виникають освітньому середовищі при навчанні на персональних комп'ютерах дітей різних вікових груп і стану здоров'я, а також аналогічного досвіду фахівців інших наукових установ, можуть бути рекомендовані загальні методологічні підходи до вивчення впливу комп'ютеризації освіти на формування здоров'я школярів, які впливають із концепції гігієни дітей і підлітків [9].

Керуючись методологічними принципами, при проведенні досліджень потрібно виходити із розуміння функціонального стану зростаючого організму школяра як складного, цілісного, поліфункціонального і поліструктурного процесу. Здатність якомога довше без зорового, розумового і статичного стомлення підтримувати оптимальний рівень функціонального стану організму інтегрально відображається у рівні розумової працездатності й успішності навчання школярів.

Для розв'язання комплексної проблеми оптимізації умов і організації навчання і виховання дітей і підлітків із використанням комп'ютерної техніки доцільно проводити системні дослідження. Структура системи визначається, виходячи із основного завдання дослідження впливу навчання чи гри на комп'ютері та електронних пристроях на організм учня і включає такі елементи: оточуюче внутрішньонавчальне середовище кабінетів комп'ютерної техніки закладів загальної середньої освіти; організація освітнього процесу із застосуванням персональних комп'ютерів; розумова працездатність, донозологічні стани і захворюваність школярів різних вікових груп.

Ураховуючи комплексний і цілісний підхід до організації навчально-виховного процесу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, пропонуємо проводити гігієнічну оцінку кожного із елементів окремо і всієї системи в цілому. Зокрема, вивчення якості внутрішнього середовища навчальних комп'ютерних кабінетів (першого елемента системи) повинно передбачати гігієнічну оцінку: планування та розміщення у структурі будівлі навчального закладу і внутрішнього опорядження приміщення та конструкції учбових меблів, призначених для комп'ютерів; мікроклімату й освітленості на робочих місцях учнів; якості персональних комп'ютерів і чинників, які створюються цим технічним засобом навчання [3].

При вивченні організації навчального процесу з використанням комп'ютерів (другий елемент системи) слід визначити тривалість безперервної

роботи учнів різного віку впродовж уроку та кількість комп'ютерних уроків упродовж дня, тижня, учбової четверті з урахуванням психогігієнічної оцінки навчально-інформаційних комп'ютерних програм.

На наш погляд, гігієнічна оцінка розумової працездатності школярів (як інтегрального показника функціонального стану організму учня) і вивчення функціональних зрушень у фізіологічних системах організму, на які припадає найбільше навантаження тих чи інших чинників під час комп'ютерних занять, повинні бути динамічними в реальних умовах навчання школярів у комп'ютерних класах закладів загальної середньої освіти під час уроку, після уроку, наприкінці навчального дня, тижня, чверті та року. При цьому слід здійснювати індивідуальну оцінку функціональних зрушень у здорових, а також у школярів, що мають ті чи інші відхилення в стані здоров'я. На підставі вивчення захворюваності та функціонального стану основних фізіологічних систем проводять комплексне індивідуальне оцінювання здоров'я школярів, які навчаються із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Висновки. Дослідження науковців щодо проблеми впливу інформаційно-комунікаційних технологій на здоров'я школярів свідчать, що широке застосування комп'ютерної техніки в закладах освіти без дотримання санітарних і гігієнічних норматив призводить до збільшення осіб з відхиленнями в психосоматичному здоров'ї. Ці факти дають підстави до проведення системних досліджень впливу інформаційних технологій на організм школярів, розробки та впровадження оздоровчих освітніх програм та перевірки їх ефективності.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть в оцінці ефективності впливу оздоровчих освітніх технологій на психофункціональний стан організму школярів при тривалій роботі з комп'ютерними технологіями навчання.

Список використаних джерел

1. Дихніч Л. Д. Вплив комп'ютера на здоров'я людини. https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32819/yakist%26bezpeka_2019-18.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Варивода К. С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. Молодий вчений. 220. №3. С. 365-368.
3. Гігієнічні основи комп'ютеризації навчання. URL: <http://um.co.ua/1/1-5/1-55493.html>
4. Вплив комп'ютера на здоров'я дитини (поради для батьків). URL: <http://www.buskeradio.in.ua/vpliv-komp-yutera-na-zdorov-ya-ditini-poradi-dlya-atkiv/>
5. Вплив комп'ютера на здоров'я підлітків. URL: <https://www.google.com/intl/ru/chrome/blank.html?source=0&pli=1>
6. Комп'ютерна залежність у дітей і підлітків: чому вона виникає ? URL: <https://chigirinskaotg.gov.ua/komp-yuterna-zalezhnist-u-ditey-i-pidlitkiv-chomu-vona-vynykaye/>

7. Коцур Н. І., Горденко С. І., Варивода К. С. Психосоматичне здоров'я учнів в умовах упровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Рідна школа. 2019. №3-4. С.27-35.
8. Олійник Є. Комп'ютерні ігри: небезпека, забавка чи мистецтво? Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24898990.html> (дата звернення: 10.03.2024).
9. Полька Н. С. Гігієнічне обґрунтування принципів і критеріїв безпечного застосування комп'ютерної техніки у навчанні молодших школярів. Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук. Київ, 2011. 42 с.

Section: International Relations

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЙ БІЗНЕС-КОМУНІКАЦІЙ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Євдоченко Олена Олександрівна

к.е.н., доцент

Кафедра міжнародного менеджменту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Розвиток цифровізації та штучного інтелекту (ШІ) істотно змінюють систему міжнародних бізнес-комунікацій. З швидким розвитком технологій компанії змушені адаптувати свої комунікаційні стратегії, щоб залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку, проте не менш важливим залишається й питання збереження й врахування національного контексту в комунікаціях.

Процес глобальної цифровізації стимулює появу нових каналів міжнародних комунікацій компаній та взаємодії з клієнтами та партнерами по всьому світу. Використання цифрових інструментів, таких як відеоконференції, соціальні мережі та платформи електронної комерції, дозволяє компаніям здійснювати операції без фізичної присутності на місцях. Це значно скорочує витрати, час, певною мірою підвищує ефективність комунікацій, створює нові моделі взаємодії та спілкування з партнерами та клієнтами. В той же час компанії просто змушені розвивати нові комунікативні навички та адаптувати бізнес-моделі для збереження конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

[1]

Зазначені процеси призводять також до зміни моделей поведінки споживачів. Оскільки сучасні споживачі все більше взаємодіють з продавцями товарів та послуг через он-лайн торговельні платформи, то це суттєво впливає на їхні очікування відносно обслуговування та якості товарів, які вони купують. Цифрові комунікації дозволяють компаніям більш точно враховувати потреби споживачів, збирати дані про їхню поведінку та персоналізувати свої пропозиції. В той же час вони породжують негативні прояви використання соціальних медіа в різних країнах через неврахування певних культурних розбіжностей та пов'язану з цим різницю в очікуваннях клієнтів щодо товарів, послуг, супутнього обслуговування. [2; 3]

Цифрові технології дають можливість компаніям розширювати свою регіональну присутність, тобто охоплювати нові ринки, без значних капіталовкладень. Це особливо важливо для малих і середніх підприємств, які можуть використовувати цифрові платформи для виходу на міжнародні ринки, що раніше було можливим лише для великих корпорацій. [2]

Окремої уваги заслуговує штучний інтелект при розробці міжнародних комунікаційних стратегій. ШІ забезпечує суттєву автоматизацію рутинних процесів у бізнес-комунікаціях, таких як обробка запитів клієнтів, аналіз даних та управління комунікаційними платформами. Це дозволяє компаніям швидше реагувати на запити клієнтів, персоніфікувати пропозицію та знижувати витрати на обслуговування. [2]

Тобто використання ШІ дає можливість компаніям персоніфікувати комунікації з клієнтами, пропонуючи їм продукти та послуги, які відповідають їхнім індивідуальним потребам та перевагам, тим самим підвищуючи рівень задоволеності клієнтів та збільшуючи їх лояльність до бренду. [3]

ШІ дозволяє компаніям аналізувати великі обсяги даних, що допомагає виявляти тенденції міжнародного ринку та приймати обґрунтовані рішення. Так, аналізуючи дані соціальних мереж за допомогою технологій ШІ, компанії можуть швидко реагувати на зміни у вподобаннях споживачів або виявляти нові можливості для зростання, тим самим оперативніше приймаючи рішення щодо виробничих та маркетингових змін. [1]

Проте використання новітніх цифрових технологій породжує також ряд викликів. Так, підвищуються ризики, пов'язані з кібербезпекою та захистом даних. Компанії повинні забезпечити надійний захист інформації, щоб уникнути порушень конфіденційності та її втрати. [2]

Також постає питання щодо етичного використання технологій, особливо в контексті збору та обробки даних про клієнтів. Це питання вимагає прозорості дій та відповідальності для того, щоб не втратити довіру клієнтів. [2]

Отже, цифровізація та штучний інтелект значно змінюють міжнародні бізнес-комунікації, відкриваючи нові можливості та породжуючи нові виклики. Успіх компаній на глобальному ринку залежить від їхньої здатності ефективно використовувати ці технології, забезпечувати захист даних та дотримуватися етичних стандартів. Саме тому компанії повинні бути готовими до швидких змін у технологічному середовищі та адаптації комунікаційних стратегій відповідно до нових реалій. Це вимагає гнучкості, інноваційного підходу та готовності інвестувати у нові технології. Адаптація до нових технологічних реалій є критично важливою для підтримки конкурентоспроможності та задоволення потреб сучасних споживачів як на локальних, так і на міжнародних ринках.

Список використаних джерел

1. International business in the digital age: Global strategies in a world of national institutions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://link.springer.com>. (дата звернення - 10.09.24)
2. Business digital transformation: strategy adaptation, communication and future agenda [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.emerald.com>. (дата звернення - 10.09.24)
3. Social media and international business: views and conceptual framing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.emerald.com>. (дата звернення - 10.09.24)

Section: Jurisprudence

ДО ПИТАННЯ ПРО ГАРАНТІЇ ПРАВ ПРИСЯЖНИХ

Берч Вероніка

к.ю.н., доцент

Кафедра Конституційного права

та порівняльного правознавства

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

За чинним законодавством України присяжні зберігають всі гарантії та пільги, визначені законом, на час виконання ними обов'язків у суді та цей час зараховується до загального трудового стажу. Під час виконання обов'язків у суді не допускається їхнє звільнення з роботи або переведення на іншу посаду без їхньої згоди.

У зазначеному контексті слід підкреслити, що для роботодавців важливим є забезпечення робочого процесу без працівника, який тимчасово виконує обов'язки присяжного. Оскільки закон забороняє звільнення або переведення присяжного без його згоди, роботодавці повинні знайти способи компенсувати відсутність працівника, що потенційно може мати вплив на продуктивність і організацію праці. Поряд із зазначеним, роботодавцям доводиться мати справу з адміністративними питаннями, пов'язаними з відсутністю працівника, зокрема, перерозподілом обов'язків серед інших співробітників, пошуком тимчасової заміни, або навіть можливістю зниження продуктивності.

Присяжні відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» користуються гарантіями незалежності і недоторканності суддів, що встановлені законом, протягом періоду виконання ними обов'язків у суді. У випадку обґрунтованих клопотань присяжних, заходи безпеки можуть бути вжиті щодо них і після закінчення виконання цих обов'язків.

Зауважимо, що незалежність присяжних є критично важливою для об'єктивного розгляду справ. Присяжні повинні мати можливість працювати, зберігаючи конфіденційність своєї участі у судовому процесі. Проте в умовах зростаючого доступу до інформації через медіа та соціальні мережі таке може бути досить складно забезпечити. Зазначене також стосується ризиків розкриття особистої інформації присяжних після завершення судового процесу.

Також підкреслимо, що присяжні, особливо в резонансних справах, можуть стати мішенню для погроз або переслідування. Відтак, забезпечення їхньої безпеки під час і після виконання обов'язків може вимагати значних ресурсів і скоординованих зусиль з боку правоохоронних органів. У цьому контексті як наслідок виникає ще одне питання: як надати адекватний захист без надмірного втручання у приватне життя присяжних?

Забезпечення захисту і незалежності присяжних вимагає фінансових ресурсів та організаційних зусиль, що створює додаткове навантаження на судову систему і правоохоронні органи, особливо у випадках, коли заходи безпеки потрібні тривалий час після завершення процесу. Окрім зазначеного, існує ризик зловживання правом на отримання заходів безпеки – присяжні можуть подавати клопотання про продовження заходів безпеки навіть тоді, коли реальна загроза вже минула, що призведе до невиправданих витрат державних ресурсів.

Section: Management, Public Administration and Administration

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Вершигора Юрій Захарович
аспірант

Інститут адміністрування,
державного управління та професійного розвитку
Національний університет «Львівська політехніка»

Євроінтеграція дорожнього господарства України передбачає впровадження комплексу заходів, спрямованих на гармонізацію стандартів, поліпшення інфраструктури та підвищення ефективності управління дорожньою мережею. Основні заходи є наступними:

1. Стандартизація і гармонізація з європейськими нормами. Україна повинна адаптувати свої дорожні стандарти та правила до вимог Європейського союзу. Це охоплює такі аспекти, як технічні стандарти для будівництва та ремонту доріг, безпеки руху, екологічні норми і т.д.

2. Розвиток інфраструктури. Важливо інвестувати в будівництво та ремонт доріг, мостів, тунелів тощо. Це включає в себе реконструкцію і модернізацію існуючої інфраструктури, а також будівництво нових доріг з урахуванням європейських стандартів якості.

3. Підвищення якості послуг. Управління дорожньою мережею повинно бути ефективним та прозорим. Це включає в себе вдосконалення системи дорожньої безпеки, управління трафіком, обслуговування доріг, а також моніторинг та звітність.

4. Стимулювання інновацій та розвиток нових технологій. Інноваційні технології, такі як автоматизовані системи контролю руху, електромобілі, альтернативні матеріали для будівництва доріг, можуть допомогти підвищити ефективність дорожнього господарства та зменшити його негативний вплив на навколишнє середовище.

5. Міжнародне співробітництво та обмін досвідом. Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними партнерами, особливо з країнами Європейського союзу, для обміну досвідом та найкращими практиками у сфері дорожнього будівництва та управління.

Ці заходи є основою стратегії євроінтеграції дорожнього господарства України та спрямовані на покращення безпеки та комфорту руху на дорогах, збільшення ефективності транспортної системи та сприяння економічному розвитку країни.

Україна вже здійснила певні кроки у напрямку євроінтеграції дорожнього господарства, втілюючи деякі з вищезазначених, а саме:

1. Державним підприємством «Національний інститут розвитку інфраструктури» (НІРІ), як провідним закладом України у сфері нормотворення та стандартизації, розроблено сотні редакцій національних стандартів та державних будівельних норм, які перебувають на стадії затвердження, гармонізованих з європейськими, щодо різних аспектів дорожнього господарства, безпеки дорожнього руху, екологічності тощо [1].

2. Слід зазначити, що до військової агресії російської федерації проти України, Уряд активно здійснював будівництво та ремонт доріг за підтримки міжнародних фінансових установ і програм. Проєкт "Велике будівництво" спрямований на модернізацію і реконструкцію існуючих доріг та будівництво нових, за два роки існування дав наступний результат:

- вдалося оновити й побудувати понад 14 тис. км автомобільних доріг
- понад 40% основної мережі.
- відбудовано понад 600 мостів (разом з місцевою владою).

За два роки фінансування програми зросло в п'ять разів. Водночас вартість дорожніх робіт знизилася з 25 млн грн у 2019 році до 20,7 млн грн – у 2021-му завдяки конкуренції та обов'язковій експертизі всіх проєктів. Проєкт створив понад 200 тис. робочих місць, що було дуже важливим під час кризи, викликаній пандемією коронавірусу. Загалом, за оцінками експертів, "Велике будівництво" давало від 1,5% до 4% зростання ВВП України щороку [2].

3. Україна здійснює кроки для покращення управління дорожньою мережею, в тому числі за допомогою впровадження сучасних систем моніторингу руху та безпеки на дорогах. Станом на сьогодні в Україні діють:

- «Державна програма підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні»;
- проєкт технічної допомоги AASISTS 2 «Подальша підтримка імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та Національної транспортної стратегії в Україні»;
- проєкт технічної допомоги «Модернізація та підвищення безпеки мережі автомобільних доріг в Україні» [3].

4. Україна підтримує розвиток інновацій у сфері дорожнього будівництва, таких як використання нових матеріалів та технологій. До прикладу, створена «Платформа інновацій» - це розроблений командою ДП "НІРІ", перший в Україні, комунікаційний майданчик для прискорення впровадження інновацій в інфраструктурне будівництво, усунення консерватизму в проєктних рішеннях, зняття бар'єрів та перепон [4].

5. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами для обміну досвідом та експертизою у сфері дорожнього господарства. Так, спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку і Європейським інвестиційним банком завершено реалізацію 7 інфраструктурних проєктів з загальною вартістю 909,55 млн. євро, з них кредитних коштів –659,23 млн. євро; 4 проєкти знаходяться на стадії підготовки та реалізації загальною вартістю 2100,00 млн. євро, з них кредитних коштів – 1550,00 млн. євро [5]. Також, спільно з Міжнародним банком реконструкції і розвитку на стадії реалізації знаходяться

2 проекти загальною вартістю 1040 млн. дол. США, з них кредитних коштів – 850 млн. дол. США., та коштів державного бюджету – 190 [6].

Незважаючи на кроки, зроблені в напрямку євроінтеграції дорожнього господарства в Україні, існують наступні проблеми:

1. Корупція та недостатня прозорість. В Україні корупція залишається серйозною проблемою у сфері будівництва та управління дорожньою інфраструктурою. Недостатня прозорість в управлінні та розподілі фінансових ресурсів може призвести до недофінансування або неефективного використання коштів.

2. Недостатнє фінансування. Незважаючи на існуючі програми та проекти, недостатнє фінансування залишається серйозною перешкодою для розвитку дорожньої інфраструктури в Україні. Більшість проектів потребують значних інвестицій, яких часто не вистачає.

3. Повільний темп реформ. Хоча були прийняті рішення та впроваджені деякі заходи для гармонізації з європейськими стандартами, темп реформ у дорожній сфері залишається повільним. Бюрократичні процедури та недостатність політичної волі часто уповільнюють процеси змін.

4. Низька якість будівництва та ремонту доріг. Незважаючи на будівництво та ремонт, якість робіт залишається проблемою. Часто дороги відновлюються тимчасово і через короткий час вимагають нового ремонту через низьку якість матеріалів та технологій.

5. Відсутність комплексного підходу. Хоча існують окремі проекти та програми для розвитку дорожньої інфраструктури, недостатньо уваги приділяється комплексному підходу до розвитку та управління дорогами, включаючи питання безпеки, екології та інновацій.

Ці проблеми потребують серйозного вирішення для того, щоб українське дорожнє господарство могло досягти високих стандартів якості та ефективності, які вимагаються для євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. ДП «НІДІ». Перелік діючих нормативних документів станом на 10.08.2024. [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://nidi.org.ua/ua/perelik-dyiuchih-normativnih-dokumentiv> (10.08.2024)
2. Дзеркало тижня. Програма "Велике будівництво" згорнута, замість неї в країну зайдуть західні проекти: в ОП вже знають, як виглядатимуть міста України. [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/prohrama-velike-budivnitstvo-zhornuta-zamist-neji-v-krajinu-zajdut-zakhidni-projekti-v-op-vzhe-znajut-jak-vihljadatimut-mista-ukrajini.html> (20.08.2024)
3. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України . Програми з підвищення рівня безпеки на транспорті [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/programi-z-pidvishchennya-bezpeki-na-transporti.html> (10.09.2024)

4. ДП «НІДІ». Платформа інновацій. [Електронний ресурс] / - Режим доступу: https://nidi.org.ua/ua/platforma-innovaciy_B6 (10.09.2024)
5. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України . Програми з підвищення рівня безпеки на транспорті [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/infrastrukturni-proekti-z-ebrr-ta-eib.html>
6. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України . Програми з підвищення рівня безпеки на транспорті [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/infrastrukturni-proekti-z-mbrr.html> (10.09.2024)

THE SYSTEM OF COUNTERACTION TO THE LEGALIZATION OF INCOME OBTAINED THROUGH CRIMINAL MEANS

Zhykhor Bohdan

Student

Zhykhor Olena

Doctor of Economics, Professor,

Academician of the National Academy of Higher Education of Ukraine

Department of Hotel and Restaurant Business and Food Technologies

Educational and Scientific Institute of the Karazin Institute of International Relations

and Tourism Business

Karazin Kharkiv National University, Ukraine

The basis for building an effective regulatory policy system in Ukraine is the national system for combating the legalization of illegal income. The current absence of an effective state mechanism to prevent and combat the legalization (money laundering) of income obtained through criminal means, as well as the financing of terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction, is a pressing issue that needs to be addressed. The problem with the existing system for combating the legalization of criminal income is its imperfection due to the lack of a unified financial oversight authority to determine the legality of operations subject to financial monitoring.

The absence of a unified and well-founded methodology for state financial monitoring in Ukraine today is the reason for various dubious operations conducted by business entities.

Financial monitoring is a set of measures undertaken by financial monitoring entities in the area of prevention and counteraction, which includes conducting state financial monitoring and primary financial monitoring [1].

The State Financial Monitoring is the body authorized by Ukraine to perform the functions of a financial intelligence unit (FIU) and is the national center for receiving and analyzing: reports of suspicious transactions, other information related to money

laundering, predicate crimes, terrorism financing, and the proliferation of weapons of mass destruction [2].

The object of financial monitoring is actions related to assets involving the relevant participants in financial transactions that conduct them, provided there are risks of using these assets for the purpose of legalizing (laundering) proceeds obtained through criminal means or financing terrorism, as well as any information about such actions or events, assets, and their participants.

An effective tool for combating the legalization of illegally obtained income is state financial monitoring. The state mechanism for preventing and combating the legalization (laundering) of income derived from criminal activities, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction includes: regulatory and legal support, organizational support, administrative and financial-economic tools, and methods of counteraction.

The result of the functioning of the national financial monitoring system in Ukraine is the analysis of "suspicious" financial transactions, comparison with planned (regulatory) indicators, risk assessment of financial operations, and the identification of risky transactions to a specialized financial supervision authority. This also includes monitoring the execution (or cancellation) of financial transactions and maintaining a database of the business reputation of economic entities in Ukraine.

The current state mechanism in Ukraine for preventing and combating the legalization (laundering) of proceeds obtained through criminal activities, financing of terrorism, and financing the proliferation of weapons of mass destruction is based on a banking model for combating the laundering of proceeds and does not account for other methods of countering the legalization of illegally obtained income.

Main areas of change regarding the improvement of the state mechanism for preventing and combating the legalization (laundering) of criminally obtained income, terrorism financing, and the financing of weapons of mass destruction: taking into account the best international practices in state financial monitoring; active cooperation with relevant European and international state institutions.

The prospects for further scientific research are the development of measures regarding:

overcoming negative trends in the legalization (money laundering) of proceeds obtained through criminal activities, financing of terrorism, and financing the proliferation of weapons of mass destruction;

definition of national comprehensive and long-term strategies, programs, and plans for sustainable development of the national economic system under the condition of a transparent and actively effective regulatory policy system in Ukraine.

References

1. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. <https://www.nssmc.gov.ua/activity/nahliad-za-rynkom/finansovyj-monitorynh/>
2. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний сайт. <https://fiu.gov.ua/>

3. Фінансова безпека суб'єктів господарювання: підручник з грифом МОНУ авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор. К: УБС НБУ, 2014. 605 с.

ГРОМАДИ МИКОЛАЇВЩИНИ: ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПРОЄКТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Клочан В'ячеслав

д.е.н., професор

Голова Правління ГО «Агенція розвитку Південного регіону», Україна

Клочан Ірина

д.е.н., доцент

Університет Економіки в Бидгощі, Польща

Процес відновлення територіальних громад Миколаївської області після війни стикається з низкою викликів, таких як руйнування інфраструктури, відтік населення та значне зниження економічної активності. Одним із ключових інструментів, що дозволяє організовано і ефективно реагувати на ці виклики, є проєктний менеджмент.

Проєктний менеджмент надає чітку структуру для планування, реалізації та контролю процесів відбудови, що особливо актуально в умовах післявоєнної кризи. Він дозволяє ефективно залучати різні види ресурсів, починаючи від фінансових і закінчуючи людськими, забезпечуючи оптимальне використання кожного з них. Залучення проєктного підходу дозволяє створити чіткі рамки для кожного етапу реалізації проєктів, що включає визначення мети, встановлення часових рамок, розподіл ролей та відповідальностей.

Ключовим чинником успішної реалізації проєктів є активна участь місцевого населення у плануванні та виконанні проєктів. Залучення громади до процесу відновлення не лише сприяє більш глибокому розумінню місцевих потреб, але й підвищує рівень відповідальності та контролю за реалізацією проєктів. Це дозволяє уникнути конфліктів між учасниками процесу та забезпечити прозорість використання ресурсів. Участь громадян у прийнятті рішень також допомагає зміцнити соціальну згуртованість та відчуття власної відповідальності за майбутнє громади.

Вважаємо, що для громад Миколаївщини такий підхід стає вирішальним, адже після війни значна частина населення зазнала психологічних та економічних втрат. Участь у відбудовчих проєктах не лише надає можливість відновити інфраструктуру, але й сприяє психологічній реабілітації місцевих жителів, повертаючи їм почуття контролю над власним життям і можливість будувати нове майбутнє. Громадяни, залучені до процесу, краще розуміють пріоритети, беруть активну участь у вирішенні нагальних питань, а також сприяють розбудові соціального капіталу, що в довгостроковій перспективі стане основою для сталого розвитку громади.

Важливу роль у процесі відновлення громад Миколаївської області відіграє залучення міжнародної допомоги та інвестицій. Післявоєнне відновлення потребує значних фінансових ресурсів, а також технічної та експертної підтримки. Міжнародні організації, уряди інших країн та різні донорські програми стали основними джерелами фінансування для реалізації відновлювальних проєктів. Використання проєктного менеджменту у цьому контексті дозволяє забезпечити прозорість і підзвітність у використанні наданих ресурсів, що є критично важливим для підтримки довіри з боку донорів. Міжнародна допомога спрямовується на реконструкцію важливих об'єктів інфраструктури, таких як лікарні, школи, житлові будинки, які були зруйновані або пошкоджені під час військових дій. Особлива увага приділяється також відновленню енергетичних систем і транспортної інфраструктури, що є критичними для забезпечення нормального функціонування громад і відновлення економічної активності. Залучення міжнародної допомоги та інвестицій має також важливий соціальний ефект. Це не лише прискорює відновлення інфраструктури, але й створює нові робочі місця, забезпечує доступ до сучасних технологій та підвищує рівень професійної кваліфікації місцевих працівників.

Завдяки використанню інструментів проєктного менеджменту, можна налагодити ефективну координацію між різними учасниками процесу. Це дозволяє створювати чіткі плани дій, в яких визначені конкретні етапи робіт, відповідальні сторони та контрольні точки. Така структура забезпечує прозорість процесів і дозволяє уникати дублювання зусиль, що часто є проблемою у великих відновлювальних програмах. Спільна робота між громадами, державними установами та міжнародними партнерами також дозволяє вирішувати складні питання логістики, постачання ресурсів та забезпечення безпеки на етапах відновлення. Залучення громадян до цього процесу через механізми громадських консультацій та обговорень також забезпечує високий рівень соціальної прийнятності проєктів, що допомагає уникати конфліктів та сприяє їх успішному впровадженню.

Проєктний підхід дозволяє не лише відновлювати зруйновану інфраструктуру, але й створювати умови для довгострокового розвитку громад. Це включає модернізацію соціальних послуг, стимулювання економічної активності, залучення інвестицій та підвищення рівня професійної кваліфікації місцевих працівників. Крім того, проєктний менеджмент надає можливість оперативно реагувати на зміни в умовах відбудови, вносячи необхідні корективи та забезпечуючи стійкість процесів.

Досвід відновлення громад Миколаївщини через впровадження проєктного менеджменту може стати прикладом для інших регіонів України, які також потребуватимуть комплексного підходу до відновлення після війни. Залучення різних зацікавлених сторін, міжнародної підтримки та активної участі громади дозволяє досягти ефективних та сталих результатів, спрямованих на відновлення соціальної, економічної та інфраструктурної складових життя регіону.

Список використаних джерел

1. Верба В. А. (2006). Проектний менеджмент: основи професійних знань і вміння управління проектами. Київ: КНЕУ.
2. Мартиненко М. М. (2012). Управління проектами: підручник для ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури.
3. Ляшенко В. І. (2015). Стратегічне управління розвитком регіонів України: монографія. Київ: Інститут регіональних досліджень НАН України

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Миколайчук Ірина

к.е.н, доцент

ORCID ID: 0000-0001-7380-5000

Корчевський Денис

здобувач вищої освіти

Кафедра менеджменту

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Анотація. У статті розглядаються стратегії розвитку підприємств торгівлі в умовах розвитку цифрового суспільства, виклики та рішення у цифровому середовищі підприємств, перспективи їх розвитку та ключові тренди.

Ключові слова: стратегічний розвиток, підприємство торгівлі, цифрове суспільство, цифрове середовище підприємств

Введення. Диджиталізація послуг прискорює зростання економіки, зокрема, за рахунок нових технологій, які дозволяють подолати традиційні обмеження і розширюють можливості для бізнесу. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають ключовими інструментами для цього процесу, сприяючи збільшенню торгівлі як в межах країни, так і за її межами. Цифрові технології знижують витрати виробництва, сприяючи оптимізації операцій та зменшенню витрат на працю, що дозволяє компаніям збільшувати продуктивність та зміцнювати свою конкурентоспроможність, полегшують пошук постачальників та сприяють зниженню витрат на забезпечення входів, допомагають фірмам розширювати ринковий доступ та вдосконалювати стратегії взаємодії з клієнтами, сприяючи прийняттю обґрунтованих рішень на основі аналізу даних [2].

Ключовим напрямком інвестицій в розвиток бізнесу є цифрова трансформація бізнес-моделей і бізнес-стратегій – це автоматизація та кібербезпека. Стратегічним напрямом є моделювання ймовірного розвитку певних типів бізнес-структур, на які впливає цифрова трансформація [3].

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження є вивчення та аналіз особливостей підприємств торгівлі в умовах цифрового суспільства з метою

виявлення шляхів вдосконалення діяльності підприємств та забезпечення стратегії його розвитку.

Результати дослідження і їх обговорення. Понад 4 роки тому епідемія Covid-19 змінила уявлення про зв'язок між цифровізацією та декількома екологічними проблемами. Для світової економіки та культури епідемія перетворилася на катастрофічне лихо. Проте обмеження пересування та ініціативи щодо зменшення контакту між людьми значно покращили якість навколишнього середовища. Крім того, запобіжні заходи щодо пандемії, зокрема соціальна ізоляція та карантинні заходи, сприяли зростанню використання цифрових технологій. Однак нові електронні пристрої використовувалися для заміни існуючого обладнання вдома, збільшуючи електронні відходи. Це розглядається як прямі екологічні наслідки Covid-19 в умовах спустошення мейнфрейму. Переваги цифровізації, включаючи вирішення основних екологічних проблем, таких як тверді відходи, електронні відходи та сільськогосподарські відходи. Цифрові технології покращують біорізноманіття та якість навколишнього середовища, що є оптимістичним поглядом. Технології в цифровій торгівлі покращують ефективність урядової політики та погляди громадян шляхом візуалізації та розробки придатних для використання цифрових бізнес-моделей, які запобігають пошкодженню біорізноманіття [4].

Markets and Markets прогнозує, що розмір ринку цифрової трансформації зросте з \$594,4 млрд у 2022 році до \$3 144,9 мільярдів у 2026 році при загальних річних темпах зростання 19,1% [1]. Машинне навчання, штучний інтелект, роботизована автоматизація процесів (RPA), віртуальна та доповнена реальність, квантові обчислення, блокчейн, периферійні обчислення, Інтернет речі (IoT), 5G тощо – це деякі з найбільш широко використовуваних цифрових технологій. Впровадження такої цифрової трансформації допомагає організаціям подолати виклики, пов'язані із застарілими технологіями, неоптимальним клієнтським досвідом, недостатнім використанням даних, конкуренцією, неефективністю, відповідністю та безпекою. Він дає можливість компаніям процвітати в цифровому середовищі завдяки інноваціям, гнучкості та керованості прийняття рішень на основі даних.

У табл. 1 розглядаються можливі виклики та рішення у цифровому середовищі підприємств.

Незалежно від того, бізнес орієнтовано на цифровий ринок від початку заснування чи вже в процесі його розвитку в онлайн-просторі, або ж підприємство функціонує як маркетплейс, McKinsey вважає, що грамотні інвестиції в технології можуть сприяти таким результатам:

- триразове скорочення часу виходу на ринок для цифрових продуктів;
- подвоєння обсягу навичок, які здобудуть співробітники для підвищення конкурентоспроможності;
- зниження витрат на 20%, які можна буде спрямувати на подальші інвестиції.

Цифрова трансформація є важливим інструментом для подолання розриву між онлайн- і офлайн-каналами та оптимізації повного циклу ухвалення рішень клієнтами (E2E). Завдяки зростаючим обсягам оброблюваних даних, розширена аналітика дозволяє ритейлерам досягати більш глибокої персоналізації, тоді як технології загалом можуть не тільки урізноманітнити канали взаємодії, але й створити нові джерела прибутку.

Таблиця 1 – Виклики та рішення у цифровому середовищі підприємств

Виклик	Наслідки впровадження цифрової трансформації
Застарілі технології та технічна заборгованість	дозволяє оновити застарілі системи та ручні операції, оптимізувати процеси, що призводить до підвищення продуктивності та скорочення витрат.
Покращення клієнтського досвіду	дає можливість компаніям покращити взаємодію з клієнтами через персоналізовані пропозиції, зручні інтерфейси та підтримку в реальному часі, на кожному етапі взаємодії.
Прийняття рішень на основі даних	об'єднує інструменти та технології аналітики даних, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення на основі практичних ідей. За допомогою служб аналітики даних можна використовувати весь спектр даних, від Data Science до Big Data і машинного навчання та штучного інтелекту.
Ринкова конкуренція	дозволяє впроваджувати інновації, створювати нові бізнес-моделі та швидко реагувати на ринкові тенденції за допомогою технологій.
Ефективність роботи	оптимізує робочі процеси, автоматизує повторювані завдання та зменшує ручне втручання, підвищуючи ефективність роботи та зменшуючи помилки.
Відповідність нормативним вимогам	може допомогти забезпечити відповідність через автоматизовані процеси та безпечне керування даними. Наприклад, спрощений процес KYC за допомогою RPA може оптимізувати ефективність бізнесу.
Інновації та створення продуктів	сприяє формуванню інноваційного середовища, забезпечуючи інструменти й платформи для експериментування, створення прототипів і швидкого виведення нових продуктів на ринок
Проблеми з безпекою	може допомогти підприємствам покращити управління ризиками, автоматизувавши процеси їх оцінки та підвищивши ефективність стратегій захисту та уникнути загроз кібербезпеці, порушень в ланцюгах постачання. За прогнозом Gartner, до 2025 року 45% організацій у світі зазнають атак на цифрові ланцюги постачання, що втричі більше, ніж у 2021 році.
Підприємства охорони здоров'я	може покращити обслуговування пацієнтів, управління електронними медичними записами, телемедичні послуги та аналіз медичних даних, підвищити точність і швидкість діагностики та лікування.

*дані сформовано [5]

В табл. 2 наведено приклади декількох світових компаній, які вже впровадили цифрову трансформацію у свої бізнес-моделі – за критерієм «Дохід за останні 12 місяців».

Як показали дослідження, ключовими трендами цифрової трансформації в ритейлі є такі [6]:

1. Ухвалення рішень на основі даних: від інтуїції до керованих дій. Ритейлери все більше покладаються на аналітику даних для прийняття рішень, використовують оброблені дані для прогнозування продажів, оптимізації запасів та покращення клієнтського обслуговування, що дозволяє мінімізувати ризики та підвищити ефективність операцій.

Таблиця 2 – Приклади успішної реалізації цифрових рішень щодо трансформації в роздрібній торгівлі

Компанія та річний дохід	Вирішення
The Home Depot Inc., \$157,3 млрд. доходу	Аналіз даних є ключовим фактором успіху компанії таких функціональних сферах як прогнозування продажів, управління запасами та моніторинг показників ефективності. Компанія розпочала стратегічний перехід на хмарні технології, ретельно оцінюючи складнощі, пов'язані з міграцією великого корпоративного сховища та розробила платформу BigQuery від Google Cloud для створення хмарного сховища даних.
Walgreens Boots Alliance Inc., \$132,7 млрд доходу	Компанія створила інноваційний інструмент для роботи з фотографіями через API, що дозволив розробникам інтегрувати функції редагування, обміну та зберігання з можливістю друку фотографій у Walgreens. Ця стратегія принесла вигоду всім: клієнти отримали зручніший процес друку фотографій; розробники змогли отримувати дохід, а Walgreens успішно модернізувала свій фотобізнес, адаптуючись до змін у поведінці споживачів.
Target Corp., 108,7 млрд доларів США	Партнерство з Google Cloud підтримує цифрові ініціативи Target у сфері ритейлу та допомагає досягати нових вершин: 1800 магазинів, 100 млн. відвідувачів щомісяця, 350 тис. працівників: віддана команда, яка забезпечує високий рівень обслуговування. Target акцентує увагу на рішеннях Google Cloud, що враховують вплив на клієнтів, працівників і внутрішні IT-команди, що дозволяє створювати інноваційні магазини та логістичні системи без погіршення якості обслуговування: геолокаційні сервіси, управління запасами та рішення для електронної комерції, зручні функції на кшталт самовивозу та доставки замовлень прямо до автомобіля. Надійна інфраструктура на базі Google Cloud, включаючи Compute Engine, Kubernetes Engine та безсерверні технології забезпечує безперебійну роботу понад 5 400 програм цілодобово, що надає працівникам доступ до мобільних додатків, а розробникам – до сучасних інструментів для швидкої та ефективної роботи.

*дані сформовано [6]

2. Міграція в хмару: масштабування без зайвих витрат. Перехід на хмарні технології дозволяє компаніям масштабувати свої ресурси та послуги без значних капітальних витрат, оскільки забезпечує гнучкість, доступ до великих обсягів даних і швидкість обробки, необхідну для успішної роботи в умовах зростаючої конкуренції.

3. Зосередження на клієнтському досвіді. Компанії активно інвестують у створення безперебійного та персоналізованого клієнтського досвіду на всіх

етапах взаємодії, незалежно від каналу, а зручність і швидкість стають головними чинниками лояльності клієнтів.

4. Оснащення працівників технологіями допомагає підвищити їхню продуктивність і рівень обслуговування та дозволяє краще орієнтуватися в даних, швидше ухвалювати рішення та пропонувати клієнтам індивідуальні рішення.

Висновки. Цифровізація є важливою економічною функцією цифрових технологій, які постають як інструмент відновлення глобальної економіки. Просування технології обладнання та інтеграції інфраструктури розробляє екологічні продукти та усуває вразливість до клімату. Цифрова трансформація є ключовим фактором для сучасних організацій у всіх сферах, від бізнесу до охорони здоров'я. Вона дозволяє приймати обґрунтовані рішення на основі аналізу даних, забезпечує конкурентоспроможність шляхом інновацій та швидкої адаптації до ринкових умов, підвищує ефективність роботи за рахунок оптимізації процесів та забезпечує відповідність нормативним вимогам через автоматизацію та безпечне керування даними. У галузі охорони здоров'я цифрова трансформація забезпечує покращення обслуговування пацієнтів, управління медичними записами та діагностику за допомогою аналізу медичних даних та штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Digital Pathology Market. URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/digital-pathology-market-844.html>
2. Digital Trade for Development. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/dtd2023_e.pdf
3. Kravchuk, N., Mykolaichuk, I., Zaika, Y., Melnyk, T., Vocharova, N. The Impact of Digital Transformation on Business Models and Strategies of Enterprises: Analysis of Trends and Challenges. MANAGEMENT THEORY AND STUDIES FOR RURAL BUSINESS AND INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT, 2023. Volume 16. P.120-135. URL: http://www.pbr.co.in/2023/2023_month/November/11.pdf
4. Завідна, Л., Миколайчук, І., Намлієв, Ю. Реструктуризація бізнесу як стратегія адаптації підприємства до змін в умовах війни. Міжнародний міждисциплінарний науковий журнал «Експерт». 2024. Вип. 1. Вип. 3. С.5-28. DOI: <https://doi.org/10.62034/2815-5300/2024-v1-i3-001>
5. N-iX insights. Enterprise digital transformation: from legacy systems to innovation. URL: <https://www.n-ix.com/enterprise-digital-transformation/>
6. У світі після пандемії цифрова трансформація в роздрібній торгівлі все ще актуальна/ URL: <https://cloudfresh.com/ua/cloud-blog/tsyfrova-transformatsiya-v-rozdribniy-torhivli-trendy/>

CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT FOR THE FORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION GOALS

Movchaniuk Anastasiia

PhD in Economics, Associate Professor

Uman National University of Horticulture, Ukraine

Civil society is an essential element of democratic governance and plays a significant role in shaping public administration goals. Its involvement in decision-making processes helps ensure the effectiveness, transparency, and accountability of the government to the public. Particularly in the context of ongoing reforms and challenges in Ukraine, civil society acts as a key mechanism for interaction between the state and the community, contributing to the resolution of important social and political issues.

Peculiarities of the study of civil society is that with the change of the value paradigm in society, the spread of multiculturalism and the power of identity, the acquisition by society of the qualities of an information society, the formation of a knowledge economy, the expansion of the social functions of the state, the transformation of the state itself as the main institution of the political system, its forms, place and role in global society, the forms and mechanisms of interaction with the power structures of institutions of civil society and, in particular, individuals are also changing. Accordingly, these transformations also affected changes in approaches to consideration of civil society [1, 47-48].

The concept of civil society has many interpretations, but most researchers agree that it encompasses non-political spheres of social life. However, it takes on a political dimension when it is distinguished from the state. In this context, civil society can be understood as a community of active citizens and organizations that interact with the state, creating mature legal relations and fostering a high level of development in the economic, social, and political spheres.

It is important to note that civil society and the rule of law are closely interconnected. The rule of law provides the necessary conditions for the existence of civil society by granting legally protected rights that guarantee the freedom and security of civil society institutions. Without a legal framework, civil society would not be able to function fully. At the same time, the state requires legal restrictions to prevent excessive interference in the activities of civil society organizations.

The primary function of civil society is to create opportunities for citizens to actively participate in socially important processes. This is achieved through collaboration between state authorities, local governments, and the public. Such interaction is realized through public consultations, roundtable discussions, surveys, and the formation of civic coalitions.

Civil society plays a number of critical roles in public administration. It helps express the interests of citizens and promotes their self-organization, thus easing the state's ability to fulfill its responsibilities. Civil society institutions also act as guarantors of citizen rights and, in cases of conflict with the state, serve as a pillar of

support for society. Additionally, these institutions help organize and systematize protest movements, preventing them from becoming destructive, and they protect the interests of specific groups in conflicts with other groups [2, 3].

In the context of globalization and European integration, there is a growing need to increase the efficiency of public administration systems, as more complex social processes require higher levels of organization. However, excessive intervention by state or local authorities can trigger resistance from civil society, which may lead to social and political tensions, manifestations of separatism, and other forms of destructive behavior. The degree of these threats depends on the activity level of different segments of civil society and their ability to influence decision-making processes.

Thus, civil society, the rule of law, and the middle class are interrelated components of public administration that develop simultaneously in the transition from a totalitarian to a democratic regime. These categories represent different aspects of the overall transformation process, ensuring the development of democracy, the rule of law, and the strengthening of social institutions.

Civil society is a key participant in shaping public administration goals. Its role lies in ensuring active citizen participation in decision-making, overseeing government activities, and influencing the development of the rule of law. The joint efforts of citizens and state institutions contribute to the formation of an effective, transparent, and accountable governance system that meets the needs of society and ensures its resilience in the face of contemporary challenges.

References

1. Dzyuban, O. 2021, The role of civil society in shaping public administration. *Journal of Public Administration and Policy*, 2(3), 45-52.
2. Melnyk, M. 2022, Globalization and the Transformation of Civil Society: Challenges for Public Administration. *Journal of Law and Society*, 5, 66-73.
3. Latkovskiy, P. 2020, Public administration and its role in civil society. *Public administration under modern conditions: concept, features, challenges: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība «Baltija Publishing», 114-130.

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛОБАЛЬНОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Іваницький Ігор
аспірант

Кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Глобальна діджиталізація, як феномен, охоплює процеси інтеграції цифрових технологій у всі аспекти людської діяльності. Це явище має багатогранний вплив на економіку, соціальне життя, освіту та культуру. Метою дослідження було виявлення ключових аспектів глобальної діджиталізації, її впливу на різні сфери життя та виявлення основних викликів і можливостей, що виникають у цьому контексті.

Глобальна діджиталізація радикально змінює бізнес-пейзаж, впливаючи на всі аспекти підприємництва. Сучасні технології, такі як штучний інтелект (AI), великі дані (Big Data), Інтернет речей (IoT) та блокчейн, відкривають нові горизонти для компаній, надаючи їм можливість значно підвищити ефективність і зменшити витрати.

Штучний інтелект дозволяє автоматизувати складні процеси, що раніше вимагали значних людських ресурсів. Наприклад, алгоритми AI можуть аналізувати величезні обсяги даних для прогнозування ринкових трендів або оптимізації виробничих ліній. Це веде до зниження помилок і підвищення загальної продуктивності.

«Великі дані» забезпечують підприємствам можливість зібрати та проаналізувати величезні обсяги інформації, що допомагає у прийнятті обґрунтованих рішень. Компанії можуть відстежувати споживацькі вподобання, оптимізувати ланцюги постачання і налаштовувати маркетингові кампанії відповідно до реальних потреб та поведінки споживачів.

Інтернет речей (IoT) забезпечує інтеграцію різноманітних пристроїв, що дозволяє моніторити та управляти процесами в реальному часі. Наприклад, в роздрібній торгівлі IoT-пристрої можуть слідкувати за запасами на складах і автоматично замовляти нові товари, коли їх кількість зменшується до критичного рівня.

Блокчейн, у свою чергу, пропонує нові рішення для забезпечення прозорості та безпеки транзакцій. Завдяки дистрибутивній природі цієї технології, всі транзакції фіксуються в незмінному реєстрі, що суттєво знижує ризики шахрайства та підвищує довіру між сторонами.

Крім того, діджиталізація сприяє формуванню нових бізнес-моделей. Онлайн-платформи, такі як **Uber** і **Airbnb**, стали яскравим прикладом цієї трансформації. Вони демонструють, як цифрові платформи можуть замінити традиційні моделі бізнесу, забезпечуючи доступ до послуг і товарів з максимальною гнучкістю і зручністю.

Завдяки діджиталізації також відзначається стрімке зростання е-комерції, де покупки і послуги все частіше здійснюються через Інтернет. Це змінює не лише способи споживання, а й підходи до управління бізнесом, що призводить до нових можливостей для підприємців і нових викликів для традиційних ринків.

Діджиталізація має глибокий вплив на наше повсякденне життя, перетворюючи його з усіх боків. Найбільш помітним є впровадження смарт-пристроїв, таких як смартфони і розумні годинники. Ці технології стали невід'ємною частиною нашого щоденного побуту. Смартфони, наприклад, забезпечують нам не лише можливість комунікувати з друзями і родиною через дзвінки і повідомлення, але й доступ до безмежного світу інформації. Ми можемо перевіряти електронну пошту, користуватися соціальними мережами, бронювати квитки і навіть управляти фінансами – все це у кілька натискань. Розумні годинники доповнюють цей досвід, моніторячи наші фізичні показники, такі як пульс і рівень активності, що дозволяє нам краще стежити за власним здоров'ям.

Соціальні мережі відіграють не менше важливу роль у нашому повсякденному житті. Платформи на кшталт Facebook, Instagram та Twitter стали основними каналами для спілкування і обміну інформацією. Через них ми підтримуємо зв'язок з друзями, ділимося важливими подіями і отримуємо новини з усього світу. Ці платформи відкривають нові можливості для соціальної взаємодії, дозволяючи нам створювати нові знайомства і долучатися до різноманітних спільнот, які раніше були б недоступними.

Однак, з усіма цими перевагами приходять і нові виклики. Питання конфіденційності та безпеки даних стають дедалі актуальнішими. Ми часто ділимося особистою інформацією, що може бути використано не лише для маркетингових цілей, а й може потрапити в руки зловмисників. Відтак, важливо бути уважними до того, яку інформацію ми публікуємо і як ми захищаємо свої цифрові дані.

Таким чином, діджиталізація, безперечно, спрощує наше життя, роблячи його більш організованим і зв'язаним, але вона також ставить перед нами нові питання та виклики, які потребують обережного підходу.

Діджиталізація радикально трансформує сфери освіти і культури, надаючи нові можливості, але й породжуючи певні виклики.

Освіта переживає значливі зміни завдяки розширенню онлайн-платформ і ресурсів для самостійного навчання. Раніше обмежені географічними кордонами та доступом до фізичних бібліотек і навчальних закладів, сьогодні студенти мають можливість вивчати різноманітні предмети через Інтернет, з будь-якого місця світу. Платформи на кшталт Coursera, edX і Khan Academy пропонують курси від провідних університетів і експертів у різних галузях. Це створює умови для рівного доступу до освіти і дозволяє людям з віддалених або менш забезпечених регіонів здобувати знання, що раніше були недоступними.

Культурна сфера також зазнає суттєвих змін завдяки цифровим технологіям. Віртуальні музеї і онлайн-галереї, такі як Google Arts & Culture, дозволяють користувачам з усього світу досліджувати шедеври мистецтва і культурні пам'ятки без фізичної присутності. Стрімінгові платформи, як Netflix і Spotify, надають можливість переглядати фільми та слухати музику з різних куточків світу, що сприяє глобалізації культурного обміну.

Однак, з розвитком глобалізації, виникає і ризик зникнення локальних культурних традицій. Традиційні форми мистецтва і культурні особливості можуть поступово відходити на другий план, оскільки глобальний контент і тенденції набирають популярності. Це створює виклик для збереження культурної ідентичності та традицій у швидко змінюючому цифровому середовищі.

Отже, діджиталізація приносить значні переваги у сферу освіти і культури, роблячи їх більш доступними та різноманітними, проте також вимагає уваги до збереження культурних спадщин і традицій.

Діджиталізація, хоча й приносить безліч переваг, також стикається з кількома суттєвими викликами, які потребують уваги та вирішення.

Кібербезпека є одним з найбільших викликів. Зокрема, зростання кількості цифрових транзакцій і зберігання даних в Інтернеті створює численні

можливості для кіберзлочинців. Хакерські атаки, фішингові спроби та інші форми кіберзлочинності стають дедалі більш поширеними. Наприклад, атаки на фінансові установи можуть призвести до значних фінансових втрат для як окремих осіб, так і для компаній. Для боротьби з цими загрозами необхідні нові технологічні рішення, такі як розвинені системи захисту від вірусів, багатofакторна автентифікація і постійний моніторинг мережевих активностей.

Ще одним важливим питанням є цифровий розрив. Не всі регіони світу мають однаковий доступ до цифрових технологій і Інтернету. Це створює соціальні та економічні бар'єри, де частина населення залишається поза межами цифрових переваг. Наприклад, в деяких віддалених або менш розвинутих країнах доступ до сучасних технологій та Інтернету може бути обмеженим, що ускладнює можливість для освіти та економічного розвитку. Для подолання цього розриву необхідні як державні, так і міжнародні ініціативи, спрямовані на розширення доступу до технологій і забезпечення інфраструктури для віддалених і менш забезпечених регіонів.

Конфіденційність даних також є значною проблемою. Зростання обсягу даних, які збираються і аналізуються, піднімає питання про те, як забезпечити захист особистої інформації. Зокрема, великі дані та алгоритми моніторингу поведінки користувачів можуть використовуватися для створення профілів споживачів або для маніпуляцій. Це викликає побоювання щодо можливого зловживання даними і порушення приватності. Для забезпечення конфіденційності важливо впроваджувати політики захисту даних і забезпечувати прозорість у питаннях, як і для яких цілей збираються дані.

Таким чином, хоча діджиталізація несе величезні можливості для розвитку і прогресу, вона також ставить перед нами ряд важливих викликів, які потребують ретельного вирішення для забезпечення безпеки, доступності і захисту прав користувачів.

Глобальна діджиталізація є потужним драйвером змін у сучасному світі. Вона приносить численні переваги, такі як підвищення ефективності в бізнесі, полегшення повсякденного життя та розширення доступу до освіти і культурних ресурсів. Проте, необхідно приділяти увагу викликам, таким як безпека даних і цифровий розрив, для забезпечення збалансованого і безпечного розвитку цієї глобальної тенденції.

Список використаних джерел

1. Мехович, С., Кузьминський, К., & Галяпа, В. 2024. Глобальна діджиталізація як фактор розвитку міжгалузевих зв'язків виробничих підприємств: питання методології. Загальнодержавний науково-виробничий та інформаційний журнал «Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит», (7 (197)), 139-154.
2. Варламова, М. Л., & Дем'янова, Ю. О. 2020. Основні тенденції діджиталізації у глобальному вимірі. Галицький економічний вісник, 63(2), 251-260.
3. Череп, А., Воронкова, В., & Череп, О. 2023. Вплив глобальних трендів діджиталізації на сучасний економічний розвиток: нові можливості та виклики. *Humanities Studies*, (17 (94)), 200-208.

Section: Marketing and Advertising

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОПИТУ НА НАСІННЯ ГАРБУЗІВ ТА ПРОДУКТИ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ

Авраменко Роман

аспірант

Кафедри маркетингу та
міжнародної торгівлі

Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Насіння гарбузів для нашої держави – стратегічна ринкова продукція та є серйозним джерелом грошових надходжень. Згідно з науковими дослідженнями, реальні обсяги насіння гарбузів можуть бути набагато вищими за умови стабілізації землекористування та впровадження інтенсивних технологій.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: порівняльного аналізу – для зіставлення даних, визначення зміни показників ринку в часі та просторі; абстрактно-логічний – з метою формування припущень, гіпотез, а також висновків і узагальнень; аналізу та синтезу – при оцінюванні стану об'єкту дослідження та обґрунтуванні пропозицій щодо його покращення і забезпечення повноцінного розвитку надалі.

Для успішного функціонування ринку необхідно, щоб усі елементи ринкового механізму перебували у тісному взаємозв'язку та взаємодії. Найголовнішими елементами функціонування ринкового механізму є попит та пропозиція. Крім того, вони є рушійною силою ринкової економіки та завдяки їм визначається кількість вироблених товарів, поведінка покупців, а також ціна, за якою продають товар. За словами професора Гарвардського університету Н. Грегорі Менкью, економікою правлять два типи законів: попиту та пропозиції та закони, які встановлює уряд [1]. П. Самуельсон писав: «Сільське господарство, – це сфера важливих проблем... Ніхто, мабуть, не зможе зрозуміти головних аспектів у цій галузі, не розібравшись спочатку в основних економічних поняттях пропозиції та попиту» [2]. У роботах К.Маркса попит визначається як пред'явлена ринком потреба у товарах [3]. Відповідно до формулювань І.Пурігі, попит – це представлена ринком платоспроможної потреби на товари, форма прояви потреб суспільства на товарах [4].

Як і в інших сферах економіки, ринкові відносини щодо насіння гарбузів та продуктів його переробки підлягають науково-обґрунтованому управлінню через такі важелі, як ціна, податок, фінанси, кредит тощо. Таким чином, попит та пропозиція – це дві специфічні категорії, які ілюструють взаємодію виробництва та споживання в умовах ринкової економіки.

Останніми роками попит на насіння та олію гарбузів значно виріс як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Гарбузове насіння та олія з нього стали предметом експорту в багатьох країнах світу. Найбільшим виробником цієї продукції в Європі є Австрія [5]. Вона щорічно виробляє та експортує 1,5 млн літрів гарбузової олії, в основному в Німеччину, США, Японію, і кожен рік її виробництво збільшується на 15–20%.

Еталоном гарбузової олії вважають продукцію, вироблену у федеральній землі Штирія (Австрія) та в історичних областях Прекмур'я і Нижня Штирія (Словенія). Здавна гарбузова олія вважається чорним золотом із двох причин: за кольором і консистенцією вона схожа на нафту і коштує дорого. Раніше за маленьку її пляшку платили приблизно стільки, скільки за золоту обручку, а саму олію закладали в банківських установах як фінансову гарантію платіжної спроможності. Нині, до речі, літр олії з гарбузового насіння коштує щонайменше 650–750 гривень.

В Україні за останні роки обсяги посівів під гарбузом, що вирощується на насіння, також значно зросли, загальна посівна площа його сягає понад 25 тис. га. Найбільше гарбузів вирощується в Донецькій, Дніпропетровській, Полтавській, Одеській, Харківській, Запорізькій і Київській областях. Основні напрями експорту гарбузового насіння – Європа й країни Середнього Сходу.

До речі зазначити, що фактично агробізнесом із вирощування гарбузів на насіння здебільшого займаються в господарствах населення, де основну їх частину – м'якуш використовують також для годівлі тварин. Однак за останні роки ним зацікавилися також окремі фермерські господарства і сільськогосподарські підприємства, які почали використовувати спеціалізовані для цього сорти.

Чи легко зробити бізнес на гарбузах, і що для цього потрібно? За словами маркетолога ТОВ «Енза Заден Україна» Григорія Швеця, тривалий час ринок насіння гарбуза був досить стабільним і зазнав суттєвого зниження в сезоні 2021/22, оскільки значна частина території, на якій вирощувались гарбузи, була окупована, або там велись бойові дії. Однак у 2023 році на тлі дефіциту продукції фермери збільшили насадження гарбузів і за посівними площами вийшли майже на сезон 2020/21.

Перший свій урожай гарбузів на Житомирщині збирає одноосібник Олег Пивовар. Він посадив у перший рік 2,5 га, але розчарувався в культурі.

На його думку, з огляду на подорожчання оранки, палива тощо ціна на насіння гарбуза має бути хоча б 100 грн/кг. Звісно, є закупник, які пропонують гарну ціну. Вінниця, наприклад, приймає по 75-78 грн/кг, але вони беруть від обсягу. Він має бути хоча б 2-3 т, а щоб отримати 3 т, потрібно посадити 4–5 га. Якщо говорити про перероблення, зазначає Олег, то тут варто обирати голонасінний гарбуз, зважаючи на його врожайність. У Житомирській області такий гарбуз вирощує один агрохолдинг, у них там і врожайність 700 кг/га. Але не слід забувати, що в них є своя технологія вирощування, техніка, агроном. Агрохолдинг має більше можливостей, ніж у звичайних одноосібників. Якщо

самому взятись за вирощування такого гарбуза, то, можливо, 400-500 кг/га буде, але я його не садив, не пробував [7].

Повчальним прикладом вирощування гарбузів може слугувати досвід сімейного фермерського господарства Наталії Чуб із села Запілля Любомльської громади, що на Волині, яка вже кілька років спеціалізується на вирощуванні гарбузів. Вивчивши попит на насіння гарбузів та ознайомившись із ринковою кон'юнктурою на ринку гарбузів, сім'я вирішила розширити землеволодіння. Наталя Чуб розповіла: "Думка вийти зі своїх городів на ширші простори визрівала давно. А наважилися зареєструватися як юридична особа три роки тому". Нині сімейне фермерське господарство Наталії Чуб обробляє 40 гектарів. Мають власний трактор, якого чоловік Наталії модернізував, оснастивши агрегатом для збирання насіння гарбуза. Чоловік також власноруч виготовив обладнання для просушування зібраного врожаю.

Родина застосовує сівозміну, щоб не виснажувати землю. Окрім гарбузів, фермери вирощують зернові.

За час ведення сімейного бізнесу, вдавалися до різних експериментів. Свого часу вирощували розторопшу – лікарську рослину, що використовується для лікування печінки. Однак, попит на неї не стабільний. Тож, не знайшовши замовників, фермери змушені були просто переорати посів.

«Розрахувати собівартість свіжого насіння гарбуза все ще складно, – говорить Наталя, – Я не впевнена, скільки кілограмів насіння я зберу в сезоні». З одного боку, сімейна ферма намагається виробити якнайбільше продукції, щоб утримувати низьку собівартість, з іншого боку, – повинна знайти достатньо каналів збуту. Просування насіння гарбуза на ринок, вважає керівник сімейного фермерського господарства, є великим викликом [6].

Світовий та вітчизняний ринок насіння гарбузів та продуктів його переробки в останні роки має тенденцію переходу від нішової позиції до ринкової конкуренції, як наслідок – збільшується кількість фірм та організацій на ринку насіння гарбузів; підвищуються вимоги щодо стандартизації продуктів його переробки; на ринку зростає попит на насіння голонасінних сортів, виведених методами генної інженерії та біотехнології; проте, вступ нових виробників у систему насінництва гарбузів з кожним роком ускладнюється у зв'язку з економічними та законодавчими обмеженнями, послаблюється роль ціни, дедалі ширше розвиваються творчі методи нецінової конкуренції. Як свідчить досвід, попит та ціни на насіння гарбузів та на продукти його переробки можуть бути високими та завдяки рекламі.

Саме тому процес формування ринку насіння та олії гарбузів слід розглядати як складну інтегровану категорію, із функціональними особливостями щодо виробництва, розподілу, обміну та просування продуктів до кінцевого споживача.

Список використаних джерел

1. Мэнкью Н.Г. Принципы экономики. 1999. С.150.
2. Самуэльсон П. Экономика. Прогресс, 1964. С.473.

3. Маркс К. и Энгельс Ф., соч., 2 изд., Т.25, ч.1. С.369.
4. Пуріга І. П. Наукові підходи до сутності поняття «попит». Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2014. Вип. 5. С. 95-98.
5. Kiendler A. Der (steirische) Ölkürbis / A. Kiendler // Fortschr. Landwirt. 1997. № 8. С. 12-13.
6. Своя ніша: олійний гарбуз – все краще всередині. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/cvoa-nisa-olijnij-garbuz-vse-krase-vseredini>.
7. Бізнес на гарбузовому насінні: розраховуємо інвестиції. URL: <https://www.growhow.in.ua/biznes-na-garbuzovomu-nasinni-rozrahovuyemo-investytsiyi/>.

Section: Medicine

THE ROLE OF THYROID HORMONES IN THE FORMATION MECHANISMS OF MOTOR-SECRETORY DISORDERS IN PATIENTS WITH GASTROESOPHAGEAL REFLUX DISEASE WITH CONCOMITANT AUTOIMMUNE THYROIDITIS

Dvoiashkina Juliia

Ph.D., Assistant professor

Yakovenko Olena

Ph.D., Assistant professor

Novokhatnia Alina

Ph.D., Assistant professor

Yarantseva Natalia

Ph.D., Assistant

Kharkiv National Medical University, Ukraine

At the moment the questions of how and how much thyroid hormones affect the lower esophageal sphincter state, as well as their role in mechanisms of motor-secretory function of the esophagus and stomach in GERD, remain insufficiently studied, and that led to this study.

Purpose: to study the role of thyroid hormones in the mechanisms of formation of motor-secretory disorders with the comorbid course of GERD and AIT.

Materials and methods. For the study two groups of patients have been taken. The first group consisted of 25 patients suffering from isolated GERD - 15 women and 10 men aged 18 to 25 years. The second group included 23 patients suffering from GERD in combination with AIT - 12 women and 11 men aged 19 to 25 years. The control group consisted of 15 practically healthy persons of the same age and sex.

All patients underwent a comprehensive examination according to the protocols for diagnosis and treatment of GERD (No. 943 dated October 31, 13) and AIT. Also all patients had an ultrasound examination of the motor-evacuation function of the esophagus and stomach with water loading. Intragastric method of pH-metry was performed to evaluate the secretory function of the stomach. The functional activity of the thyroid gland was determined by the ELISA method of the thyroid hormone level (TTG, T4 free, T3) and the presence of antibodies to thyroid peroxidase.

Results. It was found that in patients with GERD with concomitant AIT on the background of hyperthyroidism, there was a significant increase in the indices of gastric juice aggression with a simultaneous decrease in the parameters of alkalizing function antrum compared with patients with isolated GERD. While the picture of AIT on the background of hypothyroidism was inversely proportional. It is also shown that in patients with GERD with concomitant AIT on the background of

hyperthyroidism, the hypertension of the stomach wall was noted, while in AIT on the background of hypofunction was noted a decrease in the tone of the stomach and lower esophageal sphincter. Simultaneously between the indicators on the one hand, secretory and motor-evacuation function of the gastrointestinal tract, clinical features of the disease, and, on the other hand, features of the level of hormones of the thyroid gland revealed a clear correlation, indicating the role of thyroid hormones in GERD the pathogenesis.

Conclusions:

1. It has been established that in patients with GERD with concomitant AIT, whom thyroid hyperfunction was diagnosed, an increase in the acidity of gastric juice was significantly more frequent with a moderate decrease in the alkalizing function of antrum and gastric hypertension compared with patients with isolated GERD and with a decrease in thyroid function, on the contrary, there was a decrease in acidity and a significant decrease in the alkalizing function of the antrum and the tone of the stomach, as well as the tone of the lower esophageal sphincter;

2. Clear correlation has been defined between the indicators of motor-secretory function, clinical course, the presence of comorbid pathology, and the level of thyroid hormones, indicating the role of thyroid hormones in the formation of motor-secretory disorders in GERD.

Key words: gastroesophageal reflux disease, autoimmune thyroiditis, thyroid hormones, motor-secretory function of the stomach, lower esophageal sphincter.

References

1. Akhmedov V.A. Innovative technologies in modern conservative therapy of patients with gastroesophageal reflux disease // The attending physician. - 2017. - № 8. (in Rus)
2. Baranov IV, Maykova T.V. Endoscopic characteristics of the esophagus, stomach and duodenum in patients with gastroesophageal reflux disease in combination with primary hypothyroidism // Newspaper "Medicine and Pharmacy" gastroenterology (337) 2010 (thematic number) (in Rus)
3. DOI: 10.22416/1382-4376-2017-27-4-75-95 (in Rus)
4. Chen J, Brady P. Gastroesophageal Reflux Disease: Pathophysiology, Diagnosis, and Treatment. Gastroenterology Nursing. 2019 Jan/Feb;42(1):20-28. Doi: 10.1097/SGA.0000000000000359.
5. Oparin A.A. Algorithms and criteria of ultrasound diagnosis in the clinic of internal diseases: a textbook / A.A. Oparin, A.G. Oparin, I.P. Korenovsky, N.V. Lavrova; Ed. A.A. Oparin. - X .: Fact. 2012. - 80 p. (in Rus)
6. Synelnik V., Oparin A. Evaluation of quality indicators of life as a criterion of the efficiency of treatment for liquidators of the accident at chernobyl aerosphorus, patients with hypertension disease comorbid with gastroesophageal reflux disease// Georgian Medical News. - 2017. - №4 (265). - 54-60.pp
7. Solodyenova M.E., Luzina E.V., Suvorova T.V. Function of thyroid gland in patients with gastroesophageal reflux disease// Dal'nevostochnyi meditsinskii zhurnal. - 2008. - 21-24pp. (in Rus)

8. Fediv OI "Approaches to antisecretory therapy of GERD in the practice of a family doctor" Health of Ukraine № 6 (355) - March 2015, p. 47-48. (in Ukr) Jarosz, M., Taraszewska, A. Risk factors for gastroesophageal reflux disease: the role of diet / M. Jarosz, A. Taraszewska // Prz. Gastroenterol. – 2014. – Vol. 9, № 5. – P. 297–301.
9. Zachariah RA, Goo T, Lee RH. Mechanism and Pathophysiology of Gastroesophageal Reflux Disease. Gastrointest Endosc Clin N Am. 2020 Apr;30(2):209-226. Doi: 10.1016/j.giec.2019.12.001.
10. Oparin A., Beziazychna N. Implementation mechanisms of psychosomatic disorders in gastroesophageal reflux disease with concomitant chronic obstructive pulmonary disease // Medica Jadertina. - 2016. - №46 (3-4). - С. 125-132.
11. Oparin A., Kornienko D. Formaion process of motor-evacuatory disorders in patient with gastroesophageal reflux disease concomitat obesity // Gastronterology and hepatology. - 2017. - №71(2). - С. 145-149.

РЕНТГЕНОГРАММЕТРИЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ПЕРЕБІГУ ГОСТРОГО АБСЦЕСУ ЛЕГЕНЬ У ДОРОСЛИХ

Чурилін Руслан

канд.мед.н., доцент

Кафедра рентгенології та радіології

Харківський національний медичний університет МОЗ України

Коломійченко Юрій

канд.мед.н., доцент

Кафедра рентгенології та радіології

Харківський національний медичний університет МОЗ України

Ковальова Олександра

лікар-рентгенолог, завідувач рентгенологічним відділенням

Комунальне некомерційне підприємство

«Міська клінічна лікарня №13» Харківської міської ради

Гострий абсцес легень відноситься до важких захворювань, визначення якості перебігу якого має як загальномедичне, так і економічне значення. У літературі відсутня методика об'єктивного визначення з допомогою рентгенологічного дослідження прогнозування якості перебігу гострого абсцесу легень. Відомо, що вираженість перифокального запалення та динаміка змін обсягу порожнини абсцесу є показниками якості лікування. Лікарі-рентгенологи практичної охорони здоров'я оцінку якості перебігу абсцесу проводять візуально, вона дуже суб'єктивна і далеко не завжди відображає справжнє становище перебігу хвороби.

Мета роботи. За даними рентгенологічного дослідження об'єктивізувати якість перебігу гострого абсцесу легень у дорослих.

Матеріали і методи. Нами були вивчені дані променевих методів дослідження органів грудної клітки (ОГК) 312 хворих на гнійно-деструктивні захворювання легень від 18 до 87 років. Рентгенологічні дослідження проводились в Комунальному некомерційному підприємстві «Міській клінічній лікарні № 13» Харківської міської Ради (Пульмонологічному центрі м. Харкова). Виконувались рентгенографія в прямій і бічній проєкціях, рентгеноскопія, 124 хворим зроблена комп'ютерна томографія (КТ) ОГК. Діагноз підтверджувався клініко-лабораторним обстеженням та динамічним спостереженням за хворими. Термін динамічного спостереження залежав від гостроти перебігу і коливався в межах від 1-3 тижнів до 3-6 місяців і більше.

За допомогою рентгенограмметричних вимірів і розрахунків ми визначали об'єм порожнини абсцесу, товщину зони запальної інфільтрації. Ступінь рентгенограмметричної оцінки перебігу встановлюється в такий спосіб. Через центр порожнини абсцесу проводять лінію, яка є діаметром, її ділять на 2 та отримують величину R, цифрове значення якої вставляють у формулу для визначення об'єму порожнини абсцесу. Потім проводиться вимірювання товщини стінки абсцесу та перифокального шару в 4 місцях – А, Б, В та Г. Сума отриманих цифр за формулою ділиться на 4 та розраховується середня товщина стінки: $T = 0,25 \times (A + B + V + G)$. При позитивному перебігу гострого абсцесу легень товщина перифокального шару запалення має зменшуватися. Для цього, через 10-14 днів проводять контрольну рентгенограму ОГК, обчислюють за наведеною вище методикою середню величину товщини шару і отримані дані обчислюють за формулою: $K = (T_2 : T_1) \times 100\%$. Отриманий **Патент №63488, зареєстрований 10.10.2011 р. Бюл. № 19., "Спосіб рентгенограмметричної оцінки якості перебігу гострого абсцесу легень":**

I ступень – позитивний перебіг, при якому об'єм порожнини абсцесу та сумарна товщина шару запальної інфільтрації зменшуються до 50 % від первинного об'єму абсцесу після лікування через 10-14 днів;

II ступень – задовільний перебіг, при якому об'єм порожнини абсцесу і сумарна товщина шару запальної інфільтрації зменшуються до 75 % після лікування через 10-14 днів від розмірів при первинному дослідженні;

III ступень – уповільнений перебіг, при якому об'єм порожнини абсцесу та сумарна товщина шару запальної інфільтрації зменшуються до 90 % через 10-14 днів від розмірів при первинному дослідженні.

При негативній динаміці розміри об'єму порожнини абсцесу не змінюються або, навіть, наростають. Ширина сумарного шару запальної інфільтрації або майже не змінюється, або збільшується.

Результати. При вивченні та аналізі даних, отриманих в результаті рентгенологічних та комп'ютерно-томографічних досліджень ОГК, встановлена правобічна локалізація абсцесів у 47,4% (148 хворих), лівобічна у 43,3% (135 хворих), двостороння у 9,3% (29 хворих). Абсцеси частіше локалізувалися у верхній частці правої легені. Встановлено ускладнений перебіг гострого абсцесу легень у 153 хворих (49%). Абсцеси ускладнювалися розвитком

плевритів, емпієми плеври, піопневмотораксів, гангренни, легенево-плевральних нориць, сегментарних ателектазів, тромбоемболії легеневої артерії та ін.

Проведені нами дослідження показали, що об'єм абсцесу може поширюватися на сегмент, частку, кілька часток легені. Ступінь вираженості перифокального запалення може бути різною: від декількох мм до 4-5 см і більше. Якість перебігу абсцесу визначалася у відсотковому відношенні зменшення об'єму порожнини абсцесу після лікування від початкового його об'єму, а також зменшення ширини запального шару запалення навколо порожнини і самої стінки абсцесу.

Нами проведені динамічні рентгенологічні спостереження за 306 хворими на гострі абсцеси легень. Вивчення результатів за запропонованою методикою визначення якості перебігу абсцесів дозволило встановити I ст. або позитивний характер перебігу гострих абсцесів легень у 114 (37,3%) хворих; II ст. або задовільний перебіг у 125 хворих (40,9%); III ст. або затяжний перебіг у 49 хворих (16%). Негативна динаміка спостерігалася у 18 хворих (5,9%). Достовірно частіше негативна динаміка та затяжний перебіг спостерігалися у хворих на цукровий діабет та у осіб зі зниженим імунітетом, у тому числі ВІЛ-інфікованих.

Тяжкий перебіг абсцесу слід передбачити у хворих на хронічні обструктивні захворювання легень, коли наявність ендо- або панбронхіту не дає можливості відтоку гною в результаті порушення прохідності дренажних бронхів і погіршує вентиляцію легень. Істотно впливають на перебіг і плевральні зрощення в зоні ураження.

При прогнозуванні необхідно враховувати вік хворих, імунологічний стан організму, наявність позалегенових захворювань. Тяжкий перебіг хвороби слід чекати при множинних абсцесах. Особлива увага має бути звернена на пневмофіброз в навколишній тканині, який сприяє створенню своєрідного хибного кола: пневмофіброз веде до порушення трофіки легеневої тканини, яка погіршує перебіг хвороби і приводить до безперервного запального процесу, який також є однією з причин розвитку і поширеності деструктивних змін.

Висновок. Запропонований спосіб оцінки якості перебігу гострого абсцесу легень за рентгенологічними даними, в якому за рахунок зміни досліджуваних параметрів (об'єму порожнини абсцесу і товщини шару перифокального запалення в динаміці) досягається визначення чітких конкретних математичних ознак, які дозволяють визначити позитивні три ступеня або негативні тенденції перебігу абсцесу. Визначення ступеня якості перебігу гострих абсцесів легень дозволить коригувати терапію таким хворим, сприяючи якнайшвидшому їх одужанню.

НОВІТНЯ МЕТОДОЛОГІЯ ЛІКУВАННЯ ГЕПАТИТУ В ТА ЗАПОБІГАННЯ ГЕПАТОЦЕЛЮЛЯРНОЇ КАРЦИНОМИ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Сузанська Аліна Валеріївна

здобувач вищої освіти

Давиденко Оксана Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук

Буковинський державний медичний університет

М.Чернівці Україна

Анотація: Вірусний гепатит В (ВГВ, HBV– інфекція) одна з найбільш поширених патологій у всьому світі. У світі щороку вірусом гепатиту В інфікується більше 250 млн. людей. Більше 2 млрд. людей інфіковані HBV чи мають ознаки перенесеної хвороби. 5% чи більше 400 млн. чоловік є носіями HBV (хронічний вірусний ГВ). Щороку від гепатиту В чи його наслідків помирає 2 млн. людей. HBV – відноситься до групи (Hepadnavirus) і уражає, як правило, клітини печінки. Вірус існує у 3-х типах, два неповноцінні і один повноцінний: Хронічний гепатит В може розмножуватися у високих рівнях і спричиняти безсимптомне захворювання або серйозне ураження печінки, прогресуючий фіброз печінки, цироз та гепатоцелюлярну карциному. У цій статті ми обговоримо імунопатогенез гепатиту В і вивчимо деякі нові методи лікування цієї хвороби.

Ключові слова: гепатит В, гепатоцелюлярна карцинома, нуклеозиди, цироз, хіміотерапія, антиген, клітинна відповідь.

Вірус гепатиту В, як правило, викликає самообмеження захворювання у дорослих, причому контроль над вірусом в основному опосередковується адаптивними імунними реакціями. Навпаки, більше 90% випадків перинатальних інфекцій прогресують до хронічних. Мало відомо про ієрархічний внесок причинно-наслідкових шляхів у хронічне захворювання та імунний патогенез. [1] Постійна реплікація вірусу не може бути стримана виснаженими та дефектними HBV-специфічними CD4 і CD8 Т-клітинними відповідями, що є результатом виснаження високих доз антигену та толерантності до печінкових шляхів, включаючи інгібіторні контрольні точки, регуляторні клітини та метаболічну дисфункцію, спричинені разом. Терапія виснаження В-клітин ритуксимабом підкреслює внесок В-клітин пам'яті в контроль HBV; дисфункціональні HBsAg-специфічні В-клітини не здатні адекватно виробляти антитіла проти HBsAg. [2]

HBsAg-позитивна інфекція зустрічається переважно у молодих людей. Майже нормальні рівні амінотрансфераз, незважаючи на високі рівні вірусемії ($>7 \log_{10}$ МО на мілілітр), відображають нецитопатичний характер HBV. Відсутність запалення в цій фазі вважається показником імунологічної толерантності. Спостереження, що підлітки мають деякі функціональні HBV-

специфічні Т-клітини, є доказом проти центральної толерантності. Помітні інтегранти HBV і клональна експансія гепатоцитів свідчать про прогресуюче захворювання. [3]

HBeAg-позитивне захворювання характеризується підвищеними рівнями ДНК HBV (зазвичай від 5 до 7 $\log_{10}$ МО на мілілітр) і аномальними рівнями амінотрансфераз, які погіршуються та призводять до некротичного запалення та фіброзу печінки. Спонтанна сероконверсія HBeAg відбувається приблизно в 15% випадків щороку. Залежно від часу конверсія в HBeAg-негативну, неактивну інфекцію знижує ризик прогресування, але хвороба вимагає тривалого спостереження. [4] І навпаки, сероконверсія HBeAg може свідчити про реверсію HBeAg-негативного захворювання з мутаціями в прекоровому або базальному коровому промоторі, які знижують регуляцію HBeAg, незважаючи на продовжену реплікацію HBV. Рівні HBsAg можуть залишатися високими (>1000 МО/мл), що відображає експресію переважно з інтегрованого генома HBV. Спонтанний кліренс HBsAg у сироватці пов'язаний із покращенням клінічних результатів, але зустрічається нечасто (приблизно від 1% до 2% випадків на рік). [5]

Річна захворюваність гепатоцелюлярною карциномою є низькою серед пацієнтів без цирозу, але підвищується до 10% серед пацієнтів з цирозом. Хоча існує лінійна залежність між рівнями ДНК HBV та ризиками цирозу печінки та гепатоцелюлярної карциноми серед HBeAg-негативних пацієнтів, серед HBeAg-позитивних пацієнтів безпосередній ризик нижчий для тих, у кого рівень ДНК HBV перевищує 8 $\log_{10}$ МО на мілілітр, ніж для тих, у кого рівень ДНК HBV становить від 5 до 7 $\log_{10}$ МО на мілілітр. У HBeAg-позитивних пацієнтів з активною формою захворювання інфекція, ймовірно, переходить від низького запального стану до високого реплікативного стану до іншого імунологічного фенотипу та фази. Перехід характеризується зниженням рівня ДНК HBV і збільшенням некрозапальних ушкоджень, що призводить до збільшення обороту гепатоцитів (і до поступового виділення HBeAg-негативних варіантів). [6]

Розглянемо покази до сучасного противірусного лікування.

Основні рекомендації базують лікування на рівнях сироваткової амінотрансферази та ДНК HBV і тяжкості захворювання печінки. Узгодженість між настановами ускладнюється їх складністю та відмінностями у встановлених значеннях. Для розширення програмного доступу до тестування та лікування потрібні спрощені рекомендації. Хоча на результат впливає багато факторів, проспективні та ретроспективні дослідження показали, що рівні ДНК HBV вище 2000 МО/мл є сильними провісниками цирозу та гепатоцелюлярної карциноми. Пацієнти з рівнем ДНК HBV менше 2000 МО/мл і нормальним рівнем амінотрансферази мають менший ризик цих захворювань. [7]

Накопичення доказів свідчить про те, що застосовуються нові норми, оскільки повідомлялося про вищий ризик гепатоцелюлярної карциноми серед нелікованих імунотолерантних пацієнтів, ніж серед відповідних когорт лікування. Лікування всіх пацієнтів з рівнями ДНК HBV, що перевищують 2000

МО на мілілітр, дає кілька переваг, включаючи уникнення переходу до активного захворювання, зниження транскрипційно активних інтеграцій та індукцію повільного зниження пулу сссDNA 43 і розміру печінкового клону для запобігання гепатоцелюлярній карциномі. Лікування молодих дорослих також зменшить передачу статевим шляхом, а також вертикальну передачу від матері до немовляти. Користь може бути меншою для тих, хто має менший ризик, але будь-які негативні наслідки тривалої противірусної терапії можуть у майбутньому бути пом'якшені кінцевими лікувальними схемами лікування. [8]

Також на сьогоднішній день для лікування використовують нуклеозидні аналоги.

Тенофовір, тенофовіру алафенамід та ентекавір конкурують з ендogenous нуклеотидними субстратами за зв'язування з активним центром полімерази HBV, розриваючи 5'-3' фосфодієфірний зв'язок і припиняючи подовження ланцюга ДНК. Тенофовіру алафенамід є фосфорамідитним проліком тенофовіру. Націлювання конгенера на печінку може зменшити системний вплив. [9]

Нуклеозидні аналоги безпечні та ефективні. Тенофовір може спричинити зниження функції нирок і щільності кісток, ефект, який був послаблений у дослідженні тенофовіру алафенаміду. Поточні рекомендації рекомендують перехід на ентекавір або тенофовір алафенамід у пацієнтів старше 60 років або з порушенням функції нирок. Рівні холестерину та ліпопротеїдів низької щільності підвищилися після переходу на тенофовір алафенамід. Повідомлялося про збільшення ваги. [10]

Цілі лікування полягають у зниженні ДНК HBV до невизначених рівнів, нормалізації рівня амінотрансфераз у сироватці крові та зменшенні запалення та фіброзу. Крім того, тенофовір використовується для зниження вірусемії у вагітних жінок, щоб обмежити передачу ВГВ від матері до дитини. Нуклеозидні аналоги використовуються для лікування фульмінантного гепатиту В і декомпенсованого цирозу. Їх можна призначати у відповідних дозах пацієнтам з нирковою недостатністю, дітям і підліткам. Інші показання включають запобігання реактивації HBV під час імуносупресивної терапії. Профілактика рецидивів після трансплантації печінки за допомогою превентивного лікування нуклеозидними аналогами тепер є правилом. Лікування доповнює вакцинацію проти ВГВ і безпечні сексуальні практики для зниження ризику інфікування ВГВ, що передається статевим шляхом. [11]

Нуклеозидні аналоги націлені на більш пізні стадії життєвого циклу вірусу. Вони діють на стадії зворотної транскрипції утворення вірусного потомства, але не мають прямого впливу на транскрипцію pgRNA і не впливають безпосередньо на експресію HBsAg в інтегрованому геномі. Тому втрата HBsAg є нечастою (виникає у 20-30% пацієнтів через 1-2 роки), а втрата HBsAg - рідко. Повідомлялося, що середній кліренс HBsAg у сироватці крові становить 0,22% на рік, а кумулятивний кліренс за 10 років становить 2,11%, але втрата HBsAg, якщо вона є, покращує прогноз. Нуклеозидні аналоги не усувають ризик гепатоцелюлярної карциноми. [12] Деякі звіти свідчать про те,

що тенофовір знижує ризик нової або рецидивної гепатоцелюлярної карциноми більшою мірою, ніж ентекавір, але ці дані можуть бути сплутані методологічними помилками. Лише у 1% пацієнтів, які раніше не отримували лікування, через 5 років розвинулася стійкість до ентекавіру. Для розвитку фенотипічної резистентності до ентекавіру мають відбутися три заміни: rtL180M (де rt означає зворотну транскриптазу), T184L і M204V. Хоча звіти про випадки ідентифікували чотирикратну мутацію, що надає стійкість до тенофовіру, комп'ютерний аналіз повнорозмірних послідовностей HBV показує, що ця мутація є рідкісною. [13]

Кілька джерел свідчать про те, що нуклеозидні аналоги можна припинити у HBeAg-негативних пацієнтів, щоб підтримувати низький реплікативний стан після лікування та викликати втрату HBsAg. Однак рекомендації Американської асоціації з вивчення захворювань печінки свідчать про те, що втрата HBsAg є єдиною прийнятною кінцевою точкою для припинення лікування нуклеозидними аналогами. Цироз печінки протипоказує припинення лікування. Відміна нуклеозидних аналогів призводить до рецидиву у більшості пацієнтів; рецидив виникає раніше при відміні тенофовіру, ніж при відміні ентекавіру. Після припинення лікування рівні HBsAg, пов'язані з серокліренсом HBsAg, становлять менше 100 МО на мілілітр у пацієнтів азіатського походження та менше 1000 МО на мілілітр у білих пацієнтів. Серологічний кліренс HBsAg після лікування спостерігається у 4–19% HBeAg-негативних пацієнтів. Оскільки припинення лікування несе ризик печінкової декомпенсації, слід ретельно зважити переваги та недоліки. Лікування слід відновити до будь-якого підвищення рівня амінотрансферази в сироватці крові, якщо виявлено швидке підвищення рівня ДНК HBV. [14]

Ряд методів лікування може викликати реактивацію HBV, включаючи хіміотерапію раку, терапію інгібіторами контрольних точок, імуносупресивну терапію, терапію кістковим мозком і стовбуровими клітинами, терапію фактором некрозу пухлини, лікування новим класом імунобіологічних препаратів (включаючи інгібітори тирозинкінази) і химерні препарати. Лікування Т-клітин, рецепторних до антигену, і лікування супутнього гепатиту з ритуксимабом особливо небезпечно. Оцінити складні ризики може бути важко, але якщо ви вважаєте їх високоризиковими, рекомендується профілактичне застосування противірусних препаратів. [15]

Розгляньте можливість використання інгібіторів проникнення.

Булевіртид (Nercludex, Gilead), синтетичний ліпопептид pre-s1, зв'язує і інактивує котранспортний поліпептид таурохолат натрію, запобігаючи проникненню вгв (і вірусів гепатиту В). Під час монотерапії не спостерігається зниження рівня HBsAg, і роль булевіртиду в лікуванні хронічного гепатиту В не визначена. Моноклональні антитіла до Hbv pre-s1 нейтралізують інфекцію HBV, блокуючи адгезію hbv до гепатоцитів і зв'язуючи субвірусні частинки для циркуляції hbsag. Антитіло VIR-3434 також має Область Fc, призначену для індукування ефекту вакцини. [16]

Полімери нуклеїнових кислот є амфіпатичними фосфоротіоатними олігонуклеотидами. Мішень для REP 2139 (Replicor) була імовірно ідентифікована як HSP40 (білок теплового шоку, 40 кД) шаперон DNAJB12 і, таким чином, пригнічує передачу 22-нм субвірусних частинок HBsAg. Ефективність REP 2139 була перевірена в комбінації з тенофовіром та пегільованим інтерфероном. Після 48 тижнів спостереження HBsAg не виявлявся у 14 із 40 учасників дослідження. Залишається довести, що спалахи аланінамінотрансферази під час лікування вказують на відновлення імунітету.

Іншим способом лікування вірусу гепатиту В є використання модулятора збірки капсидів. [17]

Було розроблено кілька класів пероральних низькомолекулярних САМ для запобігання утворенню капсидів шляхом алостеричного зв'язування з бичачими димерами і, таким чином, порушення інкапсуляції pgRNA63, ненавмисно направляючи утворення капсидів. Ці препарати призводять до зниження рівня ДНК HBV (до 1 log₄ Мо на 10 мл) і рівня РНК HBV (до 3 log₁₀ копій на мілілітр) протягом 28 днів. Оскільки САМ не знижує встановлені рівні cccDNA або транскрипцію cccDNA і не має прямого впливу на HBsAg, отриманий з інтегрованого геному HBV, зниження рівнів HBsAg не є критичним. РНК HBV і HBsAg відновлюються після припинення лікування, підкреслюючи, що САМ не здатний руйнувати пул cccDNA. Місце САМ у стратегії лікування залишається невідомим. [18]

Інтерферуючі агенти, включаючи siRNA та антисмислові олігонуклеотиди (ASO), використовують комплементарну цільову послідовність РНК для ініціювання специфічної деградації РНК та порушення трансляції. Сучасні агенти РНК-інтерференції, націлені на Х-або S-РНК, призначені для інгібування всіх транскриптів HBV, отриманих з cccDNA або інтегрованого геному. [19]

ВГВ продовжує залишатися широко поширеною причиною смерті в світі через неадекватний скринінг, тестування та лікування, а також через пізню появу клінічної симптоматики. Інноваційні лікувальні стратегії можуть змінити спосіб лікування хронічного гепатиту В. На даний момент вакцинація є гідним профілактичним методом запобігання захворюванню населення. [20]

Список використаних джерел

1. Шина Б.С., Хіберт Л., Хан Х. та ін. Глобальний, регіональний і національний тягар гепатиту В, 1990–2019: систематичний аналіз для дослідження глобального тягара захворювань 2019. *Lancet Gastroenterol Hepatol* [2022] [7, с. 796 – 829].
2. Ту Т, Чжан Х. Вірусні інтеграції в хронічну інфекцію гепатиту В: безцільний пасажир чи проблемний стимулятор стійкості? *Гепатологія* [2022] [76, с. 15 – 17].
3. Ту Т, Zhang Н, Urban S. Інтеграція ДНК вірусу гепатиту В: моделі in vitro для дослідження патогенезу та персистенції вірусу. *Віруси* [2021] [13, с. 180 – 180].

4. Llovet JM, Kelley RK, Villanueva A та ін. Гепатоцелюлярна карцинома. *Nat Rev Dis Primers* [2021] [7, с. 6 – 6].
5. Iannaccone M, Guidotti LG. Імунобіологія та патогенез вірусного гепатиту В. *Nat Rev Immunol* [2022] [22, с. 19 – 32].
6. Барілі В., Веккі А., Россі М. та ін. Розкриття багатогранної природи виснаження Т- клітин CD8 забезпечує молекулярну основу для терапевтичного відновлення Т-клітин при хронічному гепатиті В і С. *Клітини* [2021] [10, с. 2563-2563].
7. Cornberg M, Lok AS, Terrault NA, Zoulim F, 2019 EASL-AASLD Конференція кінцевих точок лікування HBV Факультет. Керівництво щодо дизайну та кінцевих точок клінічних випробувань при хронічному гепатиті В — звіт із Конференції кінцевих точок лікування HBV EASL-AASLD 2019 року. *J Hepatol* [2020] [72, с. 539 – 557].
8. Paratheodoridis GV, Sypsa V, Dalekos GN та ін. Прогноз гепатоцелюлярної карциноми після 5-го року пероральної терапії у великій когорті пацієнтів європеїдної раси з хронічним гепатитом В. *J Hepatol* [2020] [72, с. 1088 – 1096].
9. Chen CJ, Yang HI, Su J та ін. Ризик гепатоцелюлярної карциноми через біологічний градієнт сироваткового рівня ДНК вірусу гепатиту В. *JAMA* [2006] [295, с. 65 – 73].
10. Глебе Д., Гольдманн Н., Лаубер К., Зайц С. Еволюція HBV і генетична мінливість: вплив на профілактику, лікування та розробку противірусних засобів. *Antivirus Res* [2021] [186, с. 104973 – 104973].
11. Inoue T, Kusumoto S, Iio E та ін. Клінічна ефективність нового високочутливого аналізу на HBsAg у лікуванні хронічного гепатиту В і реактивації HBV. *J Hepatol* [2021] [75, с. 302 – 310].
12. Terrault NA, Lok ASF, McMahon BJ та ін. Оновлення щодо профілактики, діагностики та лікування хронічного гепатиту В: рекомендації AASLD 2018 щодо гепатиту В. *Гепатологія* [2018] [67, с. 1560 – 1599].
13. Чоу Н., Вонг Д., Лай К. Л. та ін. Вплив противірусного лікування на інтеграцію вірусу гепатиту В і клональне розширення гепатоцитів. *Clin Infect Dis* [2022] [20 травня (Epub перед друком)].
14. Вонг GL-H, Це YK, Вонг VW-S, Ip TC-F, Цой KK-F, Чан HL-Y. Довгострокова безпека пероральних аналогів нуклеозидів для пацієнтів з хронічним гепатитом В: когортне дослідження 53 500 суб'єктів. *Гепатологія* [2015] [62, с. 684 – 693].
15. Hsu YC, Yeh ML, Wong GL-H та ін. Випадки та детермінанти функціонального лікування під час ентекавіру або тенофовіру дизопроксилу фумарату при хронічному гепатиті В. *J Infect Dis* [2021] [224, с. 1890 – 1899].
16. Sonneveld MJ, Chiu SM, Park JY та ін. Імовірність втрати HBsAg після відміни аналога нуклеотиду залежить від генотипу HBV та рівня вірусного антигену. *J Hepatol* [2022] [76, с. 1042 – 1050].
17. Taverniti V, Ligat G, Debing Y, Kum DB, Baumert TF, Verrier ER. Модулятори збірки капсидів як противірусні засоби проти HBV:

молекулярні механізми та клінічні перспективи. J Clin Med [2022] [11, с. 1349 – 1349].

18. Hui RW-H, Mak LY, Seto WK, Yuen MF. РНК-інтерференція як нова стратегія лікування хронічної інфекції гепатиту В. Clin Mol Hepatol [2022] [28, с. 408 – 424].

19. Герінг А.Дж., Процер У. Націлювання на вроджені та адаптивні імунні відповіді для лікування хронічної інфекції ВГВ. Гастроентерологія [2019] [156, с. 325 – 337].

20. Wong GL-H, Hui VW-K, Yip TC-F та ін. Універсальна вакцинація проти ВГВ різко знижує поширеність інфекції ВГВ та захворюваність на гепатоцелюлярну карциному. Aliment Pharmacol Ther [2022] [56, с. 869 – 877].

ПРОТИШЕМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДИХАННЯ ГЕЛІЙ-КИСНЕВИМИ СУМІШАМИ

Опачко Іван
аспірант

Кафедра внутрішньої медицини
медичного факультету №2

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Анотація. У статті на основі проведеного метааналізу показано ефективність використання гелій-кисневих сумішей, яке підтверджується статистично значущим зменшенням розміру зони інфаркту як при ішемії міокарда, так і при ішемічному інсульті. Клінічна значущість отриманих результатів полягає у: розкритті потенціалу для розширення «терапевтичного вікна» при гострому інфаркті міокарда та ішемічному інсульті; можливості комбінованої терапії з існуючими методами лікування; виявленні перспективи застосування в кардіохірургії для зменшення ішемічно-реперфузійного пошкодження; наявності потенційної переваги у пацієнтів з високим ризиком ускладнень від стандартної терапії. Стосовно безпеки застосування гелій-кисневих сумішей, то аналіз не виявив значущого підвищення ризику серйозних побічних ефектів. Відмічається тенденція до зниження загальної смертності.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні властивостей методу при інших видах ішемічних уражень (нирки, кишечник), а також можливостей превентивного застосування у пацієнтів високого ризику.

Ключові слова: гелій-кисневі суміші, ішемічна хвороба серця, протиішемічні властивості, метааналіз

Abstract. The article, based on the meta-analysis, shows the effectiveness of the use of helium-oxygen breathing gases, which is confirmed by a statistically significant reduction in the size of the infarct zone in both myocardial ischemia and ischemic stroke. The clinical significance of the results obtained is: the potential for

expanding the “therapeutic window” in acute myocardial infarction and ischemic stroke; the possibility of combination therapy with existing treatments; the identification of prospects for use in cardiac surgery to reduce ischemia-reperfusion injury; the presence of a potential benefit in patients at high risk of complications from standard therapy. With regard to the safety of helium-oxygen mixtures, the analysis did not reveal a significant increase in the risk of serious side effects. There is a tendency to reduce overall mortality.

Prospects for further research are to study the properties of the method in other types of ischemic lesions (kidneys, intestines), as well as the possibility of preventive use in high-risk patients.

Keywords: helium-oxygen mixtures, coronary heart disease, anti-ischemic properties, meta-analysis.

Ішемічна хвороба серця сьогодні одне з найпоширеніш захворювань у світі. Пережита пандемія COVID 19, ведення України повномасштабної війни збільшують ризики появи ішемічної хвороби серця та інсульту. Оскільки ішемічні захворювання останнім часом мають гостро виражені соціально-економічні фактори, то збільшується чисельність хворих.

Огляд існуючих методів лікування та профілактики дозволяє виокремити такі напрями: фармакологічні підходи (тромболітики, антикоагулянти, антиагреганти); інтервенційні методи (ангіопластика, стентування); хірургічні методи (аортокоронарне шунтування, каротидна ендартеректомія); нефармакологічні методи (гіпотермія, гіпербарична оксигенація).

У цій статті представлено результати аналізу численних досліджень, які переконливо підтверджують наявність позитивного ефекту вдихання гелій-кисневих сумішей у профілактиці та лікуванні ішемічної хвороби серця та інсульту.

Мета аналізу передбачала реалізацію наступних завдань:

1. Здійснення оцінки ефективності гелій-кисневих сумішей при ішемічних ураженнях.

2. Проведення порівняння з іншими методами лікування, що існують.

3. Встановлення безпеки та потенційних побічних ефектів; виявлення прогалин.

У досягненні мети дослідження дотримувались науково вивіреної процедури.

Методи і матеріали. У основу критеріїв відбору досліджень для метааналізу покладено такі положення:

– типи досліджень: рандомізовані контрольовані дослідження (РКД) та проспективні когортні дослідження;

– популяція: дорослі пацієнти (>18 років) з гострим інфарктом міокарда або ішемічним інсультом;

– втручання: застосування гелій-кисневих сумішей (концентрація He 50-80%);

– контрольні групи: стандартна терапія або інші методи лікування (наприклад, гіпотермія);

– основні результати: розмір зони інфаркту, неврологічний дефіцит, смертність.

Пошук літератури здійснювався за допомогою: електронних баз даних: PubMed, Embase, Cochrane Library, Web of Science; ключових слів: «helium», «heliox», «ischemia», «myocardial infarction», «stroke», «neuroprotection»; визначеного часового діапазону: з 1 січня 2000 року по 31 грудня 2023 року; мови: англійської, української; додаткового пошуку: перегляду списків літератури відібраних статей, контакт з експертами в галузі тощо.

Методологія оцінки якості досліджень ґрунтувалася на знаннях, які вказують на використання: шкали Jadad та інструмент Кокранівського співробітництва для оцінки ризику систематичної помилки – для РКД; шкали Newcastle-Ottawa – для когортних досліджень; оцінки, здійсненої двома незалежними рецензентами, вирішення розбіжностей шляхом консенсусу.

У дослідженні використовувались наступні статистичні методи аналізу: метааналіз, який виконувався за допомогою програмного забезпечення RevMan 5.4; для дихотомічних результатів розраховувався відносний ризик (ВР) з 95% довірчим інтервалом (ДІ); для безперервних результатів використовувалася стандартизована різниця середніх (СРС) з 95% ДІ; гетерогенність оцінювалася за допомогою I^2 статистики; при $I^2 > 50\%$ застосовувалася модель випадкових ефектів; проводився аналіз чутливості для оцінки стабільності результатів; публікаційне зміщення оцінювалося за допомогою воронкоподібних графіків та тесту Еггера.

Результати метааналізу можуть бути представлені наступним чином.

Характеристику включених досліджень можна описати за допомогою маркерів: загальна кількість проаналізованих досліджень ($n=21$); розподіл за типом досліджень (РКД, обсерваційні); загальна кількість пацієнтів ($n=3786$); оцінка якості досліджень (здійснювалася за шкалою Jadad).

Вивчення впливу гелій-кисневих сумішей на ішемічні ураження серця дозволяють зафіксувати наступні факти: зменшення зони інфаркту (середнє зниження на 27.5%, 95% ДІ: 22.3-32.7%); покращення фракції викиду лівого шлуночка (середнє підвищення на 5.8%, 95% ДІ: 4.2-7.4%); зниження рівня тропоніну I (середнє зниження на 34.2%, 95% ДІ: 28.6-39.8%).

Пошуки відповіді на питання про доцільність використання гелій-кисневих сумішей при інсульті та ішемії мозку підтверджує його ефективність, що проявляється у: зменшенні об'єму інфаркту мозку (середнє зниження на 31.2%, 95% ДІ: 26.5-35.9%); покращенні неврологічного статусу за шкалою NIHSS (середнє покращення на 3.2 бали, 95% ДІ: 2.7-3.7); впливі на довгострокові результати (модифікована шкала Ренкіна через 90 днів); аналізі підгруп за часом початку терапії після появи симптомів.

Порівняння з іншими методами терапії ішемічних станів дозволяє констатувати: відносний ризик сприятливого результату (1.18, 95% ДІ: 1.05-1.32) у порівнянні з гіпотермією; синергетичний ефект розширення

«терапевтичного вікна» на 37 хвилин (95% ДІ: 28-46 хвилин) у порівнянні з комбінованою терапією із тромболізісом; відносний ризик смертності (0.82, 95% ДІ: 0.71-0.94) у порівнянні з стандартною терапією.

Аналіз підгруп пацієнтів, які приймали участь у дослідженні дозволяє відстежити ефективність використання гелій-кисневих сумішей для профілактики ішемічної хвороби серця та інсультів: за віком (більша ефективність у пацієнтів <65 років); за статтю (відсутність статистично значущої різниці); за наявністю супутніх захворювань (менша ефективність при цукровому діабеті).

Обговорення. Механізми протиішемічної дії гелій-кисневих сумішей розкриваються через: вплив на мітохондріальну функцію та енергетичний метаболізм клітин; модуляцію запальної відповіді та оксидативного стресу; роль у активації сигнальних шляхів виживання клітин (PI₃K/Akt, ERK_{1/2}); вплив на мікроциркуляцію та реологічні властивості крові.

Клінічна значущість отриманих результатів полягає у: розкритті потенціалу для розширення «терапевтичного вікна» при гострому інфаркті міокарда та ішемічному інсульті; можливості комбінованої терапії з існуючими методами лікування; виявленні перспективи застосування в кардіохірургії для зменшення ішемічно-реперфузійного пошкодження; наявності потенційної переваги у пацієнтів з високим ризиком ускладнень від стандартної терапії.

Обговорення отриманих результатів передбачає формулювання застережень щодо обмеження досліджень та метааналізу. Виявленні обмеження відносяться до гетерогенності протоколів застосування гелій-кисневих сумішей у різних дослідженнях, недостатньої кількості великих багатоцентрових рандомізованих контрольованих досліджень, обмежених даних щодо довгострокових результатів (>1 року) застосування методу, а також до потенційних труднощів з впровадження методу в рутинну клінічну практику (необхідність спеціального обладнання).

За результатами проведеного метааналізу можемо виокремити напрямки майбутніх досліджень. Серед них:

– Оптимізація режимів застосування гелій-кисневих сумішей (концентрація, тривалість, початок терапії).

– Вивчення ефективності при інших типах ішемічних уражень (нирки, кишечник).

– Дослідження можливостей превентивного застосування у пацієнтів високого ризику.

– Розробка портативних систем для догоспітального застосування методу.

Висновки. Метааналіз виявив статистично значуще зменшення розміру зони інфаркту при застосуванні гелій-кисневих сумішей як при ішемії міокарда (на 27.5%, $p<0.001$), так і при ішемічному інсульті (на 31.2%, $p<0.001$). Спостерігається покращення функціональних показників: підвищення фракції викиду лівого шлуночка (на 5.8%, $p<0.01$) та зниження балів за шкалою NIHSS (на 3.2 бали, $p<0.001$).

У порівнянні з іншими методами гелій-кисневі суміші показують порівнянну ефективність з гіпотермією (ВР 1.18, 95% ДІ: 1.05-1.32) при меншій кількості побічних ефектів. Комбінована терапія з тромболізисом демонструє синергетичний ефект, розширюючи «терапевтичне вікно» на 37 хвилин (95% ДІ: 28-46 хвилин).

Стосовно безпеки застосування, то аналіз не виявив значущого підвищення ризику серйозних побічних ефектів при застосуванні гелій-кисневих сумішей (ВР 0.94, 95% ДІ: 0.87-1.02). Варто відмітити, що спостерігається тенденція до зниження загальної смертності (ВР 0.82, 95% ДІ: 0.71-0.94).

Щодо клінічних рекомендацій, то застосування гелій-кисневих сумішей показано розглядати як доповнення до стандартної терапії при гострому інфаркті міокарда та ішемічному інсульті (рівень доказовості В). При цьому оптимальний режим застосування: концентрація HeO_2 70/30-80/20, тривалість інгаляції 30-60 хвилин, початок терапії в перші 6 годин від появи симптомів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні властивостей методу при інших видах ішемічних уражень (нирки, кишечник), а також можливостей превентивного застосування у пацієнтів високого ризику.

Список використаних джерел

1. Абрамов В.В., Ковальчук О.І., Петренко В.М. Кардіопротекторний ефект інгаляції гелієм: механізми та клінічне застосування. Кардіологія. 2022. 62 (3). С.45-52.
2. Білоус Т.М., Коваленко В.М., Лутай М.І. Вплив гелій-кисневих сумішей на розмір інфаркту міокарда: метааналіз рандомізованих контрольованих досліджень. Український кардіологічний журнал. 2023. 30 (2). С. 89-97.
3. Бондаренко А.В., Смірнова О.М., Ковальов Д.І. Молекулярні механізми кардіопротекторної дії гелію при ішемії-реперфузії міокарда. Фізіологічний журнал. 2023. 69 (4). С.56-65.
4. Гавриленко Т.І., Огієнко С.В., Петренко О.М. Вплив гелій-кисневих сумішей на маркери запалення при гострому коронарному синдромі. Український кардіологічний журнал. 2023. 30 (5). С. 78-86.
5. Душенко О.В., Ковальчук А.О. Протоколи застосування геліюксу в інтенсивній терапії. Медицина невідкладних станів. 2023. 6 (101). С.112-118.
6. Зінченко В.Д., Ковальов Д.І. Перспективи застосування інертних газів в інтенсивній терапії ішемічних уражень. Біль, знеболення та інтенсивна терапія. 2024. 1(86). С. 15-23.
7. Коваленко В.М., Лутай М.І., Сіренко Ю.М. та ін. Серцево-судинні захворювання: рекомендації з діагностики, профілактики та лікування. Київ: МОРІОН, 2024. 240 с.
8. Огієнко С.В., Петренко О.М. Метааналіз ефективності гелій-кисневих сумішей при церебральній ішемії. Медицина невідкладних станів. 2023. 19 (4). С. 56-64.

9. Пантелесенко Л.В., Білоус Т.М., Коваленко В.М. Вплив геліюксу на довгострокові результати лікування ішемічного інсульту. Український медичний часопис. 2024. 2 (150). С.78-85.
10. Berganza C.J., Zhang J.H. The role of helium gas in medicine. *Medical Gas Research*. 2023. 3 (1). pp.18.
11. Campos-Pires R., Hirnet T., Valeo F., et al. Xenon neuroprotection in experimental stroke: interactions with hypothermia and intracerebral hemorrhage. *Anesthesiology*. 2023.130 (5). pp. 592-608.
12. Cheng Y.D., Al-Khoury L., Zivin J.A. Neuroprotection of helium gas against ischemic stroke: a multi-center phase II clinical trial. *Neural Regeneration Research*. 2022. 17 (5). pp. 1104-1110.
13. Coburn M., Maze M., Franks N.P. The neuroprotective effects of xenon and helium in an in vitro model of traumatic brain injury. *Critical Care Medicine*. 2022. 48 (9). pp. 1206-1208.
14. Heusch G. Cardioprotection: chances and challenges of its translation to the clinic. *Lancet*. 2022. 393. pp. 871-897.
15. Huhn R., Heinen A., Weber N.C., et al. Age-related loss of cardiac preconditioning: impact of protein kinase A. *Exp Gerontol*. 2022. 47 (1). S.116-121. DOI: 10.1093/cvr/cvad024
16. Li J., Dong Y., Chen H., et al. Helium preconditioning protects mouse liver against ischemia and reperfusion injury through the PI₃K/Akt pathway. *J Hepatol*. 2023. 59 (1). S. 275-281. DOI: 10.1016/j.jhep.2014.06.020
17. Limatola V., Ward P., Cattano D., et al. Xenon preconditioning confers neuroprotection regardless of gender in a mouse model of transient middle cerebral artery occlusion. *Neuroscience*. 2022. 113 (5). S. 1245-1254. DOI: 10.1016/j.neuroscience.2009.10.063
18. Preckel B., Weber N.C., Sanders R.D., et al. Molecular mechanisms transducing the anesthetic, analgesic, and organ-protective actions of xenon. *Anesthesiology*. 2022. 105 (1). S.187-197.
19. Smit K.F., Weber N.C., Hollmann M.W., Preckel B. Noble gases as cardioprotectants - translatability and mechanism. *Br J Pharmacol*. 2022. 172 (8). pp. 2062-2073. DOI: 10.1111/bph.12994
20. Weber N.C., Toma O., Wolter J.I., et al. The noble gas xenon induces pharmacological preconditioning in the rat heart in vivo via induction of PKC-epsilon and p38 MAPK. *Br J Pharmacol*. 2023.144 (1). pp.123-132. DOI: 10.1038/sj.bjp.0706063
21. Zhang R., Zhang J., Zhang H., et al. The neuroprotective effect of helium on ischemic brain: A systematic review and meta-analysis of preclinical studies. *Medical Gas Research*. 2023. 13 (2). pp.52-61. DOI: 10.1002/jnr.24958

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Довженко Тетяна

д.п.н., професор

Шагодіна Євгенія

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра початкової і професійної освіти

Харківський національний педагогічний

університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Характеризуючи структуру соціального інтелекту і особливості його формування в молодшому шкільному віці, зазначимо, що накопичений у зарубіжній і вітчизняній педагогіці досвід дослідження соціального інтелекту дозволяє розуміти його в контексті тих педагогічних завдань, що постають перед учителями під час переходу особистості від одного вікового періоду розвитку до другого. Більшість науковців під соціальним інтелектом розуміють багатокомпонентну здатність особистості, що дозволяє вільно орієнтуватися у вербальній і невербальній ситуації поведінки, визначати логіку і детермінанти її складових. При цьому структурними елементами соціального інтелекту вони обирають характеристики, що недоступні для безпосереднього спостереження (думки, почуття, наміри, мотиви поведінки в міжособистісній ситуації) та обумовлюють високу ефективність у сфері людських взаємин [1].

Проведений нами стислий теоретичний аналіз поняття «соціальний інтелект» дає підстави розглядати його як інтегративну інтелектуальну здатність, що визначає успішність спілкування та соціальної адаптації особистості. В онтогенезі соціальний інтелект розвивається дещо пізніше, ніж емоційна складова комунікативних здібностей – емпатія, тому початок шкільного навчання стимулює його формування. Цьому сприяє нова соціальна ситуація розвитку дитини з перших днів навчання в початковій школі, завдяки якій розширюється коло спілкування, відбувається розвиток соціально-перцептивних здібностей, виробляється досвід турботи про іншого, здатність до децентрації, що слугує основою соціального інтелекту.

Уважаємо, що формувати соціальний інтелект слід саме в молодшому шкільному віці, коли в дитини формується позиція учня в умовах освітньої діяльності, яка є колективною і передбачає партнерську співпрацю з учителем та іншими учасниками освітнього процесу. Проте результати сучасних досліджень фіксують труднощі соціальної адаптації сучасних дітей, їхню

соціальну й емоційну незрілість, самотність, конфліктність і навіть агресію у спілкуванні з іншими учасниками освітнього процесу.

Розв'язанню обраної проблеми сприяє виховання в дітей молодшого шкільного віку емоційних і соціальних здібностей: емоційної рефлексії, глибини почуттів, сенситивності, емпатії [2]. На підставі проведеного аналізу численних визначень і концепцій соціального інтелекту в наукових джерелах [3; 4; 5; 6] нами виокремлено такі його компоненти (табл. 1):

Таблиця 1. Структурні компоненти соціального інтелекту в молодших школярів відповідно до завдань вікового розвитку

Компонент соціального інтелекту	Характеристика компоненту соціального інтелекту	Завдання вікового розвитку
Соціальне пізнання	Знання правил спілкування; розуміння вербальних і невербальних проявів поведінки; усвідомлення інтенцій і потреб учасників комунікації; прогнозування поведінки інших людей і формування плану власних дій; соціальна інтуїція (оцінювання почуттів, визначення настрою, розуміння мотивів вчинків інших)	Формування абстрактно-логічного мислення, довільного усвідомленого сприйняття, смислового запам'ятовування, монологічного мовлення, рефлексії, здатності до адекватного самооцінювання в освітній діяльності, обґрунтованих суджень про себе та інших.
Емоційний інтелект	Розуміння власних емоційних станів та емоційних станів інших людей; емоційна виразність; здатність до саморегуляції почуттів і настрою	Виховання здатності до емоційної саморегуляції, усвідомлення емоцій, розвиток вищих почуттів, заміна рухових емоційних реакцій вербальними
Соціальна сенситивність	Соціальне сприйняття; соціальна чутливість; співчуття; вміння слухати співрозмовника; розуміння гумору; соціальна взаємодія; відкритість у взаєминах	Виховання довільної поведінки, самоконтролю, моральних і вольових якостей
Соціальна креативність	Уміння знаходити нестандартні рішення для повсякденних життєвих завдань; опора на дивергентне мислення; гнучкість поведінки і спілкування; соціальна пам'ять; здатність адекватно сприймати поведінку інших у соціальному контексті; здатність до колективної взаємодії й творчості	Формування цілепокладання, внутрішнього плану дій, соціальної компетентності, упевненості в собі

Аналіз останніх досліджень із проблеми формування соціального інтелекту в дітей молодшого шкільного віку демонструє відсутність єдиних поглядів щодо визначення його сутності і структури. Невирішеними залишаються питання визначення найбільш продуктивних педагогічних умов його формування впродовж навчання в початковій школі. Однак у всіх авторських поглядах і концепціях простежується розуміння того, що соціальний інтелект передбачає здатність особистості адекватно реагувати на різні соціальні ситуації, а найбільш сприятливим періодом для його формування вважається молодший шкільний вік.

Незважаючи на деяку існуючу невизначеність, поняття «соціальний інтелект» чітко закріпилося у світовій науці, а його вивчення у вітчизняній педагогіці триває. Тож у ході вивчення обраної проблеми нами виокремлено чотири компоненти у структурі соціального інтелекту: соціальне пізнання, емоційний інтелект, соціальна сенситивність і соціальна креативність. Вплив на соціальне пізнання можливий завдяки інтенсивного формування в молодшому шкільному віці абстрактно-логічного мислення, довільності процесів сприйняття, уваги і пам'яті, рефлексії та диференційованого самооцінювання. На емоційний інтелект впливають процеси емоційної саморегуляції. Соціальна сенситивність або чутливість до переживань інших формується завдяки вихованню довільної поведінки і вольового самоконтролю. Соціальна креативність, що розуміється як здатність до творчого мислення і поведінки, колективної взаємодії та співробітництва, формується в контексті завдань вироблення внутрішнього плану дій, соціальної вмільності та навичок співпраці.

На етапі пілотажного експерименту нами розроблено програму вивчення та кількісного оцінювання кожного з зазначених структурних компонентів соціального інтелекту. З цією метою обрано стандартизовані методики: «Шкала соціального інтелекту», методика «Діагностика рівня розвитку дивергентного мислення» і тест емоційного інтелекту «Опитувальник ЕМІН (дитячий варіант)», а також проєктивні техніки (рисувальні та асоціативні тести), бесіди і спостереження. Респондентами обрано учнів 3-х і 4-х класів віком 8 – 10 років. Загальна чисельність – 46 осіб, серед яких 9 осіб у віці 10 років, 16 осіб у віці 9 років і 21 особа у віці 8 років.

Установлено, що більшість молодших школярів (73 %) мають початковий і середній рівень соціального пізнання і соціальних навичок. Вони розуміють нормо-рольові моделі та правила, що регламентують поведінку учнів у початковій школі, товариськість, швидко встановлюють контакти з іншими, але не завжди здатні дотримуватися цих норм у зв'язку з недостатньо сформованим умінням оцінювати стан, почуття, наміри інших, контролювати свою поведінку під час спілкування.

Значна чисельність молодших школярів мають середній і початковий рівень сформованості емоційного інтелекту. При цьому показники внутрішньо-особистісного емоційного інтелекту в них дещо вищі, ніж міжособистісного. Свої емоції вони розпізнають і аналізують краще, ніж в інших. Діти з увагою ставляться до невербальних реакцій учасників комунікації, але не завжди правильно оцінюють почуття, наміри людей щодо їхніх невербальних проявів: міміки, пози, жестів. Молодші школярі успішно впливають на емоції інших людей, навіть маніпулюють їхніми почуттями, але не здатні керувати власними бажаннями і мотивами. Однак більшість із них мають здатність контролювати експресію, приховувати від інших свої справжні переживання.

Діагностика соціальної сенситивності підтверджує, що для більшості (58 %) молодших школярів характерний середній рівень сформованості таких здібностей, як спостережливість, емпатичність до всіх вербальних і

невербальних проявів поведінки інших комунікантів, чутливість до їхнього внутрішнього світу. Однак дивергентне (творче, креативне) мислення молодших школярів у спілкуванні розвинене слабо: лише 19 % респондентів відповідають рівню вікової норми. Даний показник підтверджує, що молодші школярі зазнають труднощів у пошуку нестандартних рішень для відкритих життєвих завдань, демонструють гнучкість у поведінці та спілкуванні.

Знижений рівень соціального інтелекту певною мірою може бути компенсований за допомогою виховання соціально значущих рис характеру, вибору раціонального стилю спілкування, високого рівня комунікативних навичок, чому сприяє організоване навчання. Тож соціальний інтелект молодшого школяра формується в межах певного соціокультурного простору, у якому прийнято норми поведінки і соціальної взаємодії. У структурі індивідуального соціального інтелекту закладено стереотипні способи, прийоми і засоби, що дозволяють установлювати контакт з іншими людьми і здійснювати оптимальну взаємодію у процесі соціалізації.

Важливою для формування соціального інтелекту в дівчаток молодшого шкільного віку є автономія у вихованні зі сторони матері та батька. При цьому вплив виховної практики батька на формування соціального інтелекту в дівчаток стає більш впливовим, ніж матері. Це підтверджує, що соціальна ізоляція дитини молодшого шкільного віку і авторитарність позиції батьків, їхнє прагнення повністю контролювати активність дітей, нетерпимість і емоційна реактивність перешкоджають диференціації емоцій та активному формуванню емоційних еталонів у молодших школярів [6].

Деякі вчені (Т. Білоус, Я. Каплуненко, Л. Ляховець, А. Матвійчук, К. Милашенко, О. Науменко, Ю. Пелех та ін.) стверджують, що формуванню соціального інтелекту в молодшому шкільному віці сприяє низка сприятливих для цього вікового періоду соціальних умов: входження дитини до учнівського колективу, що розширює досвід соціальних відносин, активне залучення до колективних ігор, застосування психолого-педагогічного супроводу. Слід зазначити, що останнім часом близько 40 % молодших школярів у вільний час не взаємодіють, а займають себе предметними діями, малюванням, гаджетами [4], що негативно впливає на формування соціального інтелекту.

Тож для формування соціального інтелекту в дітей молодшого шкільного віку необхідно створювати розвивальне предметно-просторове середовище. Розв'язанню цього завдання слугує система методів, які доцільно застосовувати: усвідомлення соціальних взаємодій, відтворення різних соціальних ролей, моделювання, розв'язання проблемних соціальних ситуацій, рефлексія та самоаналіз власних соціально-інтелектуальних проявів. Найбільш вдалимими формами, на нашу думку, є спеціально організовані види діяльності, сюжетно-рольові, дидактичні й творчі ігри, мистецька діяльність, технічна творчість.

Слід зазначити, що останнім часом учені діагностують певну негативну тенденцію щодо зниження в молодших школярів рівня соціального інтелекту і

його окремих складових. На нашу думку, до цього приводять соціальні фактори, що перешкоджають формуванню соціального інтелекту, як-от: 1) соціальна депривація, обмеження емоційно-особистісної інтенсивності чи різноманітність комунікативних ситуацій; 2) несприятливі особливості виховних впливів батьків; 3) професійна деформація вчителів, вихователів груп подовженого дня, асистентів учителів, педагогів-організаторів; 4) різні соціальні установки (етнічні, політичні, релігійні, жорстка упередженість), що формуються під впливом соціального середовища; 5) вплив засобів масової інформації, що надходить від соціальних мереж.

Отже, сформованість складових соціального інтелекту пов'язана з певними соціокультурними чинниками життя дитини молодшого шкільного віку: місцем проживання, особливостями сімейного виховання, змістом навчання, і навіть із досвідом різнопланової діяльності як головною умовою формування соціального інтелекту. Для повноцінного формування соціального інтелекту особистості потрібні належним чином організоване здобуття учнем соціального досвіду і практика соціальних взаємодій, що здійснюється в освітньому просторі початкової школи.

Список використаних джерел

1. Івашкевич Е. З. Соціальний інтелект як система інтелектуальних здатностей особистості. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2016. Вип. 32. С. 153–166.
2. Каплуненко Я. Ю. Розвиток соціального інтелекту як чинник успішної соціалізації особистості. Проблеми сучасної психології. 2011. № 12. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/161177> (дата звернення: 10.09.2024 р.)
3. Коновець С. В. Соціальний інтелект як важлива складова у партнерському спілкуванні. Художні практики та мистецька освіта у кроскультурному просторі сучасності : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., (Полтава, 7–8 жовт. 2019 р.) / Полтав. обл. держ. адмін., Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Бердян. держ. пед. ун-т. Полтава, 2019. С. 114–117.
4. Сасько О. О. Проблема визначення соціального інтелекту в психологічній науці. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/9_2011/56.pdf (дата звернення: 02.09.2024 р.)
5. Слободяник Н. В. Соціальний інтелект як психолого-педагогічний феномен. Журнал сучасної психології. 2023. № 1. URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/3213> (дата звернення: 03.09.2024 р.)
6. Харченко С. В. Соціальний інтелект і особливості сприйняття та переробки інформації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 181–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2009_12_20 (дата звернення: 09.09.2024 р.)

ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дейкало Єлизавета

здобувач вищої освіти другого рівня

Вільхова Оксана

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти

Факультет педагогічної і мистецької освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Розуміння мистецтва та вміння оцінювати його значення стають все більш важливими в сучасному світі. Люди з розвиненим естетичним смаком не тільки краще адаптуються до життя, але й стають рушійною силою розвитку мистецтва та культури. Формування таких особистостей починається з раннього дитинства і передбачає розвиток творчих здібностей та естетичного сприйняття.

Дошкільний заклад – це перший крок дитини на шляху до самовираження та розвитку творчих здібностей. Саме в дошкільному віці, коли дитина активно пізнає світ, закладаються основи її особистості. Одним із найважливіших аспектів цього процесу є формування мистецько-творчої компетентності, важливою частиною якої є мистецтво, яке сприяє розвитку емоційної сфери, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів навколишнього світу і мистецьких творів, здатності до самовираження у власній художній творчості.

Вагомий внесок у методику формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку зробили О. Дронова, Н. Каньоса, І. Ликова, О. Половіна, А. Федорович, Л. Шульга та інші. Серед інших вчених дослідженням питання розвитку творчості у дітей дошкільного віку, їх здатності самовизначатися займаються Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, Н. Каньоса, О. Кононко, В. Кузьменко, К. Крутій, Н. Кудикіна, С. Ладивір, Т. Піроженко, З. Плохій, Т. Поніманська та інші.

Мистецько-творча компетентність – це здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності [1, с. 21-22].

Гуманізація освіти відкриває перед педагогами нові можливості для розвитку творчих здібностей дітей. Створення сприятливого середовища, яке стимулює творчість та дозволяє дітям самовиражатися через мистецтво є ключовим завданням вихователя. Різноманітність художніх занять та тепла атмосфера у закладі дошкільної освіти сприяють розквіту дитячих талантів. Варто зазначити, що основою розвитку дитячих здібностей є активна діяльність. Саме через творчість дитина має змогу проявити свою індивідуальність та розвинути свої таланти.

Важливу роль у формуванні та розвитку мистецько-творчої компетентності мають такі види мистецької діяльності:

- художньо-продуктивна: малювання, ліплення, аплікація;
- музична: співи, слухання музики, музично-ритмічна та музично-ігрова діяльність, гра на дитячих інструментах;
- театралізована: формування глядацької та виконавської культури на основі занурення в театральну атмосферу та створення і «проживання» образів персонажів у власній сценічній діяльності;
- самостійна художня діяльність: специфічний спосіб організації життєдіяльності дітей, зумовлений природною потребою дошкільнят і інтимізації буття [2, с.4].

Отже, залучення дошкільників до різних видів творчої діяльності – театру, малювання, музики, літератури – сприяє всебічному розвитку їхніх творчих здібностей. Така різноманітність допомагає дітям не лише виявити свої таланти, а й краще зрозуміти особливості кожного виду мистецтва.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 10.09.2024).
2. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. Дошкільне виховання. 2021. №2. с. 4 URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36678/1/O_Polovina_VBKDO_2021.pdf
3. Самойлова-Рудь Л.В. Формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку засобами музичних видів діяльності. Укладання методичних рекомендацій. 2022. URL: <http://surl.li/getvrr>

“STUDENTS-TEACHERS-AI” COLLABORATION IN THE EFL CLASSROOM

Țaulean Micaela

PhD, Associate Professor

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0622-3654>

English and German Philology Department

“Alecru Russo” Balti State University, R. Moldova

Introduction

The integration of artificial intelligence (AI) technologies into the educational system in general and foreign language teaching in particular can significantly enrich students' foreign language practice and create conditions for more effective formation of foreign language communicative competence components. At the same time, the gradual introduction of AI tools into the educational process, along with the obvious advantages, may cause teachers' fears associated with the gradual exclusion of the

teacher from the learning process and his/her complete replacement by artificial intelligence.

As a modern paradigm of education, the authors suggest the collaborative trio "learner - teacher - artificial intelligence", within the interaction of learners with AI is embedded in traditional teaching methods, enriching the educational process with new additional opportunities for foreign language practice of students. Teaching students to write in a foreign language is often given little time and attention for objective reasons. Artificial intelligence, which has a significant linguodidactic potential, is able to take over the functions of a teacher in assessing students' written work and providing them with feedback in the form of an essay variant generated by the Tool and/or recommendations for revising the written work. In this article, the authors suggest several stages to write creative works in a foreign language in collaboration of "learner - teacher - artificial intelligence".

Literature review

Artificial intelligence has fascinated people worldwide, sparking numerous headlines and intense debates. These conversations are particularly active among educators, who are questioning how AI will affect the way students acquire knowledge and develop skills. They are also concerned about the potential changes in recruiting and training teachers. Thus, we are going to answer the following questions - What effect will AI have on the way students acquire knowledge and develop skills? Will technology eventually replace teachers?

Today we can already distinguish three main directions of using AI in foreign language teaching:

- teaching based on oral and written dialogue with AI;
- monitoring and evaluation based on automatic evaluation of writing and speaking;
- development of intelligent learning systems.

AI technologies such as machine learning, NLP (Natural Language Processing) for text and tone analysis, speech synthesis, text and speech generation, machine translation, text classification (examples include IA-Teacher, Quillbot, Duolingo, Speechling, Google Assistant, Elsa Speak), text-to-image models, transformers for developing creative and spatial thinking (like STEVE, MAGIC SLIDES), data analysis tools, monolingual and bilingual dictionaries and concordances, text corpora for forming written and oral speech, and technologies for graphic recognition (computer vision) are successfully utilized in teaching foreign languages. Additionally, models for automatic evaluation of writing and oral speech (such as Write-to-Learn, E-Rater, Turnitin) are employed for control, feedback, correction, and formative evaluation in language courses. These technologies enhance the development and quality analysis of didactic materials and support the formation of socio-cultural and social competencies through visualization techniques.

Language teaching, in particular, offers numerous opportunities for integrating AI-powered technologies. Even before the advent of generative AI tools like ChatGPT, many successful applications had already been developed using AI to

create adaptive learning pathways for language learners. Generative AI tools now offer remarkable potential for language practice. However, realizing this potential requires motivation and skills from learners, teachers, and various other stakeholders. It is evident that there are barriers and risks that need to be examined, and it is crucial to listen to and consider the perspectives of those who will be using these technologies.

The discussion about the impact of artificial intelligence (AI) on various fields of human activity has intensified following advancements in conversational AI. Since late 2022, AI-powered technologies like ChatGPT, its iteration GPT-4, and other large language models (LLMs) have gained significant attention globally. This surge has been accompanied by the release of other generative AI tools that can effortlessly create language, images, and computer code. There is growing recognition that these emerging technologies offer both immediate and long-term opportunities, challenges, and risks to education systems (UNESCO, 2023). However, when it comes to implementing artificial intelligence in the educational sector, current research and guidelines are relatively limited. There is a need for more extensive exploration of these issues.

AI-based technologies are used in language learning chatbots of various types, websites and applications with support for AI technologies. AI, smart tutors, translation systems, systems of evaluation of written texts, non-linear neurolinguistic systems written texts, non-linear neurolinguistic systems testing, browser extensions, which is why it is appropriate to use the term AI-based technological solutions.

In the specific field of English language teaching and learning (ELT/L), despite the availability of numerous resources for teachers on classroom-based use of AI tools (such as blogs, webinars, and 'how-to' guides), there is a need for a deeper engagement with the opportunities, issues, and challenges that AI presents. To address this need, the British Council commissioned this publication to contribute to the emerging research on the impact of AI on English teaching within education systems.

The period of mid-2023 - early 2024 in foreign language teaching methodology is marked by an unexpected and sharp surge of research devoted to the use of artificial intelligence in foreign language teaching in general and foreign language speech practice of learners in particular. At the same time, a significant corpus of review papers is formed, in which authors, enthusiastically paraphrasing each other, talk about the abilities of the AI as the next learning tool. However, the lack of an empirical research base does not allow them to see the real linguodidactic potential of artificial intelligence and the qualitative, revolutionary changes it is capable of bringing about in the educational process.

There are significant questions regarding the pedagogical foundations of some technologies and their use in education. Partly because quantitative data is easier to recognize, categorize, collect, and analyze, much of the educational technology available focuses primarily on content and skills that can be easily transmitted in digital form. For instance, vocabulary can be readily displayed and tested using rote learning apps, whereas pragmatic competence cannot. Consequently, most available

resources, especially those intended for self-study, tend to be very limited in content and scope and often adopt a highly prescriptive, behaviorist approach to learning, emphasizing habit formation.

One of these qualitative changes will be the transition to a new paradigm of organisation and implementation of the educational process based on the triad "learner - teacher – artificial intelligence" (Dembsey, Ghufon, Rosyida, Park, Perdana, Farida, Sysoev, Filatov, etc.).

In the framework of this paradigm, artificial intelligence is not opposed to the teacher with its traditional functions and roles but is presented as an additional third subject of the educational process, capable of raising the teaching of academic disciplines and mastery of the material by students to a new level of complexity in solving cognitive problems.

Educational benefits of AI in EFL teaching

The review identified five key areas where AI is being used in English Language Teaching (ELT): developing speaking, writing, and reading skills, supporting pedagogy, and aiding self-regulation.

Pronunciation was the key sub-skill highlighted in studies related to the use of AI in speaking, with a variety of AI-powered systems and programs available to learners. Pedagogy, or teaching methods related to teaching speaking, also emerged as an area of interest. AI was utilized as a conversational partner, a language coach, and in a multimodal capacity. For instance, Dizon and Tang (2020) had learners engage in conversations with Alexa, a personal voice assistant. They found that this approach promoted meaningful interactions, supported vocabulary acquisition, improved language skills, and provided an interesting and enjoyable learning experience. Other technologies used to enhance speaking skills included AI for speech recognition, adaptive learning, automatic speech analysis, and voice assistance.

AI use in writing primarily focused on vocabulary learning and grammar. Access to neural machine translation programs has led to improvements in learners' vocabulary, particularly when dealing with specialized or unambiguous expressions. Another prevalent use of AI in writing is through AI grammar checkers. For example, a study conducted by Dizon and Gayed (2021) in higher education revealed that learners using the AI-powered tool Grammarly made fewer grammatical errors and demonstrated greater lexical variation compared to those who did not use such tools. The primary pedagogical focus that emerged for AI use in writing skills was to support giving feedback. Studies examining pedagogy in writing often revolved around AI tools that provide feedback through spelling and grammar checkers, similar to the approach taken in Dizon and Gayed's (2021) study with Grammarly.

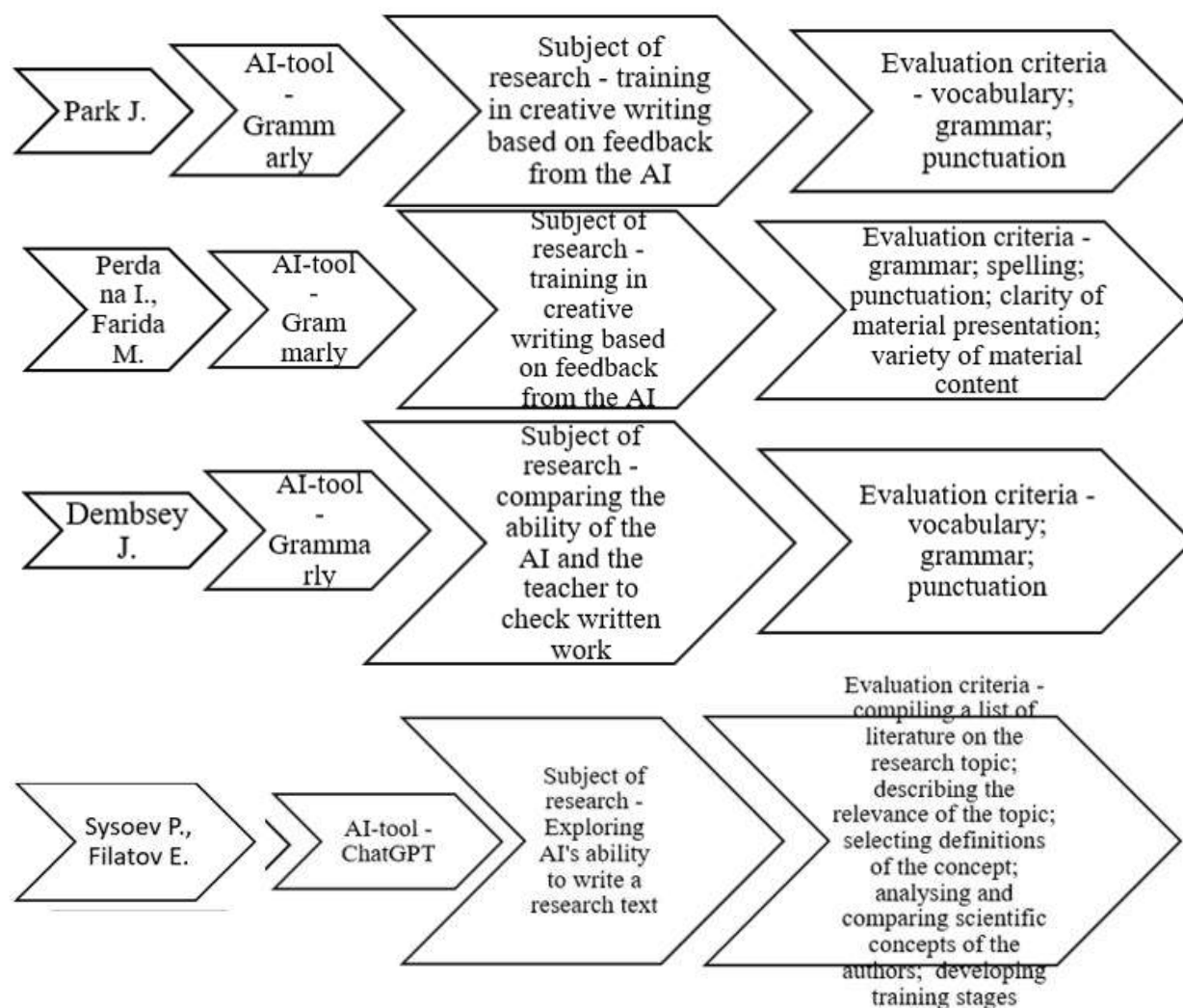
While some studies did explore the use of AI for developing the receptive reading skills, these were less common compared to studies on the productive skills of speaking and writing. Vocabulary was the predominant aspect of developing reading skills that received attention, while gaming emerged as a specific use to support pedagogy in this area. Students have opportunities to learn vocabulary and understand meanings through games that go beyond what a textbook or classroom

setting can offer. Games contextualize vocabulary that is often presented in a decontextualized manner, enhancing engagement and comprehension

Methodology

We have studied several articles (written by well-known researchers in EFL methodology) describing learners' experience of receiving evaluative feedback from the most common AI tools and we present empirical studies investigating the ability of AI tools to provide evaluative feedback.

Empirical studies investigating the ability of AI tools to provide evaluative feedback:

The analysis of these and other works devoted to various aspects of the use of AI-tools in teaching EFL students to write foreign-language creative works allowed us to draw the following conclusions:

- AI tools capable of automating the assessment of creative writing, such as essays, and providing evaluative feedback have existed for decades. As technology has advanced, their capabilities have expanded significantly. Initially, tools like Grammarly and PaperRater could check spelling, punctuation, and grammatical correctness. Now, these tools can assess a broader range of criteria, including the organizational structure of the essay, the use of cohesive and coherent text, and the content itself.

- At present, artificial intelligence is nearly on par with humans in its ability to evaluate students' written creative works across almost all evaluation criteria. Moreover, AI has surpassed human tutors in both the quality and comprehensiveness of evaluative feedback provided to learners. In addition to assessing the content and linguistic correctness of written work like teachers do, AI also offers students recommendations on improving the organizational structure of essays and the coherence of arguments.

- The assessment criterion currently under debate by both teachers and researchers is the content of written work. Critics of AI technologies in teaching and assessing students' creative writing argue that AI can only assess the content based on formal features such as vocabulary variety and the use of cohesive and coherent text, but it lacks the ability to assess the depth of the content. On the other hand, proponents of integrating AI into writing instruction argue that the evaluative feedback provided by AI tools is comparable in quality and content to feedback from EFL teachers.

- OpenAI's ChatGPT is considered by experts to be one of the most advanced AI tools available, capable of providing learners with high-quality feedback across a wide range of criteria, including content evaluation. Based on a large language model, ChatGPT utilizes a neural network with numerous parameters, enabling it to generate new ideas, collect and analyze data, solve various problems, and propose solutions unlike many other AI tools.

- The term Big Language Model (BLM) itself refers to a type of deep learning model that is capable of understanding and generating natural language text. Such models are trained on huge amounts of data, which allows them to contain a large number of parameters and thus recognise, translate, predict and generate text.

- According to Sysoev and Filatov (2023), when ChatGPT lacks sufficient information to process and provide feedback to the user, it may resort to composing or fantasizing it. This practice of data synthesis, whether in compiling references or analyzing scientific papers, necessitates verifying all information received from the AI. As a result, it raises concerns about the reliability and usefulness of ChatGPT in addressing specific research tasks.

- Most researchers who suggest developing writing skills on the basis of AI tools, limit themselves to scanty descriptions of the students' receiving evaluative feedback from the AI outside of class time. Practically none of the authors has indicated the importance of implementing a mixed form of training, when part of the stages of a single methodology is conducted out-of-class and part in-class, thus creating additional conditions for more thorough analysis and discussion of the results of the students' assessment of creative works by artificial intelligence.

Challenges and risks of AI systems in ELT teaching-learning

Technology breakdowns in educational settings can encompass various issues such as **technical malfunctions and poor connectivity**. One specific breakdown includes instances where the AI provides incorrect answers. This highlights the

importance of ensuring reliability and accuracy in AI applications used for educational purposes.

Limited capabilities, such as **insufficient chatbot capacity or the lack of natural interactions**, have been reported where users required more advanced functionality. For example, some learners desired enhanced chatbot capabilities, while others sought more natural interactions (Thompson et al., 2018). These limitations have resulted in learners losing interest in using the chatbot. Addressing these shortcomings is crucial to maintaining user engagement and satisfaction with AI-driven educational tools.

Fear surrounding AI in education can manifest in several forms, including concerns about how personal information will be stored and shared, uncertainty about how AI operates (fear of the unknown), and apprehension about losing a natural learning environment, which includes genuine emotions connected to learning experiences. These **fears** highlight the importance of addressing privacy concerns, providing transparency about AI operations, and preserving the human and emotional aspects of education.

Practical considerations for EFL teaching

In many studies, authors explicitly or implicitly contrast traditional learning with learning with artificial intelligence. In our study we highlight the idea of collaboration "learner-teacher-artificial intelligence", when the learner's individual work with AI is added to the traditional method of teaching a foreign language, thus creating additional conditions and opportunities for the learner to receive feedback from the AI tool for the purpose of further development of speech skills. At the same time, the traditional teaching or assessment functions of the teacher are not changed.

There are various methodologies for teaching students to write creative works based on the analysis of AI-generated essays. These can range from teachers explaining the organizational structure of specific types of essays using AI-generated examples, to students independently analyzing AI-generated essays after mastering the material on essay structure. Students learn to formulate problems, provide supporting arguments for the main thesis, draw conclusions, and more. The choice of methodology depends on the teacher's discretion, considering the interests, needs, and abilities of their students.

One of the possible variants of the essay writing after the students have learnt the rules of writing individual components of a written creative work:

- The first step is mastering the organisational structure of the essay, developing the micro-skills of writing the introduction, main content and conclusion of the essay, problem statement, argumentation, etc.

- The second step is immersing learners in a project activity on the use of a specific AI tool.

- The third step provides teacher's explanation how to make prompts to a specific AI tool in order to get the expected feedback (generated essay). Moreover, it is extremely important to discuss with students the rules of ethics of authorship when interacting with AI.

- The fourth step is about using the prompt recommended by the teacher or on the basis of their own requests, students receive feedback from the AI in the form of a ready-made version of a written creative work on a given topic.

- In small groups in the classroom, students analyse and discuss AI-generated written creative work on the topic. The criteria can be the same as those used for assessing students' written work. It is important that learners and students are able to critically evaluate the AI's work, to "defend" it in some way, highlighting what the AI did right and why, and what it did differently and why. Such a critical approach to analysing essays will greatly enhance or improve learners' own understanding of how creative writing should be done.

- The next step is devoted to the students' own essay on the given topic, taking into account their experience of interaction with artificial intelligence.

With such collaboration, the traditional methodology of teaching student writing is enriched by incorporating additional stages of interaction with AI. This creates more opportunities for students to develop essential foreign-language skills.

References

1. Dembsey J.M. (2017). Closing the Grammarly® Gaps: A Study of Claims and Feedback from an Online Grammar Program // *The Writing Center Journal*. 2017. V. 36. № 1. P. 63–100. URL: <http://www.jstor.org/stable/44252638>.
2. Dizon, G. & Gayed, J. M. (2021). Examining the impact of Grammarly on the quality of mobile L2 writing. *JALT CALL Journal*, 17(2), 74–92. <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v17n2.336>
2. Dizon, G. & Tang, D. (2020). Intelligent personal assistants for autonomous second language learning: An investigation of Alexa. *JALT CALL Journal*, 16(2), 107–120. <https://doi.org/10.29140/jaltcall.v16n2.273>
3. Ghufroon M.A., Rosyida F. (2018). The role of Grammarly in assessing English as a foreign language (EFL) writing // *Lingua Cultura*. 2018. V. 12. № 4. P. 395–403. DOI:10.21512/lc.v12i4.4582
4. Park J., (2019). An AI-based English grammar checker vs. human raters in evaluating EFL learners' writing // *Multimedia-Assisted Language Learning*. V. 22. № 1. P. 112–131. DOI:10.15702/mall.2019.22.1.112
5. Perdana I., Farida M., (2019). Online grammar checkers and their use for EFL writing // *Journal of English Teaching, Applied Linguistics, and Literatures*. 2019. V. 2. № 2. P. 67–76. DOI:10.20527/jetall.v2i2.7332
6. Thompson, A., Gallacher, A. & Howarth, M. (2018). Stimulating task interest: Human partners or chatbots? In P. Taalas, J. Jalkanen, L. Bradley & S. Thouësny (eds), *Future-proof CALL: Language learning as exploration and encounters – short papers from EUROCALL 2018* (pp. 302–306). Research-publishing.net. <https://doi.org/10.14705/rpnet.2018.26.854>
7. Sysoev P.V., Filatov E.M. (2024). Methodology of teaching students to write foreign-language creative works on the basis of evaluative feedback from artificial intelligence // *Perspectives of Science and Education*. 2024. № 1 (67). C. 115–135. DOI: 10.32744/pse.2024.1.6.

TEACHING EUPHONY IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE COURSE FOR BEGINNERS

Starosta Oleksandr

PhD in Philology

Department of Ukrainian and World
Literature and Teaching Methods

Kostiuk Yuliia

PhD in Philology

Department of Ukrainian Language
and Slavonic Studies

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University, Ukraine

The significant rise in the number of Ukrainian learners worldwide since the start of the Russian full-scale invasion of Ukraine in February 2022 has led to an unweaving interest in the acquisition methods of Ukrainian phonetics, grammar, vocabulary, and syntax. Understanding phonetics as an integral part of the overall language structure enables the implementation of the principle of advanced oral learning; moreover, mastering the phonetic features helps to understand the laws of the written language and spelling norms [2]. In addition to phonemes, stress, and intonation patterns, beginner learners experience various sound alternations that pose a challenge in language use, both in perception and production. While alterations in word roots during declension can be explained only through the historical grammar of the Ukrainian language, the euphonic phenomena depend on the immediate context and have explicit explanations.

There are multiple views on the place of acquiring euphony at the beginner level. The new Standard of Ukrainian as a Foreign Language for A1–C2 levels adopted in 2024 includes three euphonic skills for A1 and A2 levels: using prepositions *у, в* (euphonic variants of *in*): *був у Львові, жила в Києві*; using conjunctions *і, й* (euphonic variants of *and*): *будинок і кімната, кімната й аудиторія*; using prepositions *з, із, зі* (euphonic variants of *from*): *з Алжиру, він із Сирії, зі школи*. One more euphonic skill — using initial *у – в* in words: *улітку – влітку, удень – вдень* — adds for B1 and higher levels [3]. Some practitioners even overemphasize the importance of acquiring euphony: "Mastering the means of euphony of Ukrainian speech is an essential goal of teaching Ukrainian to foreign students. When studying phonetics, they should master the primary means of euphony, make sure that it is achieved by the natural alternation of individual vowel and consonant sounds, and be able to use variants of words and word forms without changing their meaning, for example, *у – в, і – й, же – ж, над – наді, знову – знов, лише – лиш*." [1] At the same time, having analyzed 33 Ukrainian for beginners textbooks, Petro Luno states that the authors consider the explanation of individual sound pronunciation to be mandatory, while the explanation of other phonetic

phenomena, including assimilation, dissimilation, simplification, or alternation is presented as additional information and only by some authors [2].

Given the comparatively complex paradigm of Ukrainian parts of speech and the variety of grammar forms that are challenging for a beginner student to recognize and produce, learners at A1–A2 levels are often overwhelmed by the amount of grammatical information in oral and written texts. The demand to correctly use euphonic prepositions at such an early stage creates additional tension. Moreover, native speakers of Ukrainian often violate some euphonic patterns in their speech, which may cause frustration. Consequently, we suggest that beginner students should be taught to recognize euphonic variants $y - v$, $i - y$, $z - iz - zi$ and words with initial $y - v$ and $i - y$ to avoid misperceptions. The basic vocabulary and phrases offer a lot of illustrative material, which can be shaped as in Fig. 1.

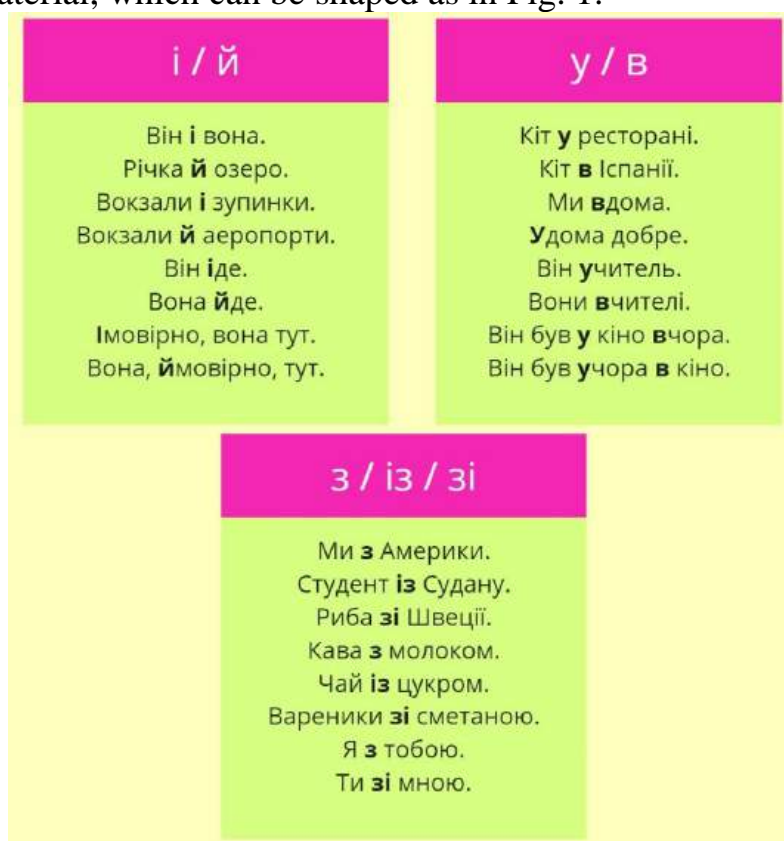

Figure 1. Presenting euphony $y - v$, $i - y$, $z - iz - zi$ to students at A1 level

To align euphony with a communicative approach to teaching Ukrainian as a second language, presenting $z - iz - zi$ prepositions should be introduced as a part of learning countries and origins with examples $зі$ США, $зі$ Швеції, $із$ Судану. Later, it gets reinforced with occasional instrumental phrases like $кава з$ молоком, $чай із$ цукром, even though the instrumental case itself is presented in A2 course. The first encounter with $y - v$ happens even earlier, in $учитель - вчитель$ and $у$ класі – $в$ університеті, and the introduction of the concept of euphony $y - v$ and $i - y$ should follow since they share similar nature and exceptionally high use in the Ukrainian language.

References

1. Hrom N. (2017). Fonetyka yak osnova vyvchennya ukrayinskoyi movy dlya inozemnoho studenta. Filolohichni nauky v umovakh suchasnykh transformatsiynykh protsesiv: Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Lviv, 76–79.
2. Luno P. (2012). Fonetychnyy material ukrayinskoyi movy v pidruchnykakh dlya inozemtsiv. Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi, 7, 84–92.
3. Standart derzhavnoyi movy: ukrayinska mova yak inozemna. Pivdenni zahalnoho volodinnya A1–C2 (2024). Kyiv: Natsionalna komisiya zi standartiv derzhavnoyi movy.

EXPERIENCE OF DISTANCE LEARNING AS A FORM OF ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN TEACHING THE BASICS OF INTERNAL MEDICINE

Kvasnytska Olga

Ph.D, Associate Professor

Yavorska Veronika

4th year student

Department of Internal Medicine

Bukovinian State Medical University, Ukraine

Modern knowledge requires modernization of educational technologies and methods of their implementation, one of which is distance learning. Distance learning is a new means of implementing the learning process, which is based on the use of modern information and telecommunication technologies. Distance education is becoming increasingly widespread in the world and to a greater extent covers postgraduate education and advanced training of doctors at various levels, while experience in using this type of training at the pregraduate level is still insufficient. It should be noted that medical education has its own specific characteristics related to the teacher-student, doctor-patient relationship. But even in such cases, distance education demonstrates its flexibility.

Extreme conditions associated with the epidemic situation and the introduction of quarantine, martial law in Ukraine stimulated the introduction of distance learning methods into the educational process at the pre-graduate stage. It should be noted that for a long time, our university has been using the Moodle distance learning system quite effectively, which works as a means for students to obtain the necessary information, a learning tool, testing knowledge, skills and abilities, but there has not yet been any experience in conducting practical, seminars and lectures for students.

At its core, distance learning is the interaction between a student and a teacher at a distance, which reproduces all the components characteristic of the educational

process (goal, content, organizational forms, teaching aids) and is implemented by specific means of Internet technologies or other means that provide interactivity. At BSMU, the educational process was provided via Google Hangouts Meet video conference. The educational module "Fundamentals of Internal Medicine" for 4th year students, was conducted exclusively in the format of a practical lesson. In general, it should be noted that for the majority of groups with an average level of training, this form of training differed little from full-time training. The structure and content of the lesson corresponded to methodological developments. The presence of all students at the beginning of the lesson was recorded as standard using scanned copies. Students solved test tasks of the second level of complexity (which were sent by e-mail or through the social networking system) at the beginning of the lesson. Then a theoretical review of the material was carried out and solved test tasks and problems of the third level of complexity. As the experience of conducting online classes has shown, the effectiveness of such training is not inferior to traditional ones. It arouses increased interest among students both in the technical aspects of its organization and in the form of its implementation. Classes are held in a psychologically warmer atmosphere, like pair discussions; as well as using other modern interactive technologies (cases, brainstorming), which is more convenient to use when solving clinical problems. All students are involved in the discussion process, and if during classes students use additional literature or web resources, a correctly formulated question provokes them to develop clinical thinking and search for information. An important advantage of distance learning is the ability to visualize most of the material, which improves the quality of knowledge acquisition (educational videos, lectures, radiographs, video conferences).

As a result, the efficiency of knowledge acquisition in some groups even increased, which indicates an increase in the average score for the group based on the results of the oral survey and test control. It is also positive that medical students in the process of distance learning receive a variety of technological knowledge necessary in their future practice and subsequent postgraduate education.

The disadvantages of this form of training include still imperfect technical support, interruptions in audio and video communications, and the inability to fully control the student's actions during the lesson. Another significant disadvantage is the lack of training in practical skills, since this requires traditional direct contact with the patient. In our opinion, a combination of distance learning and traditional learning is possible in the future, but for this it is necessary to rework the curricula and the corresponding methodological support.

All of the above allows us to conclude that after a certain stage of improvement, distance learning in medicine at the undergraduate stage is possible and allows us to quite effectively solve educational problems today.

Reference

1. Журавльова Л.В., Лахно О.В., Цівенко О.І. (2020). Методи дистанційного навчання при викладанні дисципліни Внутрішні хвороби у лікарів-інтернів. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/26606>
2. Журавльова Л.В., Цівенко О.І., Лахно О.В., Лопіна Н.А. (2016). Новації при викладанні внутрішніх хвороб при підготовці лікарів на кафедрі внутрішньої медицини. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/13509>
3. З.Семидоцька Ж.Д., Чернякова І.О., Красовська К.О. (2023). Сучасні освітні технології в умовах дистанційного навчання на кафедрі пропедевтики внутрішньої медицини. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/32740>
4. Ферфецька К. В., Піц Л.О., Стефанюк Є. С. (2022). Використання технологій дистанційного навчання у медичних закладах освіти Буковини в умовах сьогодення. Медична освіта, (2), 46–50. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.2.1308>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ

Омельяненко Галина

к.пед.н., доцент

Кириченко Наталя

аспірант

Кафедра теорії та методики фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет, Україна

Сучасна освіта в усьому світі характеризується швидкими процесами оновлення в різних її напрямках, особливо в сфері розвитку та використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Цифровізація навчального процесу, створення електронних освітніх ресурсів, впровадження нових програмних рішень та обчислювальних систем, а також формування інформаційного середовища – це ключові елементи інформатизації освіти.

На сьогодні вже накопичено значний досвід практичного застосування інформаційних технологій для підтримки освітнього процесу. Проте подальшого вивчення потребують питання організації ефективної педагогічної взаємодії в умовах використання інформаційно-навчального середовища університету, а саме: подальше вдосконалення форм, методів і прийомів навчання, які дозволяють індивідуалізувати та диференціювати навчальний процес, розширити можливості викладача у реалізації дидактичних принципів і підвищити якість засвоєння теоретичних знань; підготовка студентів до здійснення навчальної діяльності в зазначених умовах.

Інформаційно-навчальне середовище університету передбачає використання різноманітних цифрових платформ (LMS, онлайн-курси, відеоконференції), які стають важливою складовою процесу навчання. Викладачі й студенти мають інтерактивно взаємодіяти через ці технології, що змінює традиційні форми викладання та навчання.

Сучасні інформаційно-навчальні середовища дозволяють студентам навчатися за гнучким графіком, використовуючи онлайн-курси, електронні матеріали, форуми та інші ресурси. Викладачі також отримують можливість адаптувати навчальні програми під потреби студентів, організовуючи індивідуальне чи групове навчання.

Інформаційні технології дозволяють здійснювати комунікацію не лише у синхронному режимі (лекції в реальному часі), але й у асинхронному (форуми, електронні листи, записані лекції). Це дає змогу студентам самостійно обирати темп навчання, але також вимагає від викладачів нових підходів до організації зворотного зв'язку.

В інформаційно-навчальному середовищі університету підвищується роль самостійної роботи студентів. Викладачі повинні приділяти більше уваги створенню завдань, які стимулюють критичне мислення, дослідницьку діяльність та самостійне опрацювання матеріалу.

Викладач у цифровому середовищі не лише є джерелом знань, але й виступає як фасилітатор навчального процесу, консультант та організатор навчання. Він допомагає студентам орієнтуватися в інформаційних потоках, використовувати ресурси ефективно і мотивує їх до самостійного вивчення матеріалу.

Завдяки технологіям, в інформаційно-навчальному середовищі можна активно використовувати мультимедійні засоби (відео, аудіо, інфографіку, інтерактивні симуляції), що робить навчання більш наочним та інтерактивним. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу студентами.

Студенти в умовах інформаційно-навчального середовища отримують можливість спілкуватися з викладачами й іншими студентами не тільки в аудиторіях, але й через різні платформи. Це дозволяє розвивати навички дистанційної співпраці, ведення дискусій та вирішення проблем у команді.

Використання інформаційних технологій дозволяє більш точно та оперативно здійснювати моніторинг успішності студентів. Системи дистанційного навчання надають можливість автоматизованого тестування, що знижує суб'єктивність оцінювання.

Таким чином, педагогічна взаємодія в інформаційно-навчальному середовищі університету вимагає від викладачів нових підходів до організації навчального процесу, розвитку власних цифрових компетенцій та створення умов для активної та самостійної діяльності студентів.

З метою підготовки бакалаврів до навчальної діяльності в умовах інформаційно-навчального середовища університету нами розроблено курс «Смарт-технології». Курс викладається для здобувачів ОР бакалавр 1 року

навчання і охоплює 4 змістових модулі навчального матеріалу. Структурно включає в себе лекційні та лабораторні заняття, самостійну роботу студента. Формою контролю є поточний тестовий контроль та виконання завдання, поточна оцінка практичних умінь та навичок, оцінка індивідуального науково-дослідного завдання, підсумковий тестовий контроль, залік екзамен.

Під час вивчення дисципліни особлива увага приділяється засвоєнню загальних відомостей про: складові інформаційно-навчального середовища (LMS, електронні ресурси, комунікаційні платформи); інструменти для синхронної та асинхронної взаємодії (Zoom, Teams, BBB Moodle); основи смарт-технологій та їх роль у підвищенні ефективності навчального процесу; сучасні цифрові інструменти для навчання, хмарні сервіси (Google Drive, OneDrive, Dropbox) для зберігання та спільної роботи з документами, сервіси для створення та презентації навчальних матеріалів (Prezi, Canva, PowerPoint); практичні аспекти використання смарт-технологій, смарт-навчальні платформи; практичне використання Learning Management Systems (LMS) для управління навчальним процесом; платформи для електронного навчання (Coursera, EdX, UdeMy) та їх інтеграція у власне навчання; інтерактивні інструменти для співпраці; використання онлайн-дошок для мозкових штурмів та співпраці (Miro, Jamboard); організацію командної роботи з використанням смарт-планувальників (Trello, Asana). Особлива увага приділялась основам цифрової грамотності та безпеки.

Таким чином, курс допоможе студентам не лише опанувати сучасні цифрові інструменти, але й навчитися використовувати їх для підвищення якості освітнього процесу, розвитку власних професійних компетенцій і підготовки до майбутньої кар'єри в умовах цифрової трансформації освіти.

Section: Physical Culture and Sports

РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ У ПІДГОТОВЧОМУ ПЕРІОДІ

Овчаренко Сергій Валентинович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Соловей Дмитро Олександрович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Яковенко Артем Володимирович

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Александров Сергій Андрійович

здобувач вищої освіти бакалаврського рівня

Кафедра спортивних ігор

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

Введення. Досягнення високих спортивних результатів у сучасному футболі неможливо без якісної підготовки всіх гравців незалежно від амплуа. Успіхи будь-якої футбольної команди визначаються в основному трьома факторами: технікою гравців, тактикою і загальним станом кожного гравця (фізичним, морально-вольовим, психологічним) [3,4,6]. Сучасний розвиток футболу залежить не тільки від вдосконалення тактичної побудови гри, виходячи з об'єктивних можливостей гравців та сили суперника, але і від вміння таким чином побудувати тренувальний процес, щоб за короткий відрізок часу футболісти досягали максимального рівня своїх фізичних можливостей [2,5].

На думку багатьох вчених [1,7,8] подальша інтенсифікація підготовки спортсменів, значне збільшення обсягів та інтенсивності тренувальних та змагальних навантажень у сучасному футболі потребує розробки та впровадження нових технологій, які забезпечують оптимізацію тренувального процесу. При цьому, щороку збільшується швидкість та щільність виконання технічних прийомів, що в свою чергу висуває високі вимоги до фізичної підготовленості спортсменів. Це стосується всіх гравців команди, не зважаючи на ігрове амплуа. Цікавим є той факт, що у футбольних командах високої кваліфікації обсяг загальної фізичної підготовки значно зменшується, а на перший план виходить спеціальна фізична підготовка, яка і забезпечує підвищення рівня спортивної майстерності футболістів.

Провідні теоретики спортивної науки [9,10] вважають, що основою ігрової діяльності та спеціальної фізичної підготовки футболістів є рівень розвитку швидкісно-силової підготовленості, який істотно впливає на ефективність виконання техніко-тактичних дій. Оскільки, результативність матчу пов'язана з точністю та силою ударів по м'ячу. Однак, переважне використання методів технічної підготовки футболістів на шкоду фізичної підготовки призводить до

грубих педагогічних помилок, наслідком яких є низька ефективність навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності.

Аналіз науково-методичної літератури виявив недостатність науково обґрунтованих методик вдосконалення швидкісно-силових якостей футболістів на етапі спеціалізованої-базової підготовки, що і зумовило актуальність даного дослідження.

Мета дослідження – підвищення рівня фізичної підготовленості футболістів в підготовчому періоді річного циклу на етапі спеціалізованої базової підготовки на основі вдосконалення швидкісно-силових якостей.

В дослідженні приймали участь футболісти 16-17 років КПНЗ «ДЮСШ №2» ДМР м. Дніпра (15 спортсменів склали контрольну групу, 15 – експериментальну). Для вирішення поставлених задач були використані наступні методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення, педагогічні спостереження, педагогічне тестування, математико-статистичні методи.

Педагогічне тестування здійснювалося з використання метода оцінки рівня розвитку швидкісно-силових здібностей: біг 60 м з ходу (с); біг 60 м з низького страту (с); підтягування на поперечині (кількість разів); стрибок в гору з махом рук (см); вкидання аути (м).

Результати досліджень і їх обговорення. Експериментальна методика вдосконалення швидкісно-силових здібностей планувалася за принципом комплексної спрямованості на етапі спеціалізованої базової підготовки. Тренувальний процес, як у експериментальній, так і у контрольній групах відбувався відповідно до загального плану, в якому багато уваги приділялося і швидкісно-силовій підготовці. Загальний обсяг тренувального навантаження в групах був однаковий. Спортсмени у тижневому циклі проводили п'ять тренувальних занять, на котрих вирішувалися завдання швидкісно-силової підготовки паралельно з завданнями технічної підготовки. Всього було проведено 42 навчально-тренувальних занять у підготовчому періоді підготовки протягом трьох місяців.

Тренувальні заняття в групах відрізнялися засобами та методами. У контрольній групі використовувалися традиційні засоби та методи: вправи з обтяженням, які проводилися з використанням повторного методу. За розробленою методикою заняття в експериментальній групі проводилися інтервальним методом, два рази на тиждень використовувався метод колового тренування та на одному тренуванні – повторний метод (табл. 1).

Таблиця 1 - Структура методики швидкісно-силової підготовки футболістів 16-17 років на етапах підготовчого періоду

Дні тижня	Методи тренування	
	Загально підготовчий етап (1 міс)	Спеціально-підготовчий етап (2 міс)
Понеділок	інтервальний	інтервальний
Вівторок	коловий	коловий
Середа	повторний	повторний
Четвер	коловий	коловий
П'ятниця	повторний	інтервальний
Субота	-	Контрольні ігри

Інтервальний метод: - біг з чередуванням високої та малої інтенсивності (біг зі старту 30 м з м'ячем з подоланням опору та без). При використанні даного методу виконувалося 4-6 вправ до явної втрати швидкості. Пауза відпочинку між повтореннями задавалася тренером (30-120 с). Після подолання 30-метрового відрізка футболісти виконували технічні прийоми («слаломне» ведення м'яча, удари після обертання та повороту, при падінні). Відпрацювання комбінацій у швидкому темпі, спрямована та вільна гра. Також використовувалися різноманітні вправи з м'ячем та без м'яча. Вправи з м'ячем – «квадрати» - з різноманітними модифікаціями, передачі м'яча з послідуочим ударом по воротах, гра в невеликих складах на обмеженій площадці з малими воротами. Колове тренування складалося з виконання вправ в різній варіації на різних відрізках (табл.2). Інтервал відпочинку складав 3 хвилини та визначався тренером. Вправи виконувалися серіями (2-4 серії) та тривали від 3-10 хв.

Таблиця 2 - Структура мікроциклу колового тренування футболістів 16-17 років

Відрізки м	Загально-підготовчий період		Спеціально-підготовчий період	
	10	Короткі передачі назад-поперек, довгі передачі, ведення м'яча	Ведення м'яча, обведення, перехват	Обведення
20	Обведення, гра головою	Короткі передачі назад-поперек, ведення	Короткі передачі вперед, назад-поперек, довгі передачі, ведення	Короткі передачі вперед, назад-поперек, обведення та гра головою
30	Перехват, гра головою	ведення	Короткі передачі вперед, назад-поперек, довгі передачі, ведення перехват	Короткі передачі вперед, назад-поперек, обведення, перехват
40	Обведення, перехват	Короткі передачі назад-поперек, ведення, обведення	Обведення, відбір, перехват, гра головою	Довгі передачі, ведення, обведення, перехват
50	Обведення, гра головою	Короткі передачі назад-поперек, ведення	Короткі передачі вперед, обведення	Короткі передачі назад-поперек, довгі передачі, обведення, відбір, гра головою

На кожному тренуванні, в залежності від завдань тренер підбирав комплекс вправ та їх співвідношення. Вправи на вдосконалення швидкісно-силової підготовленості використовувалися в різних частинах заняття та визначався тренером. Ступінь оволодіння вправами та прийомами, а також рівень швидкісно-силової підготовленості визначалися кожний тиждень у вигляді термінового або етапного контролю.

Основними показниками, які свідчать про ефективність застосованої методики є результати тестів визначаючих рівень швидкісно-силової підготовленості. Для перевірки ефективності розробленої методики вдосконалення швидкісно-силової підготовленості, був проведений педагогічний експеримент (табл.3).

Таблиця 3 - Статистичні значення показників швидкісно-силової підготовленості футболістів 16-17 років до та після експерименту

Показники	Етап експ-ту	Контрольна (n = 15), X±S	Експериментальн а (n = 15), X±S	P
Біг 60 м з ходу, с	до	8,1 ± 0,1	8,2 ± 0,1	≥ 0,05
	після	8,0 ± 0,1	7,8 ± 0,1*	
Біг 60 м з низького старту, с	до	8,6 ± 0,1	8,5 ± 0,1	≥ 0,05
	після	8,5 ± 0,1	7,5 ± 0,1*	
Стрибок вгору із махом, см	до	31,1 ± 0,13	31,3 ± 0,23	≥ 0,05
	після	32,6 ± 0,11	38,3 ± 0,13*	
Підтягування на поперечині, (кіл-сть)	до	15,6 ± 0,4	15,9 ± 0,5	≥ 0,05
	після	16,1 ± 0,4	18,5 ± 0,5*	
Вкидання ауту, м	до	14,7 ± 0,31	14,5 ± 0,3	≥ 0,05
	після	15,1 ± 0,31	17,9 ± 0,3*	

* - достовірна різниця при $p \leq 0,05$

Результати повторних досліджень рівня фізичної підготовленості, швидкісно-силової підготовленості свідчать про ефективність запропонованої методики щодо вдосконалення швидкісно-силової підготовленості футболістів 16-17 років на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Висновки. Методика щодо вдосконалення швидкісно-силової підготовленості футболістів планувалася за принципом комплексної спрямованості занять у підготовчий період річної підготовки, який ділився на два етапи. Методика складалася з використання комплексів вправ у загально-підготовчому та спеціально-підготовчому етапах підготовчого періоду і особливістю мала використання сукупності декількох методів спортивного тренування: інтервального, повторного, колового та змагального в тижневому мікроциклі. Позитивна динаміка показників футболістів експериментальної групи протягом експерименту у тестах, які характеризують рівень швидкісно-силової підготовленості підтверджують ефективність запропонованої методики щодо вдосконалення швидкісно-силової підготовленості на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Список використаних джерел

1. Костюкевич В.М., Врублевський Є.П., Вознюк Т.В. [та ін.]. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті: [монографія]. Вінниця ТОВ «Планер», 2017. 191 с.

2. Максименко И.Г. Соревновательная и тренировочная деятельность футболистов: монография. Луганск: Знание, 2009. 258 с.
3. Мітова О.О., Матяш В.В. Совершенствование процесса технической подготовки юных футболистов на этапе предварительной базовой подготовки: [монографія]. Дніпропетровськ, 2015. 270 с.
4. Матвеев Л.П. Общая теория спорта и её прикладные аспекты [Текст]: учебник для вузов физической культуры [5-е изд., испр. и доп.]. М.: Советский спорт, 2010. 340 с.
5. Овчаренко С.В., Матяш В.В., Яковенко А.В. Засоби та методи розвитку фізичних якостей футболістів у річному циклі підготовки. Методичні рекомендації. Дніпро: ПДАФКіС, 2019. 37 с.
6. Овчаренко С.В., Мітова О.О. Проблеми контролю у футболі в зв'язку з сучасними тенденціями його розвитку. Фізична культура спорт та здоров'я нації: зб. наукових праць: Вінницький держ. пед. ун-тет ім. М.Коцюбинського, Житомирський держ. ун-тет ім. І.Франка. Вінниця: ТОВ «Планер», 2017. Випуск №3 (22). С. 371-377.
7. Пшибыльски В. Требования к физической подготовленности футболистов, определяемые современными тенденциями развития футбола. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. 2004. № 4. С. 46-52.
8. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. К.: Олимпийская литература, 2015. Кн. 1. 680 с.
9. Теоретико-методичні основи управління процесом підготовки спортсменів різної кваліфікації: колективна монографія / за заг. ред. В.М. Костюкевича. Вінниця: ТОВ "Планер", 2018. 418 с.
10. Шамардин В.Н. Особенности проявления двигательных качеств у юных футболистов различной специализации. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2010. № 3. С. 74–76.

Section: Psychology

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Шошина Н.М.

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальності 053 «Психологія»

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

У сучасному світі, сповненому технологічному прогресу та глобалізації а також збільшенням кількості катастроф, негараздів, соціальних та політичних зіткнень, щодня виникають ситуації, які варто віднести до конфліктних.

Конфлікт є невід'ємною частиною складного переплетення людських відносин. Його вияв у формі гострих психологічних станів, відкритих протистоянь та змін у поведінці робить його привабливим об'єктом для наукового дослідження. Різноманіття тлумачень поняття "конфлікт" у психології свідчить про складність цього феномена. Хоча часто конфлікт асоціюють зі зіткненням або суперечкою, його сутність полягає в більш глибоких процесах протистояння та взаємодії.

Науковцями вивчаються загальні особливості міжособистісних конфліктів (Н.Є. Завацька, С.Д. Максименко, Л.П. Матяш Заяц, О.Г. Мирошник [1], Н.І. Пов'якель, Т.А. Яновська), досліджуються особливості перебігу, причини виникнення, способи попередження та ліквідації конфліктів (О.А. Донченко, Т.М. Титаренко), актуального значення набуває аналіз різних видів конфліктів (Г.В. Павленко [2], О.Є. Поліванова) [6]

Аналіз наукових праць свідчить про різноманітність підходів до вивчення причин конфліктів. Так, одні дослідники виділяють соціально-психологічні (об'єктивні) та індивідуально-психологічні (суб'єктивні) детермінанти (Н.В.Грішина); інші ж причиною виникнення конфліктів вбачають внутрішні і зовнішні суперечності (Л.І.Божович); останні ж зосереджують увагу на впливі психологічних властивостей особистості, що акумулюються природними задатками індивіда, його соціальним досвідом й обумовлюються взаємодією суб'єктивних і об'єктивних чинників (Л.О.Петровська, Н.І.Пов'якель, В.І.Ілійчук). [3]

Як зазначає Г.В. Ложкін, суть конфлікту полягає не стільки у виникненні суперечки чи зіткнення інтересів, скільки в усуненні цих непорозумінь, у протистоянні одиниць соціальної взаємодії. Скрізь і завжди виникають різноманітні сперечання, але через конфлікт вирішується лише мала їх частина. Інтереси та погляди також часто суперечать один одному. Однак суть конфлікту виходить за межі цих протистоянь. Йдеться про протидію суб'єктам конфлікту в цілому. [5]

Узагальнюючи погляди на природу конфлікту, визначаємо, що конфлікт - надзвичайно складний спосіб усунення непорозумінь у процесі взаємодії, який супроводжується протистоянням сторін конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями. [4] До сутнісних характеристик конфлікту належать: наявність супротивності між суб'єктами; їх протистояння; негативні емоції стосовно себе [3]. Причини конфлікту включають суб'єктивні та специфічні, тобто об'єктивні причини. Конкретний конфлікт виникає внаслідок дії з тих чи інших причин. Психологів же цікавлять суб'єктивні причини

Бугор Н.М., Колісник П.П. виокремлюють основні ознаки конфлікту:

- наявність ситуації, яка сприймається учасниками як конфліктна;
- об'єкт конфлікту, який не може бути поділений справедливо між учасниками конфліктної ситуації;
- бажання учасників продовжити конфлікт для досягнення своїх цілей. [1]

Причини конфліктів надзвичайно різноманітні і можуть включати в себе як об'єктивні фактори (наприклад, дефіцит ресурсів), так і суб'єктивні (різні погляди, цінності). Конфлікти можуть як руйнувати, так і будувати. Незаперечним є факт, що конфлікти часто стають «двигуном прогресу», і саме завдяки конфлікту є змога створити щось нове, якщо підхід до вирішення є конструктивним.

Варто зазначити про те, що основну роль у вирішенні будь якого конфлікту відіграє саме стратегія його вирішення. Вибір стратегії виходу з конфлікту залежить від багатьох чинників. Це й особистісні властивості опонента, і рівень шкоди, яку заподіяно супротивником (чи супротивнику), наявність ресурсів, соціальний статус (власний та опонента), можливі наслідки, тривалість конфлікту і таке інше. Стратегія виходу з конфлікту являє собою основну лінію поведінки опонента на його завершальному етапі. [2]

Основними стратегіями виходу із конфлікту вважаються – суперництво, компроміс, пристосування, відступ, співробітництво (за К.Томасом). Коротко розглядаючи кожну з них, можна зазначити, що суперництво - полягає в нав'язуванні іншій стороні кращого для себе рішення; компроміс - полягає в бажанні опонентів завершити конфлікт частковими поступками; пристосування, або поступка, розглядається як вимушена чи добровільна відмова від боротьби і здача своїх позицій; відступ від вирішення проблеми, або уникнення, є спробою вийти з конфлікту при мінімумі витрат; співробітництво вважається найбільш ефективною стратегією поведінки в конфлікті. Воно передбачає спрямованість опонентів на конструктивне обговорення проблеми, розгляд іншої сторони не як супротивника, а як союзника в пошуку рішення. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що ефективність стратегій поведінки в конфлікті залежить від конкретної ситуації, особистості учасників та інших факторів. Тому важливо мати у своєму арсеналі різні стратегії і вміти гнучко їх застосовувати. [4,5]

Отже, проаналізувавши особливості феномену конфлікт з психологічної точки зору можемо свідчити, що конфлікт – явище повсякденне, яке виникає у бідь які взаємодії, і поряд з негативними емоціями може нести конструктивний вихід та прогрес взаємодії, через пошук нових рішень та умовиводів. Поведінка

ж людини в конфліктній ситуації є формою взаємодії особистості з навколишнім середовищем, опосередкованою зовнішньою та внутрішньою активністю і відображає змістовний аспект засвоєння ціннісно-нормативних уявлень, моральних принципів та світоглядних переконань.

Список використаних джерел

1. Бугор Н. М., Колісник П. П. Роль об'єктивно набутих конфліктів як мотиваційний захід в діяльності менеджерів організації. Збірник наукових праць молодих учених, аспірантів та студентів. Одеський національний технологічний університет, 2023. С. 231-233.
2. Винограденко М. Конфлікти в організації: теоретичні аспекти проблеми Науковий пошук студента. Збірник студентських наукових праць, : Ізмаїл. РВВ ІДГУ, 2017. С. 183-186.
3. Коберник Л.О. Конфліктні форми поведінки та способи їх корекції в юнацькому віці. Актуальні проблеми психології Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. 2008. Київ. С.173 - 177.
4. Легеза Ю. О. Розуміння конфлікту на сучасному етапі. Актуальні проблеми юриспруденції та психології: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 грудня 2023 р.). Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. С. 121-127.
5. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник.-К. ВД «Професіонал». 2006. 412 с.
6. Сердюк О. О. Конфліктна поведінка у міжособистісній взаємодії опонентів із різним типом локусу контролю. Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості: зб. наук. матеріалів II Міжнарод. наук.-практ. конф. Полтава, 2022. С. 193-197.

ОСОБЛИВОСТІ СМИСЛО-ЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЖІНОК ВПО

Стонога Ольга

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальність 053 Психологія

Пучина О.В.

кандидат психологічних наук
Маріупольський державний університет,
м. Київ, Україна

Смисло-життєві орієнтації є важливим елементом структури особистості, який відображає напрямок її розвитку, життєві цілі та надає осмисленість у різних ситуаціях. Осмислення життя свідчить про те, що особистість має стійку орієнтацію на певний зміст або ідею, яка спонукає її до розвитку та діяльності.

Показник свідомості життя виступає як критерій самостійності особистості від ситуативних впливів, зовнішніх умов, що відображає її стабільність та здатність до самостійного управління власним життям під час прийняття рішень та взяття на себе відповідальності.

Кожна особа тлумачить сенс життя для себе та свого оточення залежно від свого світогляду, віку, соціального статусу, потреб та інтересів, сподівань та бажань. Сенс, що виникає під впливом взаємодії із світом, стає стимулом для подальшої взаємодії, а отже, почуття поділяються на стимулюючі та наслідкові.

В багатьох дослідженнях, як і за кордоном, так і в Україні, кризи класифікуються на дві групи: в залежності від ситуації (проблемні, конфліктні, емоційно напружені, важкі, кризові) та виділяються види криз: криза першого виду, яка породжена ситуацією, що може суттєво ускладнити реалізацію життєвого заміру, проте зберігає можливість відновлення перерваного ходу життя, та криза другого виду, яка робить реалізацію життєвого заміру неможливою.

Після початку повномасштабного вторгнення, що стало великим горем для всього українського народу, саме розуміння кризових ситуацій, будь-яка особистість перетворює своє сприйняття життя, виявляючи вдячність за всі аспекти: близьких людей, власне життя, фізичне здоров'я, красу природи. Цей процес трансформації сенсу життя приводить до нового сприйняття Всесвіту, де особистість стає менш матеріалістичною та більш альтруїстичною, набуваючи усвідомлення важливості творчості, любові і альтруїзму. Такі особи відчують себе більш повноцінно живими. В цілому, ця трансформація може бути розглянута як отримання нового сенсу життя.

Структура особистісних цінностей та їхній зміст є динамічними за природою. Хоча поле ціннісної семантики загалом є стабільним, воно змінюється в залежності від соціальних, побутових та екзистенціальних обставин. Особливу вагу в процесі усвідомлення сенсу життя мають цінності та орієнтації, які спрямовують особистість на самопізнання, розвиток, самореалізацію, цілісність та гармонію.

У кризовій ситуації спостерігається перетворення смислової структури особистості: людина зусиллями намагається знайти сенс своєї життєвої ситуації для тлумачення та інтерпретації власного досвіду та існування. Цей процес внутрішньої перебудови, хоча може призвести до втрат, відкриває перед людиною нові можливості особистісного розвитку через рефлексивне переосмислення системи власних цінностей та смислів. Такий підхід дозволяє розглядати кризу як необхідний етап для подальшого особистісного зростання і розвитку.

Теоретичний аналіз наукових поглядів на ситуацію невизначеності показав, що під толерантністю до невизначеності дослідники розуміють схильність особистості сприймати ситуацію невизначеності як нейтральну або позитивну і зберігати здатність діяти проактивно в умовах неповноти, новизни та/або суперечливості інформації. Переживання ситуації невизначеності можуть мати значний вплив на емоційний стан людини та супроводжуватися

негативними емоційними станами чи навіть супроводжуватися змінами чи порушеннями в організмі.

Особистості, готові приймати ризики та діяти в умовах невизначеності, схильні до осмисленості життя, оптимізму та життєстійкості, вміють витримувати конфлікт та напруження у невизначеності, ставляться до ризику як до стимулу та можливості, готові пристосовуватись до невизначеності. Люди зі схильністю до інтолерантності до невизначеності схильні сприймати невизначеність як загрозу та мислити категорично, в невизначеності відчують, віддають перевагу знайомому та уникають незвичного. Протилежністю ситуації соціальної невизначеності в умовах міграції є соціальна адаптація, яка залежить від здатності до переживання нових емоційних, поведінкових і соціальних станів, які виникають на всіх етапах адаптації.

На даний момент дослідники дійшли згоди, що здатність переносити невизначеність соціального життя та ризики невідомості в умовах міграції залежить не лише від індивідуальних характеристик людини, а й від специфіки її соціального оточення.

Вивчення тенденцій міграційних процесів українців в сучасних умовах показало, що колосальний вплив на них має військовий конфлікт та вимушеність міграції. Життєстійкість є важливою диспозицією в умовах міграції, оскільки в умовах вимушеної міграції люди стикаються з рядом таких проблем, як депривація та соціальне виключення, криза соціальної ідентичності, насильство, порушення соціальної екології людини, зростання ризику психологічної «пастки бідності», погіршення фізичного та психічного здоров'я, загострення хронічних хвороб, появи негативних психологічних наслідків, таких як агресивність, нетерпимість та посттравматичний стрес.

Соціально-психологічна адаптація у випадку здійснення вимушеної міграції супроводжується зниженням рівня домагань, погіршення самооцінки, порушення ціннісних орієнтацій та соціальних установок, що ускладнює процес адаптації на новому місці. Раптове зіткнення з умовами проживання в іншій країні у вимушених мігрантів призводить до проблем з ідентифікацією, знецінення власного я, неприйняття нової культури та соціокультурних умов, що може загрожувати сталості структур особистості та її цінностей.

Наукові дослідження показують, що поліпшення становища мігрантів може бути досягнуте за допомогою активізації їхнього власного соціального потенціалу. Це можливо завдяки створенню асоціацій мігрантів та етнічних груп, що формують суспільні фонди для розробки та реалізації проектів, що відображають інтереси мігрантів та біженців. Крім того, важливо надавати увагу питанням культури, релігії, традицій та звичаїв. Для досягнення позитивних результатів необхідно здійснювати зусилля з боку органів влади щодо встановлення контактів з представниками різних конфесій, обговорення проблем, що однаково цікавлять корінних жителів та мігрантів.

Використання різних стратегій, таких як активний пошук соціальної підтримки, зосередження на позитивних аспектах нового життя та збереження

культурної самоідентичності може допомогти особистості знайти опори та зберегти свою психічну стійкість в умовах міграції. Розуміння особливостей культурного контексту також може бути важливим чинником успішної адаптації.

Отже, пошук особистісних ресурсів для стабілізації стану та поліпшення їх якості у осіб в умовах соціальної невизначеності внаслідок міграції отримує все більш вагомую роль у сучасній науковій дискусії.

Також треба зазначити, що крім соціальної невизначеності існує велика кількість факторів, які одночасно існують та пов'язані з життестійкістю та її складовими, що ускладнює визначення саме невизначеності в якості формуючого чинника життестійкості в ситуації соціальної невизначеності у мігрантів. Дане дослідження задає напрямок для подальших досліджень та формування уявлення щодо зв'язку між ситуацією соціальної невизначеності та показниками життестійкості в умовах міграції.

Теоретична розробка напрямків адаптації та розвитку життестійкості в умовах міграції передбачає як роботу в кризовій ситуації, так і спрямовану на адаптацію та розвиток мігрантів у приймаючому середовищі. Найбільш ефективною формою роботи є групова. Інтеграція є більш ефективною адаптивною стратегією. При індивідуальній роботі з мігрантами ключовим є переосмислення значення досвіду вимушеної міграції в їхньому житті, оцінці цінностей життя, пошуку сенсу і напряму на адаптацію та розвиток в новому середовищі.

Список використаних джерел

1. Казакова Є.С. Трансформація ціннісно-сислової сфери особистості під впливом вітальної загрози, викликані коронавірусною хворобою COVID-19: гендерний аспект. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2022. Т. 1, № 3. С. 131–140.
2. Карпінський К.В. Ідентифікаційна функція сенсу життя. Журнал «Психологічні дослідження», 2017. Том 10 №55
3. Корольчук М. С., Трофімов Ю. Л. Методологічні та теоретичні проблеми психології / М. С. Корольчук, Ю. Л. Трофімов. К.: Ніка Центр, 2019.
4. Мурзіна О. А. Формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 теорія і методика проф. освіти / Мурзіна Олена Анатоліївна ; КПУ. К., 2017. 20 с.
5. Оніщенко Н. В., Казакова Є. С. Психологічні особливості сприйняття ситуації навколо пандемії COVID-19: Проблеми екстремальної та кризової психології 2021. № 2(2) - 6- 18 с.
6. Чайка Г.В. Ціннісно-сислова сфера у кризові періоди розвитку особистості. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 9, № 6. С. 93–101.

ФЕНОМЕН ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Слинько А.В.

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальність 053 «Психологія»

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

У сучасному світі, сповненому стресу і невизначеності, здатність керувати своїми емоціями є важливою умовою успіху. Розвиток емоційного інтелекту, емоційної компетентності та емоційної грамотності допомагає людям краще розуміти свої емоції, керувати ними та ефективно взаємодіяти з оточенням, що є важливим для успішної адаптації в мінливому світі.

Як зауважує Е.Носенко «на фоні соціального «божевілля» , у просторі якого живе сучасна людина, вже нікого не дивує, мабуть, найвищий за усю історію рівень емоційної нестримності покоління». [4, с.95] Саме це і змушує дослідників здійснити всебічне переосмислення психологічного феномену емоційний інтелект.

Потреба переглянути тлумачення поняття «інтелект» , що змістовно зводиться до вимірювання коефіцієнту інтелектуального розвитку (IQ), були сформульована Г. Гарднелом ще у 1983 році в монографії «Frames of minds». Учений вперше заявив про існування не лише одного типу інтелекту, але і про його підвиди. Він виділяв: вербальний, логіко-математичний, просторовий, музичний, кінестетичний та емоційний підвиди інтелекту. [4]

Зважаючи на досить недавній період вивчення феномену емоційного інтелекту, низка зарубіжних (Г. Гарднера, Д. Гоулман, Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Саловея, Р. Барона, К. Штайне ра, С. Хейна,) та вітчизняних (Д. В. Люсін, Е. Л. Носенко, Н. В. Килимига, О. І. Власова, Г. В. Юсупова, М. А. Манойлова, Т. П. Березовська, А. П. Лобанов, А. С. Петровська, І. М. Андрє) дослідників мають фундаментальні теоретичні та прикладні доробки із даної тематики.

Початком систематичного вивчення емоційного інтелекту як самостійного психологічного конструкту вважається друга половина ХХ століття. Саме в цей період американські вчені, такі як Гарднер, Селовей, Мейєр, Гоулман, Бар-Он та Карузо, заклали теоретичні основи цієї концепції, визначивши її сутність, структуру та значення для розуміння людської психіки.

Проблема емоційного інтелекту почала привертати увагу дослідників у 90-х роках ХХ століття завдяки працям американських психологів Дж. Майєра і П. Саловея, які уперше вжили термін «емоційний інтелект» та розпочали дослідницьку діяльність щодо його вивчення. Емоційний інтелект, на думку цих учених, є сукупністю когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння й управління емоціями. [2]

Актуальність дослідження даного феномену підтверджує В. Кремін, визначаючи, що сучасна цивілізація стикається з парадоксальною ситуацією: з одного боку, вона досягла значних технологічних висот, з іншого – переживає глибоку антропологічну кризу. Вирішення цієї кризи бачить у зміні парадигми розвитку, де людина стає вищою цінністю, а освіта – засобом її всебічного розвитку. [5]

Дослідження американських вчених виявили, що поняття емоційного інтелекту має кілька трактувань. Основні підходи можна поділити на три групи:

- Когнітивний підхід: ЕІ розглядається як сукупність розумових здібностей, пов'язаних з обробкою емоційної інформації.

- Мішаний підхід (Гоулмана): ЕІ – це поєднання розумових здібностей і особистісних якостей, що дозволяє людині ефективно взаємодіяти з оточенням.

- Мішаний підхід (Бар-Она): ЕІ – це сукупність некогнітивних здібностей, які визначають особистісні характеристики людини.

Кожна з цих моделей пропонує своє розуміння сутності ЕІ та має свої методи вимірювання. [1, 5]

Проблема єдності емоційної і когнітивної сфер психіки була в центрі уваги і відомих вітчизняних психологів радянського періоду. Це передусім класичні праці Л. Виготського (1982), С. Рубінштейна (2008), О. Леонтьєва (1975) та ін.

Вчені приходять до єдиного висновку, що високий рівень емоційного інтелекту веде до успішності особистості у будь яких сферах, знижує рівень тривожності та підвищує стресотсійкість.

Дослідження наукової літератури показало, що поняття «емоційний інтелект» у психології інтерпретується неоднозначно. Різні автори використовують такі терміни як «емоційна розумність», «емоційне самоусвідомлення», «емоційна компетентність», «емоційне мислення», «емоційна грамотність» та «емоційна обдарованість». Це свідчить про різноманітність підходів до вивчення цього складного феномена. [2]

Аналізуючи еволюцію досліджень феномену емоційного інтелекту, вчені вимагають радикальної зміни парадигми в психології. Увага зосереджується на зміні парадигми від традиційного фокусу на індивідуальних характеристиках людини і переходу до системного підходу, який враховує управління людськими ресурсами. [4]

Е Носенко зазначає, що на сьогодні можна стверджувати про такі властивості, притаманні людині з високим емоційним інтелектом:

1. усвідомлення людиною власних емоцій;
2. регулювання власних емоцій шляхом їх усвідомлення;
3. спроможність налаштувати себе до діяльності;
4. розпізнавання та розуміння емоцій інших людей;
5. уміння підтримувати доброзичливі стосунки з людьми, мистецтво позитивного ставлення до інших. [3, 4]

Отже, поняття емоційного інтелекту за останні два десятиліття зазнало значної еволюції. Спочатку його пов'язували виключно з когнітивними здібностями, такими як ідентифікація та управління емоціями. Проте подальші

дослідження розширили це розуміння, включивши до нього також особистісні якості та соціальні навички. В результаті, емоційний інтелект перетворився на комплексний конструкт, який відіграє важливу роль у особистісному розвитку та професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Зарицька В. В. Емоційний інтелект як складова готовності особистості до професійної діяльності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Психологія, 2014. №. 49. С. 42-51.
2. Кулик Н. А., Гільова Л. Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень //Збірник наукових праць " Проблеми сучасної психології". – 2018. – №. 39. – С. 79-90.
3. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень Збірник наукових праць " Проблеми сучасної психології", 2013. №. 22, с. 156-159.
4. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції. Психологічний журнал, 2003. №14(1) с. 25-29.
5. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття емоційний інтелект Педагогічний процес: теорія і практика, 2018. №. 4. С. 35-42.
6. Karpenko Y. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення //Psychological Prospects Journal, 2017. №. 30. С. 50-63.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ ОСІБ СТУДЕНСЬКОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ

Крючкова Юлія

асистентка

Кафедра психології

Бердянський державний педагогічний університет, Україна

Стресові ситуації супроводжують сучасну людину майже кожного дня, а в умовах виживання українського народу в російсько-українській війні небезпека може виникати кожної секунди. Стресові ситуації проживання на територіях, тимчасово окупованих загарбниками, у зоні бойових дій, у прикордонних населених пунктах, які постійно обстрілюються, викликали негативні наслідки для життя, здоров'я, майна багатьох українців. Багато сімей змушені були прийняти важке рішення залишити рідний дім та евакуюватися в більш спокійні регіони України чи виїхали за кордон. До осіб, які виїхали на території України із менш небезпечним навантаженням, застосовуються терміни «внутрішньо переміщені особи» (далі – ВПО). До осіб, які виїхали за кордон, застосовуються різні терміни залежно від отримання ними посвідчень

тимчасового захисту чи влаштування на роботу (біженці, переселенці, мігранти та ін.), у нашому дослідженні будемо використовувати термін «переселенці за кордон» для позначення цієї категорії людей.

В будь-якому випадку переселення життя людей, вимушено переміщених з рідного дому, сповнене стресовими ситуаціями, болем, розпачом, втратою матеріального благополуччя, соціального статусу та ін. Однією із складних проблем адаптації переселенців на новому місці проживання, крім влаштування на роботу, пошуку житла, є ще й навчання дітей та юнаків, відновлення освітнього процесу в доступних формах.

Особливо складно у нинішньому стані війни переміщеним студентам, які крім необхідності налагоджувати своє життя, повинні знайти технічні і фізичні можливості для організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Часто це унеможлиблюється труднощами придбання необхідного обладнання (комп'ютера, планшета), доступу до інтернету (через нестабільний зв'язок, відсутність електропостачання). Студенти знаходяться у стресових умовах обробки великої кількості вхідної інформації за короткий час, значного навчального навантаження через необхідність підготовки курсових та дипломних проектів і робіт, а також відчують значну втому через ситуації невизначеності. Вони так само значно переживають за власне життя і здоров'я, тривожаться через невідомі можливості продовжувати навчання чи планують поєднувати його із роботою, щоб допомогти батькам фінансово утримувати родину тощо.

Звертаючись до поглядів науковців, які досліджували вплив стресових ситуацій на людей, бачимо, що стрес розуміється як психофізичне напруження, що виникає у результаті складної життєвої чи екстремальної ситуації (стресової ситуації), а також супроводжується мобілізацією захисних систем організму і психіки. Звісно, стан війни та необхідність переселення у безпечніші регіони є надзвичайно сильним стресором, що викликає негативні емоційні переживання у сучасних студентів.

Психологічні особливості впливу складної екстремальної ситуації (стресової ситуації) на психоемоційний стан та поведінку особистості вивчають сучасні українські науковці А. Бабенко, Н. Висідалко, А. Гордієнко, Л. Наугольник, Н. Пророк, Н. Самолюк та ін. Особливості психологічного змісту стресу та його подолання юнаками, переживання стресових ситуацій базується на психологічних дослідженнях стратегій подолання, механізмів захисту і протидії стрес-чинникам, об'єктивних і суб'єктивних чинників вибору адекватної поведінки у стресових ситуаціях (Ю. Александров, Л. Наугольник, Л. Карамушка, О. Луценко, В. Осьодло, Н. Павлик, Л. Степаненко та ін.). Переживання сучасними студентами стресу в умовах війни та необхідності адаптуватися до нових умов дистанційного навчання висвітлюють Л. Абсалямова, С. Бужинська, О. Вдовіна, М. Гриньова, І. Грузинська, О. Куліш, І. Олійник, В. Прибилова, С. Ржечицька, Н. Скрипник, О. Ставицька, О. Стуліка, А. Шевченко та ін.

Виникнення стресу пов'язується із не специфічною реакцією організму на певну стресову ситуацію, яка вимагає мобілізації організму, відповідної адаптації до нових умов життя, праці, взаємодії з іншими. Стрес постає психофізіологічним «потрясінням» організму, адже супроводжується зниженням енергетичного тону, реалізується у ситуації невизначеності. Основними фазами стресу є: фаза тривоги, опору і виснаження. При цьому одні й ті ж стресори можуть здійснювати як мобілізуючу, так і дезорганізуючу дію на людину.

Стресові ситуації поділяються на ті, що становлять загрозу втрати ресурсів та ті, що пов'язані із дійсною їх втратою. Також стресові ситуації можуть бути ситуаціями травматичної втрати когось-небудь або чогось надзвичайно важливого для людини; ситуаціями загрози, що вимагають значних копінг-зусиль, активізації адаптаційних можливостей; ситуаціями виклику, що передбачають використання складних і потенційно ризикованих стратегій подолання.

Наслідками впливу переживання стресових ситуацій на організм та продуктивність діяльності людини є: емоційні (страх, тривожність, депресія, злість); поведінкові (агресивна поведінка, втрата мотивації, апатія); фізичні (біль у спині, животі, головний біль, безсоння, втрата апетиту та ін.).

На переживання стресових ситуацій впливають насамперед суб'єктивна значущість події, що викликає стрес, а також особистісні властивості: генетична схильність до переживання стресу; ранній досвід у дитинстві; риси характеру; спрямованість особистості; соціальний статус; найближче соціальне оточення та ін.

При аналізі особливостей емоційного реагування переміщених осіб студентського віку розглянуто труднощі їх організації життя, адаптації до нових умов дистанційного навчання, вказано на великий вплив інформаційного та екзаменаційного стресу. Часто студенти розгублені, дезорієнтовані, не можуть адекватно оцінити вплив стресової ситуації, мають значні труднощі в самоорганізації навчальної діяльності. Мають високий рівень стресової навантаженості, і на жаль, низький рівень стресостійкості.

При цьому до активних стратегій подолання проблем і наслідків стресу (вирішення проблем та пошук соціальної підтримки) здатні тільки ті студенти, які змогли адаптуватися до нових умов навчання у дистанційному форматі, влаштували своє життя на новому місці проживання так, щоб мали змогу навчатися і вчасно виконувати завдання. Ті, хто не зміг адаптуватися до дистанційного навчання, найчастіше обирають стратегії уникнення, рідше здатні до пошуку адекватних способів вирішення проблем.

Для вивчення психологічних особливостей переживання стресових ситуацій у студентів-переміщених осіб ми провели психологічне дослідження. Вибірку опитуваних склали 60 осіб студентського віку (19-23 роки), з них 30 – є переміщеними особами (у межах України), і 30 осіб є переселенцями за кордон.

Проаналізувавши отримані результати дослідження, встановлено, що третина студентів (28,3% опитаних) мали високий рівень стресостійкості.

Майже у половини респондентів (46,7%) встановлено помірну стресостійкість, а в решти респондентів виявлено низьку стресостійкість (25%), вони не вміли адекватно реагувати на стрес, не вирішували проблем, намагалися знайти когось, хто розв'яже їх проблеми. При цьому висока стресостійкість була властива для 23,3% ВПО та 33,3% переселенців за кордон. Ймовірно, це можна пояснити оптимальними умовами життя та відносно більш спокійним кліматом у переселенців за кордон. А низька стресостійкість виявлялася більшою мірою у студентів-ВПО (26,7%) та була властива для 20% переселенців за кордон.

Також більшості опитаних були властиві вибори таких копінг-стратегій, як «пошук соціальної підтримки» (40%) та «уникнення проблем» (36,7%). Тільки 23,3% опитаних обирали продуктивну стратегію «вирішення проблем». Загалом студенти-переселенці за кордон були орієнтовані на «пошук соціальної підтримки» (50%), ще 23,3% прагнули уникати проблем. І решта 26,7% студентів-переселенців за кордон намагалися вирішувати проблеми (для них був характерний вибір стратегії вирішення проблем). Студенти-ВПО надавали перевагу стратегії уникання проблем (50%), ще для 30% був властивий вибір стратегії пошуку соціальної підтримки, і тільки 20% були налаштовані на активне вирішення проблем.

За отриманими результатами дослідження виділено психологічні особливості реагування на стресові ситуації у переміщених осіб студентського віку. Встановлено, що студенти-ВПО мали недостатньо високі показники стресостійкості, обирали переважно стратегію «уникання», відрізнялися виразним виявом нейротизму. А студенти-переселенці за кордон мали більш оптимальні прояви стресостійкості, емоційної стійкості та здатності справитися із виникаючими проблемами, обирали стратегії «пошуку соціальної підтримки» та «вирішення проблем».

Відповідно до виявлених особливостей реагування на стресові ситуації у переміщених осіб студентського віку вказано рекомендації для боротьби зі стресовими ситуаціями, запропоновано способи саморегуляції у ситуації стресу.

Відповідно до виявлених психологічних особливостей реагування на стресові ситуації у переміщених осіб студентського віку встановлено потребу надання психологічної підтримки і допомоги студентам, що включатиме навчання їх саморегуляції емоцій та поведінки, пошуку адекватних стратегій реагування на стресові чинники.

Список використаних джерел

1. Адаптація та валідація україномовної версії шкали стресостійкості Коннора-Девідсона-10 (CD-RISC-10): Апробація у хворих на анкілозивний спондиліт / Н.В. Школіна, І.І. Шаповал, І.В. Орлова, І.О. Кедик, М.А. Станіславчук. Український ревматологічний журнал. 2020. № 80 (2). С. 66–72.
2. Александров Ю. В. Проблема копінг-стратегії в ситуації неуспіху. «Особистість, суспільство, закон» : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (25 квіт. 2019 р., м. Харків, Україна). Харків, 2019. С. 11–15.

3. Афанасьєва Н. Є., Ричкова Л. В. Особливості копінгових стратегій адаптації курсантів і студентів УЦЗУ. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2009. Вип. 6. С. 3–12.
4. Богуш В. М. Особливості прояву экзаменаційного стресу у студентів ДВНЗ. «Молодий вчений». 2017. № 9.1 (49.1). С. 1–4.
5. Бондарчук О. І., Пінчук Н. І. Як попередити та подолати стрес у складних умовах сьогодення: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної освіти. Київ, 2020. 42 с.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Михайленко Олег Олександрович

здобувач вищої освіти магістерського рівня
спеціальність 053 «Психологія»

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Питання стресостійкості завжди знаходиться у полі зору науковців психологів, адже стійкість людини до оточуючих впливів, якість психологічного здоров'я безпосередньо залежить від якості психічного опору складним життєвим ситуаціям. Актуальні соціально-економічні проблемам – життям в умовах пандемії, соціально-політичних конфліктів, загостренням економічних проблем у державі тощо сприяє більш глибокому розумінню розвитку стресостійкості сучасної особистості. Перебуваючи у повномасштабній війні більше двох з половиною років, українська нація виробила свій специфічний досвід переживання стресу, свої унікальні кейси, адже саме у польових умовах можна емпірично перевіряючи та встановлюючи діючі та працюючі стратегії боротьби зі стресом.

Відповідно до сучасних науково-психологічних розробок, стресостійкість (або резилієнтність) розглядається у трьох площинах – як риса чи здатність особистості, як процес та як адаптаційно-захисний механізм особистості [4].

У контексті взаємодії з істотними негативними факторами психологічного та/або соціального характеру резилієнс виявляється як здатність індивіда мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси для досягнення стану благополуччя, а також як стан соціального оточення, що забезпечує доступ до таких ресурсів відповідно до культурних норм.

Резилієнс – це динамічний процес, що включає як індивідуальні ресурси, так і соціальні фактори, які дозволяють людині адаптуватися до стресових ситуацій та відновлювати психологічне благополуччя [2].

Як зазначають зарубіжні дослідники (Wu, G., Feder, A. & Cohen, H., Kim, J., Calderon, S., Charney, D., Mathé, 2013), резилієнс – це здібність та динамічний

процес адаптивного долання стресу та неприємностей, зберігаючи нормальне психологічне та фізіологічне функціонування. [5]

Зважаючи на те, що стресостійка людина (з високою резиліентністю) здатна долати труднощі та невдачі, адаптуватися до змінних умов, відшукувати позитивні моменти щастя, фіксуватися на позитивних емоціях і звертати погляд у майбутнє, а не у минуле. Резилієнс — це здатність людини вистояти і відновитися після важких життєвих ситуацій, таких як хвороби, втрати, стреси на роботі чи в сім'ї. Резилієнс допомагає людям долати труднощі і продовжувати жити повноцінним життям, навіть коли здається, що все навколо руйнується.

Низка авторів (А. Тан, А Суд, П. Дженнінгс, С. Мадді, І. Гельмрайх, К. Карвер, Д. Садоу розглядають психологічні фактори розвитку резиліентності особистості серед яких - цілі життя, почуття узгодженості, позитивні емоції, життєстійкість (сприйняття викликів, включеність, контроль), самооцінка, активні копінг (копінг розв'язання проблем, планування тощо), самоефективність, оптимізм, позитивний атрибутивний стиль, соціальна підтримка, когнітивна гнучкість (позитивна переоцінка, прийняття негативних ситуацій та емоцій), релігійність, духовність, релігійні копінг. Ми звертаємо нашу увагу на взаємозалежності стресостійкості як базової характеристики людини та ефективності її у життєдіяльності.

Саме стресостійкість (або резиліентність) є ключовою компетентністю особистості у сучасних умовах, що дозволяє бути ефективним за будь яких умов, зберігати свою емоційну цілісність та гармонію, розвивати свою особистість та бути самоефективним і цілісним.

Варто зазначити, що рівень стресостійкості індивіда безпосередньо корелює зі стилем життя та ефективністю копінг-стратегій, спрямованих на подолання дистресу. Особи з підвищеним рівнем тривожності, низькою самооцінкою та схильністю до самокритики демонструють знижену резистентність до стресових факторів.

Звертаючи увагу на стресостійкість персоналу організації, ми виходимо з визначення, що ефективність професійної діяльності залежить від резиліентності персоналу.

О. Когут наголошує, що стрес супроводжує будь яку діяльність, і особливо професійну, розглядаючи стрес як фактор, що деструктивно впливає на професійну діяльність, провокуючи розвиток емоційного вигорання, невротичних розладів та навіть психопатичних рис у менеджерів. У зв'язку з цим здатність ефективно протистояти кризовим ситуаціям є визначальним компонентом організаційної культури. [4]

Ефективність особистості передбачає цілісність функціонування, сприятливі та комфортні умови у посвяченному житті. Оскільки переважна більшість часу дорослої людини зайнята професійною діяльністю, саме за умов ефективної робочої атмосфери колективу, їх стресостійкості, організація має високі результати праці. Тому за умов ефективної робочої атмосфери організація має високі результати праці. Високоєфективні співробітники – лідери, вони енергійні, вмотивовані, компетентні, і водночас легко

справляються із викликами сучасного світу, із стресогенними подіями, адаптуються до умов та легко переформулюють копінг-стратегії для подолання стресу. [6]

Ефективність особистості у професії – це комплексний показник, що включає не лише професійні знання та навички, але й розвинені лідерські якості, високий рівень самомотивації та здатність до постійного самовдосконалення. Високоєфективні працівники є рушійною силою організації, вони інспірують своїх підлеглих і сприяють досягненню спільних цілей.

Серед рис, які притаманні ефективному працівникові варто виділити – емоційний компонент (емоційна рівновага, стійкість, резилієнтність); когнітивний компонент (пізнавальний) та уявний (здатність до передбачення своїх дій). Великого значення набуває емоційний компонент, адже саме емоційно врівноважений професіонал може досягати високий результатів, що призводить до процвітання організації.

Ефективне управління емоціями – це вміння адаптувати свої емоційні реакції до вимог ситуації. Менеджер сам визначає, як він буде використовувати свої емоції, але при цьому важливо розуміти, що емоційна гнучкість тісно пов'язана з гнучкістю мислення. Здатність мислити нестандартно і бачити різні перспективи дозволяє менеджеру краще розуміти себе та інших людей, а також ефективніше вирішувати складні завдання. [3]

Формування стресостійкості – це індивідуальний процес, який залежить від багатьох факторів. Сучасна психологія пропонує широкий спектр методів, які допомагають підвищити стійкість до стресу. Серед них – медитація, аутогенне тренування, візуалізація, БОС-терапія та когнітивно-поведінкові методики. Ці методи дозволяють навчитися розслаблятися, контролювати свої емоції та ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями. [1; 7]

Отже, резильєнтність - це психологічний ресурс особистості з подолання стресу та адаптації після травмуючої ситуації до нових обставин життя, що забезпечує її повноцінне функціонування та загальну ефективність у всіх сферах життя. Ефективність особистості передбачає повноцінне функціонування, стійке ментальне здоров'я та психологічне благополуччя, що безпосередньо пов'язане з рівнем резилієнтності особистості.

Список використаних джерел

1. Аветісова К. А. Стресостійкість. Методи її підвищення. Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень. 2020. С. 102.
2. Грішин Е. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди "Психологія". 2021. №. 64. С. 62-81.
3. Карамушка Л. М., Дзюба Т. М. Феномен «здоров'я» як актуальний напрям досліджень в організаційній психології. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2019. №1(16). С. 22–33.

4. Когут О. Детермінанти стресостійкості особистості. *Psychological Journal*. 2021. Т. 7. №. 5. С. 120-128.
5. Кудінова М. С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. №. 6 (2). С. 48-53.
6. Шарко І. О., Гуторов О. І. Формування особистості ефективного менеджера: теоретичні та прикладні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. С. 117.
7. Khomenko Y. H., Shevchuk V. V., Sedykh K. V. Study of the psychological well-being of academic staff under martial law. The importance of pedagogy and psychology in the modern world : Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. P.254-275.

МІЖОСОБИСТІСНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Пушкар А.С.

здобувач вищої освіти магістерського рівня

спеціальність 053 «Психологія»

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Сучасні соціально-економічні та політичні трансформації обумовлюють підвищені вимоги до ефективності міжособистісної взаємодії. Дослідження в цій галузі є актуальними у контексті оптимізації процесів прийняття рішень, управління конфліктами та створення сприятливого психологічного клімату в колективах.

Питання міжособистісної взаємодії завжди знаходиться під пильним оком дослідників. Протягом довгого проміжку часу психологи намагалися розмежувати поняття «міжособистісні стосунки», «міжособистісна взаємодія», «міжособистісні взаємини», «міжособистісні взаємовідносини», «міжособистісні відносини», «міжособистісне спілкування», проте і досі точаться суперечки з приводу дефініцій кожного з цих феноменів.

Журавльова Л, Коломієць Т., провівши аналіз психологічних досліджень, встановили, що одним із чинників виникнення змістових деформацій різних понять є невдалий переклад з мови оригіналу. Ще одним чинником виникнення лінгвістичних неточностей є розбіжності у розгляді понять міжособистісної взаємодії та спілкування. У цьому контексті варто зазначити, що у науковій літературі існує великий спектр позицій і підходів щодо трактування поняття спілкування [4].

Проблема міжособистісної взаємодії є однією з центральних в психології. Видатні психологи, такі як М.М. Обозов, Р.Л. Кричевський, Г.М. Андреева та інші, присвятили свої дослідження аналізу цього феномена. Вони вивчали природу, структуру, механізми та фактори, що впливають на міжособистісну

взаємодію, а також співвідношення взаємодії з такими поняттями, як спілкування, сумісна діяльність та комунікація. Завдяки їхнім роботам ми краще розуміємо, як люди взаємодіють один з одним, і можемо використовувати ці знання для побудови ефективних взаємин.

Бацилєва О. в свою чергу зазначає, що взаємодія є ключовим фактором успіху як в особистому, так і в професійному житті. Особливо важливими навички міжособистісної взаємодії є для фахівців, які працюють з людьми або в складних умовах. Незважаючи на значну кількість досліджень, ця проблема залишається актуальною, оскільки міжособистісна взаємодія є складним і багатограним феноменом, який постійно розвивається і змінюється. [1]

Зважаючи, що основну методологічну складність вивчення міжособистісної взаємодії представляє велика кількість дефініцій даного феномену, ми визначаємо міжособистісну взаємодію як складне соціально-психологічне явище, що включає в себе такі акти психічної діяльності, як взаєморозуміння, взаємовплив, взаємодія, взаємовідношення, міжособистісне спілкування та інтегративні феномени сумісності і спрацьованості.

Феномен взаємодії, як інтегративне соціально-психологічне явище, вимагає комплексного міждисциплінарного аналізу. Лише за умови залучення знань з різних галузей науки можна забезпечити адекватне розуміння структури, механізмів та функцій взаємодії. [5, 2, 7]

Проаналізувавши доробки науковців з приводу підходів до дослідження проблеми взаємодії, Л. Журавльова виділяє три підходи до визначення взаємозв'язку між поняттями «міжособистісна взаємодія» та «спілкування»

1. Поняття «міжособистісна взаємодія» і «спілкування» є тотожними (Б. Ананьєв, 1980; О. Бодальов, 1996; А. Леонтьєв, 1997; В. Парфенов, 1983 та ін.). Тобто «спілкування є взаємодія, змістом якої є взаємне пізнання і обмін інформацією за допомогою різних засобів комунікації з метою встановлення взаємин, сприятливих для процесу спільної діяльності» Відповідно цьому підходу, без спілкування міжособистісна взаємодія є неможливою (А. Леонтьєв, 1997).

2. Міжособистісна взаємодія є однією із сторін спілкування, яке виступає як реальність міжособистісних взаємин і соціальних відносин (Г. Андреева, 1980, М. Бітянова, 2001; Є. Доценко, 1999 та ін.).

3. Феномен міжособистісної взаємодії включає спілкування та є значно ширшим за нього (Б. Ломов, 1984; В. Крисько, 2006; В. Мясичев, 2003; М. Обозов, 1979; Ю. Ханін, 1980, Л. Журавльова, 2013).). Таким чином, трактування змісту будь-якого з термінів, що ми розглядаємо у контексті цього дослідження, без урахування підходу, якого дотримується автор, призводитиме до смислових деформацій поняття та хибного тлумачення його змісту.

У своїй роботі ми притримуємося третього підходу до розуміння співвідношення між взаємодією та спілкуванням.

Порівнюючи погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників з приводу визначення поняття взаємодії, можемо виділити певні відмінності, зокрема, зарубіжні психологи визначають взаємодію емпіричним шляхом, базуючись на результатах її феноменологічного прояву. Натомість вітчизняні дослідники у

процесі аналізу даного феномену демонструють шлях теоретичного осягнення специфіки взаємодії, поділяючи основну дослідницьку увагу категоризації, класифікації та типологізації цього феномену відповідно до сформованих раніше теоретичних конструктів та категорій. Відрізняються їх погляди і стосовно детермінант й сутності феномену взаємодії. Так, зарубіжні психологи, розглядають взаємодію як вихідний пункт будь-якого соціально-психологічного аналізу, а її сутність зводять до обміну поведінковими реакціями в межах певної ситуації. Вітчизняні ж психологи трактують взаємодію як через визначення спілкування, його елементів так і як внутрішній механізм життя колективу, намагаються описати її структуру, чинники та особливості [7].

Як зазначає О. Бодальов, міжособистісна взаємодія починається з сприйняття людини людиною, тобто відбувається міжособистісне пізнання. Це пізнання не одночасний акт. Крім пізнання він включає зворотній зв'язок, елементи комунікації і взаємодії. Процес пізнання залежить від особливостей того, хто сприймає. До них відносяться стать, вік, національність, темперамент, соціальний інтелект, психічний стан, стан здоров'я, установки, досвід спілкування, професійні та особистісні особливості

Отже, міжособистісна взаємодія в мезосоціальному контексті є багаторівневим і динамічним процесом. Вона розпочинається з простих ситуативних контактів і може розвиватися до більш складних форм, таких як дружба, кохання та ділові партнерства. Перехід між рівнями взаємодії залежить від багатьох факторів, включаючи індивідуальні особливості учасників, соціальний контекст та зміни в їхніх потребах.

Список використаних джерел

1. Бойчук В. А., Бацилева О. В. Міжособистісна взаємодія: теоретико-методологічний аспект. Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), Кривий Ріг, 2019. С. 167.-171.
2. Гірняк А. Поняттєво-категорійне поле і наукові підходи до розуміння взаємодії у психології. Психологія і суспільство, 2017. №. 3 (69). С. 112-126.
3. Горбенко Ю. Л. Міжособистісна взаємодія як цілісність у багатовимірній теорії особистості. Психологія і особистість, 2017. С. 57-65.
4. Журавльова Л. П., Коломієць Т. В. Структурно-динамічна модель мезовиміру міжособистісної взаємодії. Освіта регіону, 2013. №. 4 (34). С. 275-279.
5. Коломієць Н. Теоретичний аналіз поняття взаємодія. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2018. №. 58. С. 112-119.
6. Седашева С. Л. Характеристика дефініції взаємодія. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Психологія, 2014. №. 48. С. 208-217.
7. Седих К.В., Хоменко Є.Г. Психологічні механізми взаємодії учнівських груп з класними керівниками. Психологія і особистість, 2020. №2 (18), 151-165
8. Ситнік С. В. Концептуальні особливості міжособистісної взаємодії. Science and education a new dimension. 2015. С. 96-99.

Section: Technical Sciences

ПРОГНОЗУВАННЯ ВПЛИВУ СЕЗОННОСТІ НА ОРГАНІЗАЦІЮ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ

Новак Євгенія Володимирівна

Кандидат технічних наук, доцент

Кафедра будівництва

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Анотація

У статті досліджується вплив сезонних факторів на організацію будівельних робіт. Розглянуто методи прогнозування сезонних умов, що дозволяють оптимізувати виконання будівельних проєктів. Особлива увага приділяється аналізу впливу температури, атмосферних опадів, тривалості світлового дня та вологості на будівельні процеси. Стаття також пропонує рекомендації щодо ефективного управління сезонними змінами у будівництві.

Ключові слова: сезонність, будівництво, прогнозування, кліматичні умови, організація будівельних робіт, планування.

Введення

Будівельна галузь є однією з ключових у будь-якій країні, проте її ефективність суттєво залежить від зовнішніх факторів, зокрема від кліматичних умов. Сезонні зміни, такі як різке зниження температури, збільшення кількості опадів чи скорочення світлового дня, можуть суттєво впливати на продуктивність будівельних робіт, якість матеріалів та терміни виконання проєктів.

Будівництво в умовах сезонності має свої виклики, особливо в регіонах із вираженими змінами погоди. Тому важливо враховувати сезонні фактори під час планування будівельних процесів і застосовувати сучасні методи прогнозування для мінімізації їхнього негативного впливу.

Метою цієї статті є вивчення основних сезонних факторів, їхнього впливу на будівельні роботи та розробка рекомендацій щодо організації будівництва в умовах сезонності. Задачі дослідження включають аналіз кліматичних даних, дослідження існуючих методів прогнозування погодних умов, а також розробку ефективних заходів для адаптації будівельних процесів до сезонних змін.

Мета дослідження: Розробка рекомендацій для мінімізації негативного впливу сезонних змін на організацію будівельних робіт. [1].

Задачі дослідження:

1. Вивчити основні сезонні фактори, що впливають на будівельні процеси.
2. Проаналізувати існуючі методи прогнозування впливу кліматичних умов на будівництво.
3. Запропонувати організаційні заходи для оптимізації будівельних процесів в умовах сезонності.

4. Оцінити економічні наслідки сезонних змін для будівельних компаній.

Результати дослідження і їх обговорення

1. Основні сезонні фактори, що впливають на будівельні роботи

1.1 Температура повітря

Температурні зміни мають безпосередній вплив на виконання будівельних робіт. Низькі температури ускладнюють роботу з матеріалами, такими як бетон і метал, що вимагає спеціальних умов або добавок для продовження робіт. Бетонування при температурі нижче 0 °C є складним процесом, оскільки за таких умов бетон втрачає свої фізико-механічні властивості, що може призвести до зниження якості будівельної конструкції.

Взимку також погіршуються умови для роботи з металевими конструкціями через підвищену крихкість матеріалу на морозі, що потребує додаткових заходів безпеки. Такі погодні умови суттєво впливають на терміни виконання робіт, що змушує будівельні компанії переглядати свої плани та шукати альтернативні рішення для продовження робіт.

1.2 Атмосферні опади

Опади у вигляді дощу або снігу негативно впливають на виконання зовнішніх робіт. У вологому середовищі збільшується ризик пошкодження матеріалів, таких як деревина, а також ускладнюється доступ до будівельного майданчика через розм'якшення ґрунту. Також затримується доставка матеріалів та обладнання, що може спричинити простой.

Зміни в кількості опадів суттєво впливають на земляні роботи та роботи з фундаментом. Ґрунт при високій вологості змінює свою структуру, що може викликати осідання будівель, якщо фундамент не укріплено належним чином. Це особливо критично в регіонах із високим рівнем ґрунтових вод або частими зливами.

1.3 Тривалість світлового дня

Зимовий період характеризується значним скороченням тривалості світлового дня. Це змушує будівельні компанії додатково витратити кошти на освітлення будівельних майданчиків у темний час доби, що підвищує витрати на електроенергію та технічне обслуговування. Скорочення світлового дня також знижує продуктивність праці робітників, що призводить до збільшення тривалості виконання проєктів.

1.4 Вологість повітря та ґрунту

Вологість повітря впливає на технологічні процеси під час будівництва, зокрема на процеси висихання розчинів, бетонних сумішей та фарб. Підвищена вологість може уповільнити ці процеси, що призводить до затримок у роботі.

Проблеми з ґрунтом виникають, коли підвищена вологість викликає його розм'якшення, що ускладнює земляні роботи та підвищує ризик осідання конструкцій після їх зведення. В таких умовах доцільно використовувати спеціальні технології для стабілізації ґрунту та зниження його вологовмісту.

1.5 Вітер

Вітер є одним із найменш передбачуваних факторів, який може вплинути на організацію будівельних робіт. Сильний вітер може ускладнити монтажні

роботи, особливо під час роботи на висоті, наприклад, при встановленні металевих конструкцій або підйомі вантажів за допомогою кранів. Це призводить до збільшення ризику нещасних випадків, що потребує додаткових заходів безпеки та страхування персоналу.

Вітер також може вплинути на процес укладання матеріалів, таких як ізоляція або гідроізоляційні покриття, особливо якщо робота проводиться на відкритих майданчиках. Неправильна укладка таких матеріалів під впливом вітру може призвести до дефектів, що вимагають переробки і збільшують загальні витрати на будівництво.

1.6 Перемерзання ґрунту

В умовах сильних зимових морозів перемерзання ґрунту може викликати додаткові труднощі під час земляних робіт, зокрема при ритті котлованів або траншей для фундаментів. Твердість мерзлого ґрунту значно ускладнює його обробку і збільшує час на виконання робіт. Відповідно, підрядники можуть стикатися з додатковими витратами на спеціальне обладнання для обробки мерзлого ґрунту або необхідністю проводити роботи з його попереднього розм'якшення за допомогою теплових установок.

У регіонах із тривалими зимами цей фактор може суттєво впливати на будівельні роботи, змушуючи підрядників виконувати земляні роботи заздалегідь, у більш сприятливий період року. Це вимагає ретельного планування і врахування таких умов під час складання графіків.

2. Методи прогнозування впливу сезонності на будівельні роботи

Для того щоб уникнути непередбачуваних затримок та економічних втрат, будівельні компанії повинні застосовувати методи прогнозування впливу сезонних змін на процес будівництва.

2.1 Аналіз історичних кліматичних даних

Збирання та аналіз історичних кліматичних даних дозволяє будівельним компаніям краще планувати виконання робіт. Ці дані включають температурні показники, кількість опадів та тривалість світлового дня, що допомагає створити адаптивні графіки робіт та планувати закупівлю матеріалів.

Вивчення кліматичних умов дозволяє також визначити найбільш сприятливі періоди для виконання конкретних видів робіт. Наприклад, земляні роботи краще виконувати у період, коли ґрунт має оптимальну вологість, а бетонні роботи — за відсутності сильних морозів.

2.2 Статистичні моделі

Статистичні моделі прогнозування дозволяють будівельним компаніям отримувати точні прогнози впливу сезонних факторів на будівельні процеси. Ці моделі базуються на аналізі великих обсягів даних і можуть передбачати, з якою ймовірністю настануть несприятливі погодні умови. Наприклад, регресійний аналіз може показати, як зміни температури та вологості впливають на продуктивність праці робітників або тривалість виконання певних операцій.

2.3 Використання технологій штучного інтелекту

Сучасні програми для прогнозування, що використовують штучний інтелект та алгоритми машинного навчання, дозволяють підвищити точність прогнозів. Такі системи здатні враховувати широкий спектр погодних параметрів та на основі історичних даних розробляти оптимальні стратегії планування будівництва.

2.4 Використання гідрометеорологічних даних

Одним із найбільш ефективних підходів до прогнозування впливу погодних умов на будівництво є використання гідрометеорологічних даних, що надаються спеціалізованими агентствами або службами прогнозу погоди. Ці дані можуть бути зібрані у вигляді довгострокових прогнозів або надаватися в реальному часі, що дозволяє будівельним компаніям швидко реагувати на зміни погодних умов.

Довгострокові прогнози дозволяють визначити найбільш сприятливі періоди для виконання певних робіт. Наприклад, якщо планується великий обсяг зовнішніх робіт, можна заздалегідь узгодити графіки відповідно до прогнозованих змін температури або ймовірних опадів. Крім того, використання прогнозів у реальному часі дозволяє оперативно ухвалювати рішення про тимчасове призупинення робіт у разі погіршення умов, таких як сильний вітер, дощ чи сніг.

2.5 Використання безпілотних літальних апаратів (дронів)

Новітні технології, зокрема використання дронів для моніторингу погодних умов, стають усе більш популярними у будівельній галузі. За допомогою дронів можна отримувати інформацію про стан будівельного майданчика в реальному часі, зокрема оцінювати умови для проведення робіт або перевіряти дотримання техніки безпеки. Дрони можуть бути оснащені датчиками температури, вологості та швидкості вітру, що дозволяє будівельникам швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Ця технологія також корисна для великих інфраструктурних проєктів, таких як будівництво мостів або доріг, де погода може суттєво вплинути на терміни виконання робіт. Дрони здатні оцінювати стан ґрунту, рівень вологості та можливі загрози для техніки й робітників.

2.6 Програмне забезпечення для моделювання кліматичних умов

Застосування сучасного програмного забезпечення для моделювання погодних умов на будівельних майданчиках дозволяє створювати точні моделі розвитку подій у залежності від змін клімату. Це може бути особливо корисним для довготривалих проєктів, де важливо враховувати всі можливі сценарії зміни погоди на кілька років уперед.

Такі програми використовують дані супутників, метеорологічних станцій та інших джерел для створення комплексних прогнозів. Вони можуть включати симуляцію різних погодних сценаріїв для кожного етапу будівництва, що дозволяє проєктувальникам і керівникам будівництва ухвалювати рішення на основі детальних даних. [2].

3. Організаційні заходи для зменшення впливу сезонності на будівельні роботи

Враховуючи прогнозовані кліматичні умови, будівельні компанії можуть застосовувати низку організаційних заходів для мінімізації негативного впливу сезонності.

3.1 Оптимізація календарного планування

Одним із головних способів адаптації до сезонних змін є розробка гнучких календарних планів. У теплу пору року варто виконувати зовнішні роботи, такі як земляні чи бетонні роботи, тоді як у зимовий період можна зосередитися на внутрішніх оздоблювальних роботах.

Розробка резервних планів із урахуванням можливих затримок через погодні умови дозволяє уникнути простоїв і забезпечити безперебійне виконання робіт.

3.2 Використання спеціальних технологій та матеріалів

У зимовий період слід використовувати сучасні технології, які дозволяють проводити роботи навіть у несприятливих погодних умовах. Наприклад, спеціальні домішки до бетону, що підвищують морозостійкість, або мобільні теплові установки для прогріву будівельних матеріалів і майданчиків.

Використання утеплених тимчасових споруд дозволяє робітникам працювати в комфортних умовах, що сприяє підвищенню продуктивності навіть за низьких температур.

3.3 Управління ресурсами

Гнучкість у керуванні ресурсами також є важливою складовою адаптації до сезонних змін. Будівельні компанії повинні передбачати можливість залучення додаткових ресурсів у випадку затримок або несприятливих погодних умов. Також важливо враховувати необхідність зберігання матеріалів у захищених умовах, щоб уникнути їхнього псування через вологість чи морози.

3.4 Використання адаптованих графіків робіт

Графіки виконання робіт повинні бути максимально гнучкими і передбачати можливість зміни обсягу робіт у залежності від погодних умов. Наприклад, під час прогнозованих періодів поганої погоди можна планувати внутрішні оздоблювальні роботи, а під час сприятливих умов – зовнішні. Такий підхід дозволяє зменшити ризики затримок і забезпечити безперебійний хід проекту.

Крім того, важливо передбачити резервні дні або навіть тижні в календарному плані для того, щоб компенсувати можливі затримки через погодні умови. Це особливо актуально для великих проектів, де терміни виконання є критичними для замовника.

3.5 Забезпечення гнучкості у закупівлі матеріалів

Ще одним важливим організаційним заходом є забезпечення гнучкості у закупівлі будівельних матеріалів та обладнання. В умовах сезонних змін слід заздалегідь закуповувати матеріали, які не підлягають зберіганню в умовах низьких температур або високої вологості. Крім того, у разі очікування

несприятливих погодних умов варто завчасно передбачити можливість їх доставки на будівельний майданчик у зручний період.

3.6 Управління кадровими ресурсами

Ефективне управління кадровими ресурсами є ключовим для забезпечення безперервності робіт в умовах сезонних змін. Наприклад, під час коротких зимових днів важливо організувати роботу в дві зміни, щоб максимально використати світловий день. Крім того, необхідно передбачити можливість залучення додаткової робочої сили для прискорення виконання робіт у сприятливі погодні періоди.

Особлива увага повинна приділятися також безпеці працівників під час роботи в несприятливих умовах, таких як низькі температури або сильний вітер. Це вимагає додаткових заходів щодо забезпечення захисним одягом, а також обов'язкового проведення інструктажів з техніки безпеки. [3].

4. Економічний аспект впливу сезонності

Сезонні зміни впливають не лише на організацію робіт, але й на вартість будівництва. Додаткові витрати на опалення, освітлення, утеплення або прогрівання матеріалів можуть суттєво збільшити загальні витрати проекту. Крім того, затримки у виконанні робіт через несприятливі погодні умови можуть призвести до штрафів або потреби у залученні додаткової робочої сили для прискорення процесів.

Правильне планування, засноване на прогнозах погодних умов, дозволяє уникнути таких витрат і забезпечити економічну ефективність будівельного проекту. Важливо також враховувати сезонні фактори під час укладання договорів із підрядниками та замовниками, щоб передбачити можливі зміни у термінах виконання робіт.

4.1 Збільшення витрат на енергоносії

Під час зимового будівництва однією з ключових статей витрат є витрати на енергоносії для опалення тимчасових споруд і будівельних майданчиків. Це включає витрати на електроенергію, газ або інші джерела енергії, які використовуються для підтримання комфортних умов праці. Крім того, додаткові витрати можуть виникати через потребу у прогріванні бетону, металевих конструкцій або навіть ґрунту для виконання земляних робіт.

Економічний аналіз будівельного проекту повинен враховувати такі витрати ще на етапі планування. Зокрема, варто розробляти стратегії, що дозволять мінімізувати використання енергії шляхом оптимізації графіків виконання робіт та застосування енергоефективних технологій.

4.2 Витрати на логістику

Погіршення погодних умов, особливо в зимовий період, може суттєво вплинути на логістичні процеси під час постачання будівельних матеріалів і обладнання. Снігопади, ожеледь або сильний вітер можуть призвести до затримок у доставці вантажів, що своєю чергою може затримати процес будівництва.

Будівельні компанії повинні передбачити можливі ризики, пов'язані з логістикою, і розробити альтернативні варіанти постачання, включаючи

створення додаткових складів або резервів матеріалів на будівельних майданчиках.

4.3 Вплив затримок на фінансові результати

Затримки у виконанні будівельних робіт через несприятливі погодні умови можуть мати серйозні фінансові наслідки для будівельних компаній. Це може включати збільшення вартості проєкту через необхідність залучення додаткових ресурсів або виплати штрафів за невчасну здачу об'єкта. Крім того, затримки можуть негативно вплинути на репутацію компанії і призвести до втрати нових клієнтів. [5].

Висновки

Прогнозування впливу сезонності на організацію будівельних робіт є ключовим фактором для успішного виконання проєктів у будівельній галузі. Сезонні зміни, такі як температура, кількість опадів, тривалість світлового дня, вітер та вологість, можуть значно вплинути на процеси будівництва, їхню ефективність та вартість. Тому розробка адаптивних рішень і впровадження заходів щодо мінімізації негативного впливу погодних умов є важливими складовими в плануванні та організації будівельних робіт.

Вплив кліматичних умов на будівельні роботи є одним із найважливіших аспектів, що вимагають уважного планування. Сезонні зміни можуть призвести до затримок, погіршення якості робіт або навіть до повної зупинки будівництва. Температурні коливання у зимовий період ускладнюють виконання зовнішніх робіт, таких як бетонування чи монтаж металоконструкцій, що вимагає застосування спеціальних технологій та матеріалів для продовження робіт у таких умовах. Наявність опадів і високої вологості також може спричиняти труднощі, особливо у земляних роботах та роботі з матеріалами, які є чутливими до вологи.

Знання й аналіз основних сезонних факторів дозволяють будівельним компаніям враховувати потенційні ризики та проблеми на початкових етапах проєкту, що дає можливість розробити ефективну стратегію адаптації.

Прогнозування погоди є важливим інструментом для будівельної галузі, оскільки воно дозволяє оцінити майбутні умови та скоригувати графіки робіт відповідно до очікуваних кліматичних змін. Методи прогнозування, такі як аналіз історичних метеорологічних даних, статистичне моделювання та використання сучасних технологій, допомагають будівельним компаніям ухвалювати виважені рішення. Довгострокові прогнози дозволяють передбачати несприятливі погодні умови за кілька місяців до їх настання, а короткострокові прогнози допомагають швидко реагувати на зміни у реальному часі.

Використання дронів і сучасного програмного забезпечення дозволяє будівельним компаніям краще контролювати процес будівництва та передбачати можливі ризики. Такі інструменти дають змогу підвищити точність прогнозів і уникнути непередбачуваних затримок або помилок, пов'язаних із поганими погодними умовами.

Адаптація до сезонних змін є необхідною умовою успішного будівельного процесу. Важливо розробляти гнучкі графіки робіт, що передбачають можливість перенесення зовнішніх робіт на тепліший сезон, а внутрішніх — на зимовий період. Це дозволяє уникнути простоїв і забезпечити безперервний хід будівництва. Крім того, завчасне планування дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з погодними умовами, та зменшити витрати на додаткові матеріали або обладнання.

Використання сучасних технологій для захисту матеріалів від впливу несприятливих погодних умов, таких як утеплені тимчасові споруди або спеціальні хімічні добавки до будівельних сумішей, дозволяє продовжувати роботу в умовах низьких температур або високої вологості. Організаційні заходи, що сприяють раціональному використанню ресурсів, зокрема кадрових і матеріальних, є ключовими для забезпечення стабільного функціонування будівельних процесів протягом усього року.

Економічний аспект впливу сезонних змін на будівництво також заслуговує на окрему увагу. Сезонні коливання можуть збільшувати витрати на енергоносії для обігріву, освітлення та підтримання комфортних умов праці на будівельному майданчику. Також можуть зрости витрати на логістику через затримки в доставці матеріалів або обладнання в умовах сильного снігопаду чи обмерзання. Усе це безпосередньо впливає на фінансові результати будівельних проєктів.

Затримки у виконанні робіт через погані погодні умови можуть призводити до необхідності залучення додаткових ресурсів, що підвищує загальну вартість проєкту. Крім того, невчасне завершення будівельних робіт може спричинити штрафні санкції з боку замовників, що також позначається на фінансовій стабільності будівельної компанії.

Таким чином, правильно організоване планування, засноване на точних прогнозах, дозволяє уникнути додаткових витрат і забезпечити економічну ефективність проєкту.

Подальший розвиток технологій прогнозування та управління будівельними процесами дозволить значно підвищити стійкість будівельних проєктів до кліматичних змін. Розробка більш точних алгоритмів для прогнозування погодних умов, інтеграція штучного інтелекту та інших цифрових рішень у будівництві допоможуть оптимізувати процеси та зменшити залежність від зовнішніх факторів.

Важливо також інвестувати в розвиток систем навчання для підготовки спеціалістів у галузі будівництва, які здатні використовувати сучасні інструменти управління сезонними ризиками. Такі фахівці зможуть ефективніше планувати будівельні процеси, мінімізуючи негативні наслідки змін клімату та забезпечуючи успішну реалізацію будівельних проєктів.

Прогнозування впливу сезонних факторів та впровадження організаційних заходів є необхідною умовою для підвищення ефективності будівельних робіт. Використання сучасних технологій прогнозування, гнучке планування робіт і раціональне використання ресурсів дозволяють мінімізувати вплив

кліматичних змін на будівництво та знизити фінансові ризики. Подальший розвиток цифрових технологій у будівництві відкриває нові можливості для підвищення стійкості галузі до зовнішніх факторів і покращення якості виконуваних робіт. [6].

Список використаних джерел

1. Беленкова О.Ю. Вплив сезонних коливань на оборотні активи будівельного підприємства / О.Ю. Беленкова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 19 (травень). – С. 48–53.
2. Стеценко С.П. Вплив сезонних коливань на вартісні параметри будівельного виробництва / С.П. Стеценко, О.Ю. Беленкова, О.В. Литвиненко // Управління розвитком складних систем : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури ; – Київ: КНУБА, 2017. – № 32. – С. 179-185.
3. Педько І.О. Прогнозування виробництва будівельних матеріалів в Україні / І.О. Педько // Економіст. – 2014. – № 11. – С. 45–48.
4. Сорокіна Л.В. До проблеми вдосконалення методів прогнозування вартісних показників житлового будівництва / Л.В. Сорокіна, А.Ф. Гойко, В.А. Скакун // Будівельне виробництво. - 2015. - № 59. - С. 7-17.
5. Єлісеєва О.К., Твердохліб І.С. Застосування методу SSA для аналізу і прогнозування розвитку економічних систем / О.К. Єлісеєва, І.С. Твердохліб // Щоквартальний науково-інформаційний журнал Економічні науки "Статистика України".-2009.-№1(44)-С. 21-25.
6. Паліга Н.Б. Механізми реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 [Електронний ресурс] / Н.Б. Паліга; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
" Global Directions in Scientific Research and Technological Development "
September 16-18, 2024
Valencia, Spain

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:

European Open Science Space
E-mail: info@eoss-conf.com
URL: <https://www.eoss-conf.com/>

